

U n i v e r z i t a K a r l o v a v P r a z e

Pedagogická fakulta

R i g o r ó z n í p r á c e

2010

Mgr. Jitka Kartusová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta, katedra české literatury

Literární tradice a současnost Benešova a okolí

LITERARY TRADITION AND THE CONTEMPORARY REGION OF BENEŠOV

R i g o r ó z n í p r á c e

Vedoucí práce: PhDr. Anna Stejskalová

Autorka práce: Mgr. Jitka Kartusová

Obor: CjL-Vv

Bydliště: Na Tržišti 1111

25601 Benešov

Školní rok: 2009 – 2010

Datum odevzdání: 9. června 2010

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze této rigorózní práce je identická s její tištěnou podobou.

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci zpracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Benešově 30. května 2010

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji touto cestou PhDr. Anně Stejskalové za cenné rady a odborné vedení při zpracovávání této rigorózní práce.

Obsah

Úvod	s. 5
<u>1. Region, regionalistka, regionální literatura</u>	s. 6 – 7
<u>2. Benešovsko – charakteristika regionu</u>	s. 8
2.1. Geografické vymezení, přírodní podmínky a zvláštnosti Benešovska	s. 8 - 10
2.2. Historie	s. 10 - 11
2.3. Významné osobnosti a jejich vztah k regionu	s. 11 - 14
2.4. Benešovsko – zdroj inspirace (Velké téma Blaník)	s. 14 – 17
<u>3. Benešovsko a literatura</u>	s. 18 - 20
3.1. Od počátků písemnictví k renezanci	s. 20
3.2. Protireformace – baroko	s. 20 - 23
3.3. Obrozenecká tradice	s. 24 - 30
3.4. Od 2. poloviny 19. století do roku 1918	s. 30 - 36
3.5. Meziválečná literatura a okupace	s. 36 - 56
3.6. Od 40. let 20. století po současnost	s. 56 – 65
<u>4. Literatura regionální a celonárodní</u>	s. 66 – 67
Závěr	s. 68 - 71
Resumé	s. 72 - 73
Přílohy	s. 74 - 108
Prameny a literatura	s. 109 - 111

Úvod

Z Benešova - hlavně však z Benešovska - pochází řada vynikajících celonárodně známých autorů, ale také mnozí, o nichž v současnosti nenajdeme nikde ani zmínku. Přesto byla jejich tvorba ve své době široce čtená a jejich literární dílo bylo pro benešovský region významné.

Cílem této práce bylo vyhledat a do literárně historického kontextu začlenit autory spjaté s Benešovskem celoživotně, dále ty, kteří se zde pouze narodili a svůj život prožili jinde, přesto se o regionu ve svých dílech zmiňují, a nakonec ty, které do našeho kraje načas zavál běh života a byli jím do té míry okouzleni, že mu ve své tvorbě věnují alespoň krátkou zmínku. Využívala jsem, jak běžně dostupných materiálů o jednotlivých autorech a jejich tvorbě, tak těch, které bylo nutné složitěji vyhledávat v depozitářích Okresního archivu Benešov, v Městském muzeu Vlašim, v Městském muzeu Benešov, případně ve studovně Okresní knihovny Benešov.

U spisovatelů, kteří měli k Benešovsku osobní vztah nebo byli událostmi v něm inspirováni, jsem vyhledávala a analyzovala ta literární díla, která se našeho regionu bezprostředně dotýkají.

Při shromažďování materiálu jsem se setkala s řadou zajímavostí, jež se k vývoji regionální literatury na Benešovsku vztahují.

Doufám, že práce bude nejen přehledným, ale též dále využitelným materiálem především ve školské praxi, případně pro potřeby osvětových pracovišť a knihoven.

V práci jsem využila metody analytické, popisné a srovnávací. Analytickými metodami jsem pracovala při analýzách textů literárních děl, popisné metody byly použity k podrobnější a bližší charakteristice regionu a srovnávací metoda při srovnávání literární tvorby nejvýznamnějších autorů, kteří v regionu působili a svou tvorbu z velké části na region zaměřili.

Citace pramenů či odborné literatury jsou uvedeny v podobě shodné s předlohou (pramen, literatura), tedy i s případnými dobovými ortografickými a stylistickými odchylkami.

1. Region, regionalistika, regionální literatura

Vzhledem k faktu, že základem práce je charakteristika a analýza děl regionální literatury, je nezbytné objasnit základní pojmy, které budou v textu používány, tj. region, regionalismus, regionální literatura.

Vymezení těchto pojmů se ve všech slovníkových příručkách v podstatě shoduje.

Slovník cizích slov, (Encyklopedický dům s.r.o., 1996, s. 287) uvádí:

Region – krajinný celek různého řádu, správní celek, okrsek, rajon

Regionalismus – úsilí o větší nezávislost (samostatnost) oblastí, lokálně patriotické tendence, umělecké hnutí zaměřené tématem i dosahem na danou oblast

Regionální – oblastní, krajový, týkající se určité oblasti, regionu“

Pojmy regionalismus a regionální literatura se podrobněji zabývají slovníky literární teorie nebo slovníky týkající se historie české literatury. K pojmu regionální literatura se však literární teoretikové vyjadřují až v 80. letech 20. století, čteněji pak až od 90. let téhož století (Chaloupka), kdy lze sledovat v nazírání na regionální literaturu určitý posun (Vlašín, Štěpánek, Hrabák) – více si uvědomují význam regionální tematiky v rámci literární tvorby nejen autorů v daném regionu, ale zejména pronikání této látky do širě známé a celonárodní literatury.

Štěpán Vlašín (Československý spisovatel, 1984, s. 312-313) definuje pojmy regionalismus a regionální literatura ve Slovníku literární teorie takto:

„Regionalismus (z francouzského région = kraj, oblast) – lokální hnutí, usilující o zdůraznění svéráznosti a posílení významu určité krajové oblasti v rámci vyššího územního celku. Projevuje se jednak snahami o větší ekonomickou (popřípadě i správní) samostatnost vůči centru i jiným oblastem, jednak vyzdvihováním krajové specifčnosti přírodní (geografické), etnické a kulturní. Proto se zpravidla projevuje i literárně.

Regionalismus nabývá v různých obdobích různého společenského dosahu, neboť se do něho zpravidla promítají různé cíle ekonomické a politické, jež ovlivňují i jeho snahy a zájmy kulturní.

Regionální literatura (s francouzského regional = krajový, oblastní) -

- v běžném pojetí všechna literární díla, v nichž se výrazně odráží autorův vztah k určitému kraji, jeho zvláštnostem společenským, kulturním i jazykovým, k jeho etnické i přírodní osobitosti.

0- v užším smyslu literatura, která slouží specifickým kulturním potřebám určité kraje a spolu vytváří místní kulturní život.“

Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti (O. Chaloupka, Cesta, Brno, 2005, 1. vydání, s. 789) definuje pojem regionální literatura ještě o něco výstižněji:

„Termín regionální literatura má pro autora dvojí význam. Znamená vždy, že literární dílo se vztahuje k určitému kraji (z lat. regio = kraj), někdy však, že má krajově, regionálně omezený dosah.

Proto například regionální tvorba Karolíny Světlé je regionální v tom smyslu, že čerpá z Podještědí, Josefa Š. Kubína, že látkově vychází z Podkrkonoší, podobně jsou s určitými regiony spjaty knihy Karla Klostermanna, Josefa Holečka, Jindřicha Šimona Baara, Jana Herbena atd. Neznamená to však, že by z toho důvodu nebyly součástí celkového národního literárního kontextu. Samozřejmě se čtou nejen v regionech, z nichž látkově čerpají.

Naproti tomu chápání „regionální“ literatury jako pouze tvorby s krajově omezenou platností se může vztahovat například na některé sbírky, pověsti a podobně. Vždy však je takovéto pojetí ošidné. Jednak vlastně nepřímě říká, že autor má jen „místně omezený význam“, což nelze nikdy tvrdit s určitostí jednou provždy, jednak je, svým způsobem, zlehčující. Používání termínu regionální v tomto druhém významu by proto mělo být velmi opatrné a mělo k němu docházet jen tam, kde je nesporné. Naproti tomu se plně vztahuje například na některé regionální časopisy“.

2. Benešovsko – charakteristika regionu

2.1. Geografické vymezení, přírodní podmínky a zvláštnosti Benešovska

Benešovsko se nachází přibližně čtyřicet kilometrů jihovýchodně od Prahy. Tento kraj představuje z hlediska přírodního jednu z nejzachovalejších oblastí České republiky. Charakterizují jej oblé vrchy a široká údolí, kde jsou zastoupeny jednak mokřadní biotopy, louky, vodní toky, jednak suché a teplé stráně (podél Vltavy, Sázavy a Želivky), rozsáhlé lesní komplexy i polní lesíky a remízky, spolu s kulturní krajinou obdělávanou zemědělsky i lesnicky.

Náš region tvoří tři oblasti – **Posázaví, Benešovsko a Podblanicko**, které jsou propojeny tokem řeky Sázavy. Tyto oblasti jsou vzájemně spojeny i historicko-společenským vývojem a nelze je dost dobře od sebe striktně oddělovat. Je nutno chápat je jako jeden celek, přestože každá z nich má své typické rysy i charakter. Ráz regionu dotvářejí hladiny rybníků a údolních nádrží. Povrchová tvářnost oblasti je na některých místech zpestřena skupinami vákovitých balvanů, charakteristických pro žulový terén. Ještě příznačnější pro ráz zdejší krajiny je malebný kontrast mírně zvlněné žulové pahorkatiny benešovského okolí s ostře diferencovanými výšinami okolí Konopiště, Poříčí nad Sázavou, Týnce nad Sázavou a dále až k Vlašimi, Načeradci atd., jejichž vrcholy mají skoro kuželovitý, sopečné vrchy připomínající tvar.

Také některá údolí působí svérázným romantickým dojmem (okolí Konopišťského potoka – „Měsíční údolí“). Všechny horniny, které tvoří podklad zdejší půdy, jsou azoitské – postrádají zkameněliny.

Na území Benešovska a Podblanicka lidé odedávna vyhledávali a těžili nerostné suroviny a snažili se jich využívat. Na rudy a vápenec je oblast chudá, má však dostatek kamene vhodného ke kamenickému a stavebnímu pracím.

Celá oblast je bohatě zalesněna, a přestože se zde vyskytují běžnější druhy flóry a fauny, najdeme zde takové živočišné a rostlinné druhy, jež jsou typické jen pro tuto oblast a v rámci republiky jsou zařazeny mezi chráněné.

Z botanických zvláštností připomeňme nejznámější liliovitou květinu s názvem kandík psí zub, která roste na vrchu Medník, jediném stanovišti v České republice. Květenu Benešovska začal v roce 1849 mapovat botanik Karel Bořivoj Presl, který jako vzácné botanické druhy v Posázaví uvádí též ostružiník jilmový, metlici hvozdíkovou či hruštičku okoličnatou. V současnosti jsou tu vzácným rostlinným druhům řazeny např. d'áblík bahenní, vstavač kukačka, rosnatka okrouhlostá. Soustavný a podrobný výzkum zdejší flóry probíhá průběžně a jeho soupis a výsledky pozorování najdeme ve zvláštních publikacích, časopisech nebo ve Sbornících vlastivědných prací z Podblanicka.

Velký význam pro studium exotických druhů dřevin, keřů a květin náleží i parkům, převážně zámeckým - na Konopišti, na zámku ve Vlašimi, Jemništi, Načeradci, Líšně atd.

Z hlediska zoografického je třeba připomenout hojnost a pestrost druhů tažného vodního ptactva, jež je důsledkem poměrně rozsáhlých vodních ploch rybníků i řeky Sázavy. Ve zdejší fauně se podobně jako ve flóře objevují ojedinelé a chráněné živočišné druhy, například ropucha krátkonohá, blatnice skvrnitá, hlemýžď karpatský nebo vrkoč horský.

V roce 1981 byla vyhlášena Chráněná krajinná oblast Blaník, která se rozkládá v jižní části našeho regionu a jejímž úkolem je chránit typ staré zemědělské krajiny, dosud jen málo dotčené novodobými způsoby hospodaření. Vyvážené harmonické krajinně dominují Velký a Malý Blaník, jejichž masivy tvoří převážně dvojslídňá ortorula, která se objevuje v jednotlivých ostrůvcích v celé oblasti. Na balvanitých sutích při vrcholcích Velkého a Malého Blaníku je zachována biková bučina (druhově chudé rostlinné společenstvo, rostoucí v chudé půdě, značně pokryté vrstvou opadu, vyskytuje se v podhorském pásmu a pahorkatinách) s prvky bukového lesa.

V oblasti jsou rovněž rozptýleny podmáčené louky s výskytem už zmiňovaných chráněných rostlin. Chráněná krajinná oblast „Blaník“ je také bohatá na historické a archeologické památky.

Na Benešovsku se též rozkládá několik chráněných území, například kolem řeky Blanice, na levém břehu Sázavy nedaleko Chocerad, v okolí hradu Zbořený Kostelec či kolem Galilejského rybníka u Vlašimi.

Více zvláštností a svérázných prvků než příroda skýtá, či správněji skýtala dříve, lidová kultura zdejšího kraje, dokud ji do jisté míry nezatlačil a nesetřel nivelizující a modernizující vliv blízkého hlavního města Prahy. Přesto se v regionu zachovaly mnohé pozoruhodnosti (venkovská mluva, přísloví, pověsti, písně a výtvořky lidového umění). Určitou svérázností vynikají architektonické památky. Příznačné a pro tento region charakteristické jsou četné románské a raně gotické vesnické kostelíky, např. v Poříčí, Týnci, na Chvojně, ve Chvojínku, v Chotýšanech, v Kondraci, Načeradci, Líšně a na dalších místech. Typické pro region jsou venkovské hrady a hradní zříceniny, mezi památkami lidové architektury vynikají barokní štíty vesnických obytných stavení a špýcharů, ozdobné klenuté vjezdy do dvorů, boží muka, kapličky, zvoničky a pamětní kříže.

Z výrobků uměleckých řemesel zasluhuje zvláštní zmínku známá a charakteristická týnecká keramika, schraňovaná stejně jako nábytek ze starých selských jizeb (truhly, skříně, police, stoly atd.) v soukromých sbírkách nebo v místních muzeích.

V rámci úsilí a snah udržet a dále pěstovat krajinný svéráz nelze opomenout velký význam místního tisku. Vedle regionálních týdeníků jsou to zejména vlastivědné sborníky a muzejní ročenky, v nichž najdeme řadu obsáhlejších pojednání o různých oblastech života regionu. V roce 1921 byl ta-

kový časopis založen pro tehdy benešovský a vlašimský okres a přinesl velké množství cenných statí různého obsahu. Autoři článků patřili většinou do řad učitelů a v průběhu dlouhých let až po současnost se na tvorbě časopisů, týdeníků a sborníků podíleli a podílejí i známí regionální historikové a folkloristé, často neregionálního významu – **dr. Jan Hertl, dr. Josef Růžička, manželé Jiří a Jana Tywoniakovi, dr. Jaromír Jech** či v roce 2008 prezidentem republiky vyznamenaný **prof. FFUK, historik Josef Petráň**.

2.2. Historie

Posázaví je malebný, tichý a klidný kraj podél řeky Sázavy, jež v délce zhruba 208 kilometrů protéká členitým terénem. Posázaví bylo vždy krajem chudých, jejichž obživa závisela na těžbě a splavování dřeva, popřípadě na těžké práci v kamenolomech. Na druhé straně lákal tento malebný kout turisty a rekreaty. Již na počátku 20. století se území kolem řeky postupně proměňovalo v tradiční turistický prostor, jehož fenoménem se stal tramping a následně vodáctví. Po 1. světové válce vznikaly chatové osady a také se budovaly honosné rekreační vily, neboť výhodná poloha v blízkosti hlavního města lákala mnohé pražské intelektuály, podnikatele i umělce.

Posázavím procházejí četné turistické, cyklistické a naučné stezky, vedou dolním Posázavím, okolím Benešova i Ladovým krajem kolem Hrusic. Velmi zajímavá a hojně navštěvovaná je také Lesní stezka Ferdinanda d'Este u Konopiště nebo stezka kolem obce Zbořený Kostelec.

Řeka Sázava i malebné Posázaví se objevily i ve filmech, které zobrazují jejich krásu a divokost i panenskou přírodu. Připomeňme filmy Řeka čaruje, Nebe a dudy, Plavci na Sázavě, z pozdějších Plavecký mariáš či Rybařici na modré zátoce. Posázaví má bohatou a zajímavou historii, jejíž význam ve srovnání s jinými regiony je jen zdánlivě zanedbatelný, neboť významně ovlivnila vývoj nejen tohoto regionu. Setkáme se zde s mnoha svědky starých časů, kupříkladu s bájnou horou Blaníkem, českou historií oceňovanými hradů a tvrzemi Dubsko, Mrač, Zlenice, Kožlí, Komorní Hrádek či zámek Konopiště.

Centrem Posázaví je město Benešov, staré více jak 900 let. Již v 11. století zde vznikla osada s kostelíkem, která se stala zárodkem pozdějšího města. V polovině 13. století byl postaven minoritský klášter. Osada se rozrůstala, byl v ní založen špitál, obdržela tržní právo a stala se městysem. Prvním držitelem města i panství byl rod Benešoviců, od 14. do 16. století byli vlastníky Šternberkové, kteří zbudovali nedaleký hrad Konopiště, později přestavěný na zámek, jenž patří mezi nejpopulárnější památkové objekty v České republice.

Za husitských válek, po dobytí města Janem Žižkou, byl minoritský klášter vypálen a téměř zničen. I tehdy hrál Benešov významnou úlohu v českých dějinách, neboť se zde konaly četné zemské sněmy a stavovské sjezdy. Například v roce 1451 zde došlo k důležité diskuzi mezi Jiřím z Poděbrad a papežským legátem Eneášem Sylviem Piccolominim, pozdějším papežem Piem II. (týkala se přestupu Jiřího z Poděbrad ke katolické víře, zákazu kališnictví a obnovení jednoty církve v Čechách).

Další významná epocha pro město nastala s příchodem šlechtických rodů Přehorovských a Vrtbů. Jejich přičiněním zde vznikla piaristická kolej, středisko vzdělanosti a kulturnosti pro další století. Na její tradici navazuje dnešní benešovské gymnázium, v němž ještě počátkem 20. století působili poslední příslušníci piaristického řádu.

Konec 19. a počátek 20. století znamenal pro Benešov poslední a současně nejvýznamnější změnu majitelů. Konopiště tehdy koupil následník habsburského trůnu František Ferdinand d'Este, který jeho interiérum, exteriéru i okolí vtiskl dnešní podobu.

I v současnosti Benešov zůstává hospodářským a kulturním centrem regionu.

Druhým významným městem je Vlašim, úzce spjatá s Podblanicem, krajem, jehož název je odvozen od názvu trojhory Blaník, která se vypíná uprostřed podblanické kotliny a je opředena proroctvími a pověstmi. Je na místě podotknout, že podobné pověsti o kopcích a horách, v nichž se skrývá vojsko, jež v těžkých chvílích zachrání zemi, má i řada jiných národů.

2.3. Významné osobnosti a jejich vztah k regionu

Z benešovského regionu pochází řada osobností, s jejichž jmény se setkáme v souvislosti s díly krásné i vědecké literatury a mají trvalé místo mezi významnými umělci, politiky a hudebníky. Jména některých se objeví pouze v této kapitole, o jiných bude podrobnější zmínka i v kapitolách následujících. U některých byla známa základní data, u jiných je známé třeba jen jedno z nich.

Z historie je na místě připomenout **Jana Očka z Vlašimě** (1294-1380), druhého pražského arcibiskupa a prvního kardinála české národnosti (1378) nebo **Jana Benešovského** (1542-1594), kněze, hudebníka a spisovatele.

Mnozí sehráli důležitou roli v národním obrození a měli značný podíl především na rozvoji českého písemnictví na Benešovsku. Jedním z těchto

buditelů byl **Antonín Norbert Vlasák (1812-1901)**, kaplan ve Vlašimi, později farář v Hrádku, organizátor a průkopník regionální historiografie. V Načeradci jako právní úředník působil ve 40. letech 19. století **František Jaromír Rubeš (1814-1853)**, autor oblíbených Deklamovánek, často přednášených při vlasteneckých besedách, a humorných próz.

Majitel Střížkova, **Karel Mária Drahotín Villani (1818-1883)**, byl činný nejen politicky (účastník revolučních událostí v Praze roku 1848), ale i literárně. **Josef Tichý (1801-1876)**, narozený v Divišově, otiskoval vlastenecké básně v Květech, další divišovský rodák, **Hynek Veselý (1825-1853)**, pak v České včele a v Lumíru. **Ferdinand Čenský (1829-1887)**, novelista a překladatel, spolupracovník Pražských novin, se narodil v Čechticích.

Část dětství prožil na Benešovsku i **Svatopluk Čech (1846-1908)**, který se narodil v Ostředku a pobýval v osadě Jezero. Jeho přítel z mládí a dlouholetý spolupracovník v novinářské oblasti, **Servác Bonifác Heller (1845-1922)**, pocházel z Vlašimi. Byl redaktorem Národních listů, Lumíru a Květů, psal novely, romány a cestopisy. Čechovým přítelem byl i překladatel a novinář **Emanuel Miřijovský (1846-1914)**, vychovatel v rodině Villaniho, který uveřejňoval odborné články o českém jazyce a literatuře.

Benešovsko mělo v této době také svou básnířku – **Albínu Dvořákovou – Mráčkovou (1850-1893)**, manželku postupického lékaře, která svou sbírku básní „Chudobky“ věnovala Villanimu. V Ostředku se narodil **Miloš Červinka (1853-1927)**, knížecí lesník, básník („Básně“, „Hynek“) a prozaik („V zátiší“), z Benešova pocházel **František Sokol Tůma (1855-1925)**, novinář, spisovatel a kulturní buditel, žil zde **Karel Vladislav Zap (1812-1871)**, historik a spisovatel, **Jiří Horák (1884-1975)**, literární historik a národopisec.

V roce 1860 se v Netvořicích nedaleko Konopiště narodila autorka knih pro mládež („Zlaté včelky“, „Jaro“) **Lidmila Grossmannová – Brodská (1859-1935)**, v Neveklově žila spisovatelka a překladatelka **Pavla Moudrá - ps. Olga Příbylová (1861-1940)**, (prózy „Do rozmaru i pláče“, „Do dívčích let“, „Zpověď dítěte svého věku“). S Neveklovem je také spjato jméno **Jana Cesly (1840-1915)**, lékaře, spisovatele a básníka.

Z Benešova pocházel **Jindřich Matiegka (1862-1941)**, profesor antropologie a demografie na Univerzitě Karlově v Praze, jeden z nejvýznamnějších světových antropologů. V Bystřici se narodil **Ladislav Syllaba (1868-1930)**, rovněž profesor Univerzity Karlovy v Praze, autor odborných lékařských spisů (např. „O pathogenezi zhoubné chudokrevnosti“). Benešovskými rodáky byli prozaik a novinář **Karel Nový (1890-1980)** a básník **Jan Noha (1908-1966)**. V Benešově žil několik let s rodiči **Vladislav Vančura (1891-1942)**, který zde studoval gymnázium.

Ve Vyšeticích se narodil **Bohumil Říha (1907-1987)**, z Louňovic pocházel **František Kafka (1909-1991)** autor „Tajemství zlatodolu“. Z Postupic překladatel, novinář a básník **Vlastimil Maršíček (1922-2000)**. Ve Václavi-

cích se narodil **Jaromír Jech (1918-1992)**, významný etnograf, folklorista, spisovatel a historik, který několik let působil v Benešově.

V Neveklově pobývala spisovatelka **Eliška Horelová (1925)**, která je od roku 1992 jeho čestnou občankou, s Načeradcem spojila svůj život pedagožka, spisovatelka a překladatelka **Hana Klenková (1902-1992)**, která zde v letech 1939 – 1964 působila jako vychovatelka v dětském výchovném ústavu.

Benešovsko je spjata rovněž se jménem malíře a ilustrátora **Ludvíka Kuly (1864-1939)**, který žil v Benešově a v Louňovicích pod Blánkem, ve Ctiboři u Vlašimi se narodil spisovatel **Jan Ryska (1926-1983)**, autor veršů a novinářských článků, které publikoval zejména v 50. letech 20. století. Téměř celou svou tvorbu však věnoval dětem a mládeži. Hrdiny jeho próz jsou děti bystré, s harmonickým vztahem k dospělým, „Anička z 1. A“ (1962), „Táto, sežen štěně“ (1963), „Dědeček, Kylián a já“ (1973). Ve Vlašimi působil publicista, scénárista a literární kritik **Jan Trefulka (1929)**, jež mohl v letech 1969-1989 publikovat pouze v samizdatových edicích a v zahraničí. Byl jedním ze signatářů Charty 77. Mezi jeho nejznámější romány patří např. „Pršelo jim štěstí“ (1962) – kritický román o životě mládeže v období stalinismu, „O bláznech jen dobré“ – 1973, „Vraždy bez rukavic“ (1992), „Skřipce na ptáčky“ (2004). S Benešovem a zdejším gymnáziem jsou spjata jména dramatika, básníka a překladatele **Josefa Topola (1935)**, narozeného v Poříčí nad Sázavou. Roku 1965 se stal dramaturgem a režisérem Divadla za branou a v roce 1972, kdy byla zakázána činnost divadla, byla zakázána i publikační činnost Topolovi. Roku 1977 patřil též mezi autory, kteří podepsali Chartu 77. Josef Topol je autorem dramatu „Konec masopustu“ (1962), „Kočka na kolejích“ (1964) nebo „Sbohem Sokrate“. **Jana Veselého (1934-2009)**, spisovatele, malíře a ilustrátora, prozaika a básníka **Vladimíra Janovice (1935)**, spisovatele, scénáristy a dramaturga **Jana Miky (1947)**, a v současnosti nejčtenějšího autora **Michala Viewegha (1962)**. Rovněž úspěšní regionální autoři **Pavel Hoza (1964)**, pedagog, básník a prozaik, a **Bohumil Ježek (1967)**, sběratel pověstí Benešovska a Podblanicka, navštěvovali benešovské gymnázium.

Několik let působila v Benešově jako inspektorka kultury ONV básnířka a překladatelka **Jana Štroblová (1936)** a v letech 1971-1974 zde ve Vodo- hospodářské správě Benešov pracoval básník **Jiří Žáček (1945)**.

Do Benešova zajížděl a posléze zde v benešovské nemocnici zemřel spisovatel, filmový scénárista, herec a malíř **Emil Artur Longen**, v. jménem Emil Pittermann (1885-1936), syn vlašimského notáře Václava Pittermanna. Značnou část své tvorby věnovali Benešovsku a Podblanicku sochař **Miloš Suchánek (1908-1996)**, malíři **Anna Roškotová (1883-1967)** – neteř Dr. Emila Háchy, **Vladěk Antušek (1901-1968)**, **Ladislav Šíma (1885-1956)** a **Václav Pavlík (1901-1966)**. Z Vlašimi pocházel významný flétnista **Jan Balík (1877-1957)**, těsné vztahy vázaly k Neveklovsku – prostřednictvím matky – také houslistu **Jana Kubelíka (1880-1940)**, 11. května 1940 měl koncert

v sále sokolovny v Neveklově a netušil, že toto vystoupení pro veřejnost je jeho poslední – téhož roku zemřel po operaci jater.

2.4. Benešovsko-zdroj inspirace (Velké téma Blaník)

Tajemný Blaník vždy lákal spisovatele, básníky, i výtvarné umělce a hudebníky. Nelze opomenout například **Bedřicha Smetanu (1824-1884)**, který Blaníku věnoval poslední, tj. šestou symfonickou báseň cyklu „Má vlast“ nazvanou Blaník, jejíž smysl i pojetí Blaníku v ní jsou ovlivněny husitskou ideou. Blaníku věnoval Smetana i jinou svou skladbu – jako pětadvacetiletý skládá operu, komponovanou na libreto **Elišky Krásnohorské (1847-1926)**. K srdci Smetanovi Blaník nejvíce přirostl v letech 1835 – 1844, kdy byl jeho otec majitelem nedalekého dvora a pivovaru Růžkovy Lhotice (na východ od Blaníka).

Nejen u rodičů byl Smetana častým návštěvníkem, ale cílem jeho cest bývala i Vlašim, která v 19. století žila bohatým kulturním životem. Za zmínku stojí osobnost **Antonína Norberta Vlasáka**, vlašimského národního buditele, jenž dominoval místní vlastenecké společnosti. Byl iniciátorem veškerého zdejšího kulturního dění a organizátorem divadelních představení. Z pamětní knihy města Vlašimi se například dovídáme, že k oblíbeným Vlasákovým výstupům ve společnosti patřilo i předvádění „Blanických rytířů“: „Když byla společnost v nejlepší náladě, povídá Vlasák: Teď vám ukážu Blanické rytíře. Na to odešel s několika mladšími do zámku. Tam si vypůjčili helmice a kopí, jichž používali myslivci o loveckých slavnostech. Vlasák byl oblečen za Žižku, druhí za Blanické rytíře, vrátivše se pak, zpívali, Vlasák zpíval sólo. Druzí po něm opakovali poslední řádku:

*Bývali jsme někdy, bývali,
však už nejsme nic.
Mívali jsme někdy, mívali,
však už nemáme nic.
Bývali jsme někdy, bývali,
slavní Čechové,
Třáslí se před námi Němci, Vlaši, Uhrové.
Mívali jsme někdy, mívali,
krále rodu,
Vlastní šlechtu z rodu českého,
řeč a svobodu.
Rakušan nám odňal korunu,
svobodu a řeč,
Šlechtu naši zhubil ukrutný
násilníkův meč.
Ale ještě máme naději,*

*že přijde čas,
Že budeme, co jsme mívali,
mít v budoucnosti zas.
Národ pánem, národ králem,
trvat bude v právu neustálém.*

Vlasák, představuje tohoto hrdinu, zpíval mocným orgánem svým a šťastně voleným lehkým nápěvem strhl, jako vždy jindy, také tentokrát společnost k velikému nadšení. Všichni hřmotně doprovázeli a opakovali poslední řádky každé sloky. Zpíváno bylo ještě více vlasteneckých písní.“ Vlasák si podle Pamětní knihy města Vlašimi také vzpomněl na to, že blanická scéna nemohla být již provozována po červnových pražských událostech roku 1848 (sám čelil udávání a byl i vyšetřován).

Před rokem 1848 do Vlašimi také často z Benešova přijížděli Vlasákův spolužák **Václav Mach, František Jaromír Rubeš a** student práv **Hynek Veselý** (v příbuzenském vztahu s Palackým). Právě on byl autorem Blanické písně, parafráze na melodii známé národní písně Horo, horo, vysoká jsi, ji Vlasák zapsal do Pamětní knihy města Vlašimi (příloha 1).

Vlašimská vlastenecká společnost vložila do blanické pověsti motiv, na kterém nenajdeme ani stopu barokního nacionalismu, či rytířské romantiky-ideu husitskou (příloha 1).

Důležitou úlohu sehrává Blaník při jednom z největších vlasteneckých počínů 19. století - při kladení základních kamenů k budově Národního divadla 16. května 1868. Kámen vylomený z mýtické Velké skály na ozdobeném valníku přivezli do Prahy Antonín Norbert Vlasák a baron Karel Drahotín Villani, poslanec českého sněmu za podblanické okresy a známý mecenáš tehdejšího regionálního kulturního dění.

Inspirován Blaníkem byl i hudební skladatel Zdeněk Fibich (1850-1900), který také na libreto Elišky Krásnohorské složil stejnojmennou operu „Blaník“ (1881).

Bájnému Blaníku se věnují i výtvarní umělci. Blanická tematika se ve výtvarném umění vyvíjela ve dvou relativně samostatných liniích. Romantický zájem o blanickou pověst je charakteristický zejména pro umělce období národního obrození a později pak generace Národního divadla. Výsledkem zájmu je vznik několika monumentálních děl, např. Myslbekova jezdecká socha sv. Václava umístěná na Václavském náměstí. Ve 20. století se výtvarné umění spokojilo „jen“ s ilustračním doprovodem literatury o blanických rytířích. Tvoří významný článek ve vývoji české ilustrační tvorby. Dalším proudem je krajinomalba, kterou motiv Blaníku nepřestal přitahovat dodnes.

Blaník a jeho okolí ovlivnily koncem 19. století také tvorbu tehdy začínajícího mladého sochaře **Václava Levého (1820-1870)**, jehož monumentální

sochařské ztvárnění blanické pověsti se zapsalo neodmyslitelně do českého výtvarného romantismu a výrazně převyšuje ostatní realizace tohoto námětu.

Bájnou horu připomněl i **Julius Mařák (1832-1899)** obrazem v salónu dnešní prezidentské lóže v Národním divadle (spolu s dvěma dalšími legendárními horami Řípem a Radhoštěm). K Blaníku se vrací i samostatnými plátny, která jsou dnes vystavena v expozici Národní galerie v Praze věnované českému malířství 19. století. Nutno připomenout i velká plátna Mařákova žáka **Antonína Slavička (1870-1910)**.

Čtenáři Starých pověstí českých jistě znají nejznámější ilustrace blanické pověsti od **Mikoláše Alše (1852-1913)**, **Věnceslava Černého (1865-1936)** či v modernějším pojetí **Jiřího Trnky (1912-1969)**.

Uvedení umělci otevřeli cestu celé plejádě dalších malířů, kteří se pod Blaníkem narodili, žili zde, nebo sem jen rádi zajížděli. Z mnoha těch, kteří Blaník často ztvárňovali, uveďme zejména **Ladislava Šímu (1885-1956)** a **Václava Pavlíka (1901-1966)**, který pobýval v Poříčí nad Sázavou.

V současné době se k blanickým motivům vrací jak profesionální malíři, tak i ti, kteří ve volných chvílích přicházejí pod blanickou horu, aby si jen sobě pro radost zachytili její táhlou a charakteristickou siluetu. Jsou to kromě jiných dva benešovští malíři – **Vladimír Cidlinský (1934)** a **Jan Dvořák (1939)**. První z nich Blaník zobrazil v četných olejích, temperách i dřevorytech, druhý využívá siluety Blaníku na obrazech i v příležitostných kresbách, například bájní rytíři z blanické hory zdobí jeho novoročenky. Blanické téma, kdysi podstatná součást dějin českého výtvarného umění, je však dnes už takřka uzavřenou kapitolou a jak už bylo řečeno na jiném místě, je většinou zpracováváno již jen jako ilustrace české dětské knihy.

Blaník svým skrytým významem promlouval nejen k básníkům, prozaikům a dramatikům, ale též ke čtenářům, a to jak v době obrozené, tak v druhé polovině 19. století i za 1. a 2. světové války. Pro nás, kteří v jeho blízkosti žijeme, je pak symbolem rodného kraje.

Asi nejznámější zpracování blanické pověsti najdeme v Jiráskových „Starých pověstech českých“.

Snad poprvé v českém dramatu se setkáme s motivem Blaníku v loutkové hře-pověsti „O Blaníku“ od barokního dramatika **Václava Františka Kocmánka (1607-1679)**. Blanický námět zpracoval ve svém pokusu o velké drama i obrozenec **Václav Kliment Klicpera (1792-1859)**. Vznikly dvě jeho hry - Loupežníci na Tábořsku“ a „Blaník“. **Josef Kajetán Tyl (1808-1856)** se tímto tématem zabývá v **dramatické** báčorce „Jiříkovo vidění“.

V básni Balada blanická (Selské balady - 1885) **Jaroslava Vrchlického (1853-1912)**, je Blaník symbolem odporu proti utiskovatelům českého národa (příloha 2)

Blanický motiv zpracoval i neznámý autor, jehož báseň „Blaničtí“ byla uveřejněna v ilegálním Rudém právu č. 11 v listopadu 1941.

*„Až bude nejhůř pod přívalem béd...“
- kdo z nás by neslyšel tu pověst vyprávět?
...až bude nejhůř a smrtonošů tlupy
kopyty koňů zdeptají náš klas,
až města rozvalí, děs vrhnou na chalupy,
až živý nezalká a mrtvý nezaúpí...
nad horou Blaníkem zazvoní dějin hlas:
Blaničtí rytíři! Je čas! Je čas!*

*Může být ještě hůř? Náš dům je vypleněn,
psi život chlemtají, tmou zahalen je den,
zem otců pod kopyty koní,
tvář matek zmučena, krev synů teče po ní,
smrt kosí klas...*

*Však slyš! Z podzemí duní hlas.
To v zvonu Blaníku národa srdce zvoní.
Nevolá mrtvé. Živé volá. Nás!
Vojáci podzemí! Je čas! Je čas!*

Blaník jako symbol vítězství utlačovaných nacházíme pak v básních **Svatopluka Čecha (1846-1908)**, **Josefa Václav Sládka (1845-1912)**, i básníků pozdějších - **Antonína Sovy (1864-1928)**, **Josefa Svatopluka Machara (1864-1942)** i **Viktora Dyka (1877-1931)** a dalších. V poválečné době se Blaník stal symbolem typické české krajiny, domova a klidného života, jak je patrné z básně **Jana Pilaře (1917-1996)** „Tam, kde se Blaník promodrává“. (Příloha 3)

K tématům národního bytí se více než ke svému vlastnímu údělu obraceli často i autoři z řad disidentů. Takový ráz má i básnická skladba „Má vlast“ komponovaná v březnu 1984 ve vězení v Ostrově nad Ohří disidentem-spisovatelem **Jaromírem Šavrdou (1933-1988)**. Na základě půdorysu Smetanových symfonických básní rozvíjí Šavrdra některé motivy národních a historických symbolů. V závěrečném oddílu nazvaném „Blaník“ odmítá pasivní čekání na rytíře osvoboditele:

*„Blaník, to jsme my sami – ženy a muži,
předkové, potomci,
od věků do věků svou kůži na trh nesoucí“.*

3. Benešovsko a literatura

Regionální literatura Benešovska se zdá ve srovnání s jinými tematicky jednotvárná. Tato oblast není na první pohled zajímavá typickým výrazným folklorem, jako například Chodsko, popř. Prachaticko. Nejde ani o oblast historicky zvlášť významnou, a tak se literatura s místní historickou tematikou objevuje sporadicky. Přesto v ní najdeme řadu zajímavých a důležitých svědectví a postřehů. Popisuje například husitské tažení vedené Janem Žižkou na Prahu, jak je známe též z románu Aloise Jiráska „Proti všem. Ještě dnes nám je připomíná torzo minoritského kostela v Benešově Na Karlově. Vypálení Benešova za třicetileté války Švédy, či selskou rebelii z roku 1775 velmi podrobně popsal regionální historik **Antonín Norbert Vlasák (1812-1901)**, ale i další, pro region významné osobnosti, které se tímto tématem zabývaly v rámci historického bádání.

Josef Svatek (1835-1897) o událostech roku 1775 pojednal ve svých „Dějínách Čech a Moravy nové doby“ a v knize „Českomoravská hranice“, **František Antonín Slavík (1838-1902)** v článku Selské povstání 1775, uveřejněném v roce 1875 v časopise Osvěta. Tito i další autoři děl s tematikou selské rebelie čerpají právě z prací Vlasákových. Jeho poznatků o povstání využil spisovatel **Karel Nový (1890-1980)** v románu „Samota Křešín“, první části trilogie Železný kruh, čerpali z nich rovněž autoři popularizujících článků v regionálních novinách. V kraji byl totiž o události roku 1775 na Konopišti a v jeho okolí vždy velký zájem. Sedmi mrtvým rebelům byla dokonce roku 1928 zasazena na vstupní brance chvojenského hřbitova (Chvojen – vesnice 2 km od Konopiště pozn.) pamětní deska zhotovená podle návrhu benešovského učitele Vlastimila Hada.

Události roku 1775 na Konopištsku zpracoval též **Oldřich Janeček (1901-1968)** a začlenil je do knihy „Povstání nevolníků v českých zemích r. 1775“ (Praha, 1954), známé informace doplnil dosud neznámými údaji z vídeňských archivů.

Doplňující údaje obsahují i dva na sobě nezávislé kronikářské zápisy. První pochází z rodinné kroniky panských myslivců **Marků** z bývalé myslivny v Jarkovicích a uvádí jména hlavních vůdců povstání, což také umožňuje poznat jejich sociální postavení. Marek rovněž přináší doplňující zprávy o tom, jak byli vůdcové povstání potrestáni. Druhý kronikářský záznam pochází od děkana **Jana Hanouska (1754-1831)**, který působil na Sedlčansku v letech 1797 – 1820, z toho posledních dvacet let v Sedlčanech. Roku 1820 založil pamětní knihu tamního děkanského úřadu, do níž zanesl mnoho historického materiálu důležitého pro dějiny města a okolí. Při zmínce o poměru vrchnosti k poddaným se neubránil poznámce o špatném zacházení s nevolníky, v čemž viděl hlavní příčinu selských rebelií. Zapsal poměrně podrobnou zprávu o ko-

nopišťské vzpouře, již chápal jako přímé pokračování vlny selských bouří na Hradecku, Chrudimsku a Boleslavsku, kdy podle jeho představ rebelové dorazili uprostřed července 1775 až ke Konopišti. Živě popisuje útok na zámek, střelbu připisuje vojákům i myslivcům, obětí podle jeho údajů zůstalo na místě šest, zraněných bylo dvanáct. Na závěr Hanousek připojil šifrovaný (s použitím řecké abecedy) text bojovné písně „Vesele vzhůru, udatní Čechové, povstávejte“, kterou prý ve formě letáku rozhazovali povstalci také u vsí na Konopišťsku. V českém překladu zní takto:

*Vesele vzhůru, udatný Čechové, povstávejte,
vesele vzhůru, jaký ste byli, pamatujte,
že cizozemci nás přepadli, jich se nebojte,
jenom proti nim udatně bojujte.
Ani nám nepřejou tý krve svatý,
kterou Kristus pán nám zanechal požívat
na památku své přehořké smrti.*

*Ach pamatujte na vaše předky,
kterak za času pana Žižky
jim platili, mordovali a pálili
a rytířské jméno sobě dobejvali.*

(Zapsal děkan Hanousek, Liber Sedlcanensium memorabilium, die I, s. 69) – Okresní archiv Příbram

Poměrně nedávno se historií zmíněné rebelie zabýval současný významný historik, univerzitní profesor **Josef Petrář (1930)**, koncem 70. let 20. století vydal knihu „Konopišťská rebelie“.

V tvorbě některých autorů jsou zmíněna regionálně i celonárodně významná místa mající vztah k historii – např. Blaník či zámek Konopiště. S těmito místy se setkáme v románu **Karla Nového (1890-1980)** „Atentát“, ale též v pracích německých autorů - **Bruna Brehma (1889-1968)** „Apis a Este“ či **Ludwiga Windera (1894-1969)**. Je autorem rozsáhlého životopisného románu „Následník trůnu, román o Františku Ferdinandovi“ („Der thronfolger, ein Franz Ferdinand Roman“). Zmíňme se také o dnes již takřka zapomenuté autorce **Leontině Mašínové (1882-1975)**, která v jedné z kapitol románu z doby české reformace „Hořící sloup“, vypráví o svatbě Adama Budovce z Budova s Markétou Hodějovskou na Konopišti. Kromě Konopiště jsou často zmiňovány zříceniny hradu Zbořený Kostelec, tvrze Kožlí atd.

Tematickou specifičnost a rozvrstvenost regionální literatury Benešovska silně ovlivňuje prostředí a typ lidí, kteří zde žili, těžce pracovali při těžbě a plavení dřeva (dřevaři, voraři), lámání kamene či dřeli na polích (rolníci, chalupníci), spjatí s přírodou, jejíž krásu autoři nikdy neopomíjejí. Specifič-

nost je do jisté míry ovlivněna rovněž blízkostí Prahy, která byla místním lidem vždy dostupná, a to jak z hlediska ekonomického, tak i z hlediska kulturních vazeb. Snad i pro tuto „otevřenost“ okolnímu světu neměli místní potřebu vymezovat se v oblasti folklóru (kroje, tance, písně, zvyky) tak zřetelně jako tomu bylo v jiných místech naší země.

Benešovský region se nemůže – jak už bylo několikrát uvedeno - co do svéráznosti s jinými měřit. Přesto stojí za to pátrat a pokusit se hlouběji nahlédnout do jeho kulturní a literární historie i současnosti a připomenout si autory, kteří zasáhli do vývoje nejen kraje, ale i celonárodní literatury a dostali se do povědomí široké čtenářské veřejnosti. Na druhé straně nás překvapí existence literárních děl, která by leckdy měla úspěch i u současného čtenáře a byla vytvořena autory ve své době sice celonárodně známými, později však v důsledku společenských změn a ideologických vlivů postupně zapomenutými, popř. šlo o autory s působností pouze regionální, jejichž tvorba svým významem nepřesáhla rámec oblasti.

Pokud budeme pátrat po počátcích vztahu našeho kraje k literatuře, musíme jít hlouběji do historie. Pravdou je, že krajová (regionální) literatura není dnes zcela známá ani mezi místními, málokomu dnes něco řekne, neboť není spojena se jmény autorů, o nichž se ve školách běžně učí. Pokusme se alespoň o stručný nástin vývoje literatury v benešovském regionu. Její kořeny sahají především do období baroka a jsou spojeny s piaristickou tradicí benešovského školství. Nezapomeneme ani na lidovou literární tvorbu, která má kořeny ve stejné době.

3.1. Od počátků písemnictví k renezanci

V našem regionu se z tohoto období zachovalo jen málo významnějších literárních památek, většinou jde o písně (husitské chorály, církevní písně), ale významnější literární památka, která by se dochovala nebo výrazněji ovlivnila vývoj české literatury, z našeho regionu nepochází.

3.2. Protireformace - baroko

V 17. století přichází do Benešova řeholní školský řád piaristů a vyvíjí houževnatou snahu založit zde piaristické školy (elementární školy a gymnázium), aby se z Benešova mohl stát výchozí a opěrný bod pro založení piaristické koleje v Praze. Počáteční jednání o založení piaristického gymnázia však ztroskotala. Hlavním důvodem nezdaru byla spolu s velmi špatnou osobní situací budoucího fundátora hraběte Jiřího Ludvíka ze Sinzendorfu

(korupční aféra s trpkou finanční dohrou), morová epidemie velké ničivé síly, komplikující cestování i vedení různých úředních jednání.

Snahy o založení piaristické koleje v Benešově znovu ožily po dvaceti letech. Krátce po začátku 18. století začal o jejím založení vyjednávat další majitel konopišťského panství, hrabě František Karel Přehořovský z Kvasejovic. Tehdy byl schválen projekt, který přesně určoval hospodářské podmínky existence koleje a stanovil požadavky na činnost piaristů v Benešově. Jejich hlavním úkolem bylo vzdělávání mládeže. Mladí hoši, kteří do škol přišli, se zde měli naučit především čtení, psaní a základům matematiky. Během poměrně krátké doby (5 let) však změnilo benešovské panství opět pána. Novým majitelem se stal hrabě Jan Josef z Vrtby, který se ze všech sil snažil činnost piaristů podporovat. Ti pak mu projevovali svou vděčností, že při bohoslužbách jej nikdy nezapomněli jmenovat jako zakladatele koleje.

Významným krokem v úsilí o lepší postavení koleje v rámci řádu i města byla v 18. století činnost **P. Eugenia Sebastianiho (1680-1762)** z Častolovic a Matre Dei, čtvrtého rektora benešovské koleje. Vyučoval gramatice a syntaxi, zároveň byl ředitelem kůru a pečoval o rozvoj hudebního života. Jeho činnost měla také velký význam i pro samo město. Založil kolejní lékárnu, jejížž služeb mohla využívat i veřejnost. Největším přínosem bylo zřízení kolejní knihovny, která čítala kolem 400 svazků. Sebastianiho působení skončilo po 61 letech, kdy úplně slepý, ve věku 82 let, 27. března roku 1762 zemřel. Do dnešní doby se zachovala jeho vědecká díla, v nichž můžeme kromě jiného najít astronomické podklady pro sestavování kalendářů. V kronice benešovské piaristické koleje se setkáme s jeho zápisy z let 1732 a 1733, týkajícími se Blaníku a blanické pověsti. Tyto písemné památky můžeme právem považovat za Sebastianiho literární pozůstalost.

V benešovské koleji se rovněž provozovalo školní divadlo a s ním souvisela i hudební činnost piaristického řádu, ať už šlo o divadelní hry s hudebním doprovodem nebo později o samostatná hudební čísla při studentských akademiích. Nejstarším a nejčastěji využívaným divadelním cvičením bylo drama. Od ostatních druhů divadelních produkcí se lišilo především zařazením rozsáhlejších hudebních partií. Drama vlastně stálo na pomezí opery a činohry. Nejvíce se provozovaly hry s antickými náměty, dále hry náboženské a biblické a též historické. Podle kroniky benešovského piaristického gymnázia bylo například sehráno drama „C. Octavianus Augustus“ (z roku 1741), které oslavovalo činy římského imperátora z přelomu letopočtu. Některé z her zpracovávaly etické náměty, například hra „Innocentia pressa sed non oppressa“, jejímž tragickým hrdinou je Anetius, jenž spěchal na pomoc zraněnému člověku a v ruce měl zvířecí krví potřísněný nůž. Byl neprávem obžalován z vraždy a popraven. Jeho nevina vyšla najevo až po vykonání rozsudku. Z religiózních dramat byly například uváděny hry o sv. Matouši, sv. Václavu, z historických dramat se hrály dvě s náměty z maďarských dějin či hra tema-

tický čerpající z německého středověku. Autory byli většinou učitelé a profesoři piaristického gymnázia, kteří se také starali o hudební a výtvarnou stránku představení.

V současném sbírkovém fondu benešovského okresního muzea a archivu je zařazena i knihovna piaristického gymnázia, v níž najdeme celou řadu zajímavých tisků. Nacházejí se zde například některé práce člena řádu a zakladatele české historické topografie **Jaroslava Schallera (1738-1809)** „Topografie království českého“, „Popis královského a rezidenčního města Prahy“, a dále Schallerovy životopisy učenců – příslušníků piaristického řádu, kteří se nejvíce zasloužili o rozvoj řádových škol. Právě tyto spisy poskytují důležitý materiál ke studiu dějin školství a vědecké práce v českých zemích v kontextu celoevropské vzdělanosti.

Většina žáků piaristického gymnázia pocházela z Benešova či blízkého okolí (například z Konopiště, Bystřice, Pyšel, Poříčí nad Sázavou, Jemniště), ale vzdělávali se zde také žáci z Pelhřimova, Kolína, Kutné Hory a dokonce i z Českého Krumlova a Českých Budějovic. Na benešovském piaristickém gymnáziu později studovali někteří významní lidé, o kterých bude v této práci ještě zmínka.

Příslušník řádu, který se chtěl věnovat učitelské činnosti, musel projít dvěma zkušebními roky. V prvním se učil metodice výuky na triviálních školách, úhlednému a správnému psaní a důkladně také aritmetice. Ve druhém roce mladí učitelé opakovali látku všech gymnazijních tříd, byli seznamováni s nejlepšími prameny, z nichž měli čerpat, aby si osvojili latinu a další jazyky, dějepis, básnictví a řečnictví. Po úspěšně složených zkouškách se věnovali studiu filosofie, teoretické i praktické matematiky a experimentální fyziky. Téměř 300 let působení piaristického řádu v Benešově, přineslo poddanskému městu, které bylo i významným regionálním centrem, značný prospěch. Piaristé založili tradici vzdělanosti, která trvá dodnes, stáli na začátku vývoje dobře organizovaného benešovského elementárního školství a podpořili rovněž rozvoj místní hudební a dramatické tradice.

S obdobím baroka, které někdy označujeme také jako období pobělohorské, protireformační, či ne zcela přesně jako dobu temna, je spjat též vývoj ústní lidové slovesnosti. Vesměs jde o říkadla nebo písňe s náměty ze života sedláků, které jim pomáhaly zvládat těžkou robotní práci na polích. Například při obžínkách se zpívalo:

*1) „Když jsme si to posekali,
taky si to svážem,
aby lidi neříkali,
že nic nedokážem!“*

2) „*My holky pilný
k práci jsme hbitý
práci jsme dodělaly,
při všechny pili,
v horku a žízni
mandele odvozily*“

(Příloha 4)

Z tohoto období se dochovaly i koledy z okolí Postupic, Vlašimi i Benešova. (Příloha 5)

Existují i starší kostelní písně, které se v Benešově zpívaly v minulých stoletích a snad se i dosud zpívají (při adventních rorátech) a jsou pravděpodobně domácího původu. K objasnění této otázky by určitě přispěl hlubší rozbor Benešovské příručné knihy zpěvacké z roku 1567, která je uložena v archivu pražské hudební konzervatoře.

Pokračování rozvoje lidové slovesnosti je možné zaznamenat i později, v době obrozenecké, kdy obliba lidové slovesnosti stoupá. Podařilo se objevit několik pověstí a také jarmareční píseň z roku 1860, které pocházejí z Vlašimska a Podblanicka. (Příloha 6)

Zvláštní okolnosti se váží ke vzniku Vlašimské jarmareční písně. V budově dnešní mateřské školy proti vlašimské zámecké bráně, v domě, ve kterém trávil později své mládí známý „poslední český bohém“ Emil Artur Longen, (bude se o něm hovořit na jiném místě), bydlel tehdy státní notář Jan Petráš. Jako chůva v rodině sloužila jeho neter Antonie Petrášová, které bylo 16 let. Vášnivě se do ní zamiloval knížecí písař Karel Příbyl. Ale chudé děvče zamilovaného mladíka, který potřeboval bohatou nevěstu, stále odmítalo. Zoufalý nešťastník ji proto dne 2. června 1860 zavraždil kuchyňským nožem (v písni se zpívá o břitvě) a sám pak u zámecké zdi spáchal sebevraždu.

Tato tragédie dvou mladých lidí vyvolala ve městě a v jeho nejbližším i vzdálenějším okolí tak velký rozruch, že dokonce tehdejšímu známému pražskému písničkáři **Františku Haisovi (1818-1899)** posloužila jako námět k jarmareční písni, jež se zpívala na nápěv písně Znáám já jeden krásný zámek. Haisova jarmareční píseň byla svého času ve Vlašimi a okolí velmi oblíbená a zpívala se nejen na jarmarcích, ale například i při draní peří. (Příloha 7)

3.3. Obrozenecká tradice

Při formování novodobého českého národa a jeho kultury sehrála i v našem regionu důležitou roli škola, která se značnou měrou podílela na růstu společenské a kulturní úrovně i sebevědomí širokých lidových mas..

Z hlediska národnostního, patřilo Benešovsko - i v důsledku polohy takřka uprostřed Čech – k oblastem, kde si čeština téměř stále udržovala dobrou pozici. Cizími jazyky, hlavně německy, se hovořilo pouze ve šlechtické společnosti, případně mezi úředníky či židovským obyvatelstvem.

Národní uvědomění zesílilo zejména ve 30. letech 19. století. V Benešově tehdy působila skupina vlastenců, do níž patřili zejména místní učitel **Václav Medal**, kontribuční **Josef Kanderál**, kaplan **Vojtěch Macháček** a lékárník **Pavel Petter**. K nim se přidružili studenti **Václav Mach**, **Antonín Wiesner** a další. Rozšiřovali české noviny a knihy, hráli české divadlo. Benešovská vlastenecká společnost udržovala styky s podobně zaměřenými šířiteli českého uvědomění v okolí. V Bystřici mezi ně patřil poštovník **Václav Kohler**, u něhož tehdy jako domácí preceptor působil **František Jaromír Rubeš**, dobrý společník, prozaik a básník. Z dalších vlastenců je třeba jmenovat václavického faráře **Josefa Tichého**, rovněž básníka.

Jiným centrem vlastenecké práce byla česká společnost ve Vlašimi, jejímiž vůdčími osobnostmi byli kaplan **Antonín Norbert Vlasák** (kdysi spolužák Václava Macha a Karla Hynka Máchy) a básník **Hynek Veselý**.

Mezi venkovským lidem v té době působil majitel ostřeckého statku **dr. Václav Červinka**, jehož nadšeným pomocníkem byl správce statku **František Jaroslav Čech** (otec básníka Svatopluka Čecha), který se snažil mezi venkovským lidem šířit osvětu, vést jej k četbě knih a novin a v přednáškách a besedách ho poučoval o národní minulosti i o současných poměrech. K buditelům náležel rovněž nový majitel statku Střížkov **Karel Ignác Vilanni**, který přišel na Benešovsko v roce 1846.

Mezi nejvýznamnější vlastenecké pracovníky patřil již několikrát zmíněný **Antonín Norbert Vlasák**, který se narodil v roce 1812 ve Vlašimi. (Na Žižkově náměstí ve Vlašimi, na budově lékárny, se nachází pamětní deska, kterou roku 1903 odhalil někdejšímu svému předsedovi vlašimský Čtenářský spolek). Dnes však jeho jméno už jen málokomu co řekne.

Na místě lékárny stával do roku 1808 šindelem krytý domek. Po zhoubném požáru jej na místě shořelého vystavěl jeho dědičný vlastník Jan Lokaj, mistr mydlářský. Lokajova dcera Veronika se provdala za pekaře Jana Vlasáka, původem ze Sedlce. V tomto domě se jim narodil syn Antonín. Již za tři roky se však Vlasákovci odstěhovali do Sedlce a dům prodali. Když bylo Antonínovi deset let, byl přijat, protože velmi hezky zpíval, do premonstrátského kláštera na Strahově za fundčního vokalistu. Tito zpěváci účinkovali při chrámových obřadech a kromě stravy a ošacení měli v klášteře postaráno i o

vzdělání. Roku 1826 došlo k události, která měla, jak sám Vlasák později vzpomínal, veliký vliv na celý jeho další život. Klášter navštívil Josef Dobrovský a přinesl tehdejšímu opatovi vzácný dar – autograf rukopisu kroniky milevského premonstrátského opata Gerlacha. Za to si vymínil několikátýdenní pobyt v klášteře. K povinnostem vokalistů patřila rovněž obsluha u opatova stolu. Stáli za sedadly stolujících a naslouchali jejich rozhovorům. Vlasákovi utkvělo v paměti Dobrovského vyprávění o cestách do Švédska a o pátrání v tamějších knihovnách, kde hledal literární památky odvezené z Čech za třicetileté války, o cestách do Petrohradu, Moskvy a dalších míst. Zde se zřejmě v chlapci zrodila chuť a touha být spisovatelem.

Na filozofických studiích se Vlasák sešel s **Karlem Vladislavem Zapem (1812-1871)**, **Karlem Hynkem Máchou (1810-1836)**, **Prokopem Chocholouškem (1819-1864)** a dopisoval si také s **Josefem Kajetánem Tylem (1808-1856)**. V roce 1836 po absolvování semináře se stal kaplanem ve Vlašimi, která byla tehdy vlastenecky zcela nečinná. Kromě školních a modlitebních knih nebyly mezi lidmi žádné jiné, stejně tak jako časopisy. Vlasák začal ve městě rozvíjet vlasteneckou činnost. Nejprve pro národní věc získal kroužek přátel a s jejich pomocí opatřil všechny časopisy, které tehdy vycházely. Založil první veřejnou knihovnu ve Vlašimi s názvem školní knihovna, jež se podílela na vzdělávání nejen dětí, ale i dospělých.

Vlasák se snažil poznat všechna posvátná místa kraje. Vydával se na cesty po okolí a dělal si záznamy podle písemných pramenů i lidového ústního podání. Když začal shromažďovat podklady pro farní kroniku, bylo mu umožněno nahlédnout do vlašimského zámeckého archivu a později jej uspořádat. Archivních materiálů využil i jinak – založil pamětní knihy Vlašimi a Domašina a výsledky své badatelské práce zveřejnil v časopise Lumír. Stále více a důkladněji se věnoval historickým studiím. Tehdy se spřátelil s Františkem Palackým, který mu byl v jeho badatelské práci hlavním a užitečným rádcem.

V průběhu let 1873 – 1885 sepsal Vlasák několik místně historických prací, s názvy Okres Vlašimský, Benešovský, Neveklovský, Dolnokralovický, Sedlecký, Sedlčanský. Na svou dobu to byly práce velmi podrobné a hodnotné. Ačkoliv byl Vlasák jako katolický kněz ve víře velmi horlivý, jako historik byl zcela objektivní a jeho víra a kněžství nebyly překážkou historické pravdě. Zasluguje o to větší uznání, že svou práci konal vzdálen pražskému centru, v malé vesničce Hrádku, která měla tehdy osm chalup a dva mlýny, odkázán jen na sebe a svou knihovnu, a že všechny lokality, o nichž psal, osobně prošel.

Velmi výstižně o něm napsal básník Jan Neruda v Humoristických listech ze 17. 2. 1883: „Schovává se nám, schovává v tamté zapadlé vesničce,

kde není více než osm chalup. Avšak my ho tam přec najdeme a předvedeme před tvář národa. Tam na Hrádku u Vlašimě žije ctihodný kněz P. Antonín Norbert Vlasák, který takřka celý svůj život věnoval národu. Navštívil jednotlivá města, vesnice, hrady, ohledal v nich zachované památky, prozkoumal všechny starší spisy, které se těchto krajin týkaly, a vzdělal sám celou knihovnu tamějších místopisů. Pátravému, láskou k dějinám svého národa a k plodům vlasteneckého umění vedenému oku jeho neušlo nic, cokoli v oněch končinách českých na obou březích Sázavy z minulosti našel pamětihodného. Vlasák může o sobě říci, že dobrou pětinu Čech prošel od meze k mezi, od kapličky ke kapličce, od náhrobku k náhrobku. Kdyby každý farář český udělal pro svou farnost jen tolik, co udělal Vlasák pro celou vlast, měli bychom celou českou zem zevrubně popsanou....“ (Na titulní straně Humoristických listů byla Vlasákova celostránková podobizna).

Vlasák zemřel v roce 1901 ve věku 90 let a byl pohřben na vlašimském hřbitově, vpravo od knížecí pohřební kaple. V roce 1926 byly jeho ostatky exhumovány a uloženy v kostelní kryptě. Přestože jsou po něm pojmenovány ulice v Benešově i ve Vlašimi, dnes už málokdo z obyvatel ví, o jak slavného rodáka jde. Neměla by však upadnout v zapomnění věta, kterou jako motto vepsal do svých knih: „Poznej svou vlast a budeš ji milovat“.

Dalším z významných obrozenců byl **František Augustin Slavík (1846-1919)**, který se narodil v Domašíně. Školy navštěvoval nejprve v Benešově, kde absolvoval i nižší piaristické gymnázium. Odtud odešel na akademické gymnázium do Prahy a po jeho ukončení studoval na pražské univerzitě historii, češtinu a němčinu. Přestože se do svého rodiště po studiích už nevrátil – učil na reálkách v Kutné Hoře, Táboře a v Brně – na svůj rodný kraj nikdy nezapomněl a věnoval mu velkou část své vědecké práce. Ve svém rodišti založil knihovnu a později vydal Dějiny města Vlašimě a Dějiny Domašína.

I další jméno, **Bohumil Zahradník – Brodský (1862-1939)**, je dnes takřka neznámé a nenajdeme ho ani v posledním Slovníku českých spisovatelů, přestože jde o autora velmi plodného, jenž před první světovou válkou patřil mezi venkovskými čtenáři k nejčtenějším. Nejde o obrozence, pro nás je důležitý zejména proto, že k některým svým historickým povídkám čerpal náměty právě z Podblanicka. Narodil se v Hostašově u Golčova Jeníkova v roce 1862. Mládí prožil v Havlíčkově Brodě (odtud pozdější pseudonym Brodský), kde vystudoval gymnázium. Poté vstoupil do semináře, studia dokončil a na kněze byl vysvěcen roku 1886. Od roku 1889 působil na faře v Ouběnicích, kde setrval až do konce 1. světové války. Zde také začala jeho spisovatelská dráha. Nejprve psal velmi pěkné a hodnotné historické povídky tematicky čerpající z minulosti Podblanicka (např. Petřík Vydřiduch z Řimovic, Bouřlivý masopust aj.). Později psal povídky s náměty ze současnosti a romány většinou s náměty společenskými a milostnými, vesměs bez

větší umělecké hodnoty. Jejich význam však spatřujeme v tom, že přivedly venkovský lid k četbě knih. Napsal více než sto románů, počet povídek se nedá zjistit. Měl mnoho přátel mezi českými spisovateli, a tak není bez zajímavosti, že ho na ouběnické faře navštěvovali Jaroslav Vrchlický, Jindřich Šimon Baar (byl tehdy farářem v Ořechu u Prahy) či Jakub Deml.

Velmi zajímavý byl Zahradníkův vztah ke katolické církvi. Byl katolickým knězem, výrazně se angažoval v Katolické moderně, jež usilovala o reformu církve. Požadovala například zavedení církevních obřadů v českém jazyce nebo dobrovolný celibát. Zahradník příkazy celibátu hrubě porušil, když se nechal tajně oddat s Annou Plešingerovou, která byla činná především jako překladatelka. Po vzniku Československé republiky byl povolán na ministerstvo školství jako poradce pro kulturní záležitosti. Zde se mimo jiné zasloužil o vznik tzv. čestných penzí pro české spisovatele, kteří nebyli finančně zabezpečeni. Jeho zásluhou tuto podporu získala například Eliška Krásnohorská. Na sklonku života se Zahradník s katolickou církví rozešel a přestoupil do pravoslavné.

V roce 1843 se ve Vlašimi začal stavět hostinec, který dostal název U Karla IV. V něm se scházeli studenti a usídlily se tu divadelní ochotnické spolky, které oživovaly a posilovaly český společenský život ve městě. V roce 1859 zdejší ochotníci sehráli hru Kouzelnice Sidonie a představení v dalších letech přibývala. Je zajímavé, že ochotníci hráli vždy pro dobročinné účely – výtěžek věnovali například na rozvoj místní knihovny, české škole ve Vídni, zraněným hasičům, Ústřední matici školské či na zřízení nemocnice ve Vlašimi. Ke stálým hostům hostince U Karla IV. patřila místní sokolská jednota a mládenecký spolek Ratolest. Konaly se zde akademie čtenářského spolku, ale také vojenské odvody a nejruznější městské oslavy.

Ve Vlašimi se v roce 1832 objevuje Ignác Šťastný, vynikající gymnasta, světoznámý cirkusový artista – tehdy se říkalo komediant. Dnes bychom o něm hovořili jako o varietním umělci a podnikavém impresáři. Stal se majitelem hostince a začal čerpat dosud klidné vody maloměstského kulturního života jako organizátor různých zábav a slavností, na jejichž průběhu se sám často aktivně podílel.

Popis jedné takové akce najdeme ve vzpomínkách **Serváce Bonifáce Hellera (1846-1922)**. (Příloha 8)

V roce 1855 se rodina Šťastných natrvalo z Vlašimi odstěhovala a vše, i hostinec, který pak střídal majitele, prodala.

Buditelská činnost se úspěšně rozvíjela také v Postupicích, kde se na aktivitách podíleli zejména učitelé, kněží a úředníci místní textilní továrny. I zde, v tehdy velmi malé venkovské obci, byla založena knihovna.

V Benešově, centru oblasti, vlasteneckých aktivit přibýlo zejména ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století. V čele vlastenců, kteří šířili české knihy a noviny, hráli divadlo, pořádali plesy a akademie, stáli studenti **Václav Mach a Antonín Wiesner**, dále učitel **Václav Medal**, lékárník **Pavel Petter** a další nadšenci. Jejich schůzek se účastnili rovněž i vlastenci z okolí, např. **Karel Vladislav Zap (1812 – 1871)**, který vydal mnoho odborných prací dějepisných, zeměpisných a národopisných (např. Starožitnosti a památky země české, Historickoumělecké památky pražské).

Do Benešova přicházel též **František Jaromír Rubeš (1814 – 1853)**, který působil v té době jako vychovatel v rodině poštmistra Köhlera v Bystřici u Benešova. Byl oblíbeným autorem humorných povídek-humoresek a vlastenecky zaměřených deklamovánek. Vesnici Jinošice (u Bystřice) oslavil idylickou básní Zpomínky jinošické, kterou publikoval v časopise Květy v roce 1837:

*Jinošické jsou ty háje,
Jinošice jest ta ves,
Kde si ještě staví máje,
Nevinné milosti ples.
To jsou háje jako ráje-
Tam mou píseň, vánku, nes:
Přes ty hory, přes ty doly,
Přes ty vody, přes ten les.*

(Úryvek)

Dalším z vlastenců, nejen s místní působností, byl baron **Karel Maria Drahotín Villani (1818 – 1883)**, majitel Střížkova, který byl činný politicky i literárně. V roce 1844 vydal sbírku Lyra a meč, která obsahovala verše vlastenecké, vojenské i milostné. Známá je zejména jeho báseň Vystěhovalec, zhudebněná Antonínem Jelenem a znárodnělá (známá dnes pod názvem Zasuť mi ty slunko zlaté, což je její první verš). Pozdější Villaniho práce zůstaly většinou v rukopise a jen málo z nich bylo publikováno. Otiskly je Květy, Lumír i jiné dobové časopisy. Některé prozrazují vliv Karla Hynka Máchy. Villani se dokonce, jako Máchův obdivovatel, pokusil přeložit do němčiny jeho Máj. O Villaniho všestranném nadání svědčí i libreta ke zpěvohrám Růžinky stesk, k níž hudbu složil **Karel Bendl (1838-1897)** a Wlastenka, kde byl autorem hudby **Josef Věnceslav Soukup (1819-1882)** i veršovaná veselohra Štědrý den, která byla hrána v Prozatímním divadle roku 1868.

V souvislosti s Benešovskem nelze opomenout jméno **Karla Hynka Máchy (1810-1836)**. Benešovsko se pyšní Máchovou rodovou příslušností-jeho otec totiž pocházel z Měšetic u Sedlce – Prčice, kam ke svým prarodičům a dalším příbuzným Mácha často zajížděl. Zdejší krajina mu učarovala, zejména okolí zříceniny hradu Zvěřince.

Samotné město Benešov navštívil Mácha poprvé 14. srpna 1832. Stalo se tak na pozvání již zmíněného benešovského vlastence a Máchova spolužáka Václava Macha na benešovské posvícení. O posvícení se měla konat nejen taneční zábava, ale také divadelní představení místních ochotníků. Mácha s Machem přijeli o den dříve a ubytovali se u Machových rodičů, kteří bydleli v dnešní Pražské ulici. Ráno 15. srpna odešli oba přátelé na Karlov, kde Máchu nejvíce zajímal jeden z nejstarších českých zvonů zavěšený v dolní zvonici. Zvonici důkladně prolézal, kreslil zvon i klášterní zříceninu. Odpoledne měl v plánu si prohlédnout zříceninu hradu Kožlí, ale po návštěvě u místního učitele Medala plán změnil. Medal vyprávěl o chystaném večerním divadelním představení i o starostech, spojených s jeho přípravou. Bohoslovec Antonín Wiesner, který měl večer zahájit slavnostním proslovem, nejen nepřišel, ale neposlal ani text. Mácha se nabídl, že proslov napíše a sám i přednese. Zůstal ve školní místnosti a proslov připravoval. Asi za hodinu byl hotov. Text proslovu napsal ve verších.

Večer ochotníci hráli velmi populární hru Jana Nepomuka Štěpánka „Čech a Němec“. Mácha v ní vystupoval při českých představeních ve Stavovském divadle. Hrál roli studenta Javorníka. Před začátkem představení v Benešově přednesl již zmíněný proslov a úspěch sklízel i na jevišti v roli Javorníka, kterou Václav Mach, který ji jinak hrál, příteli postoupil. Hra Čech a Němec je nenáročná Štěpánkova komedie, těžiště směšnosti tkví v situacích, kdy některé postavy nedovedou německy, takže se nedomluví s německým čeledínem Jirkou, který pro změnu zase neumí česky. Polovina dialogů je psána německy, což bylo kladně přijato v měšťanských dvojjazyčných kruzích v Praze i na venkově. Jirka je sympatický chlapec, i když Němec. Pomůže odhalit zlé záměry správce velkostatku a stárnoucího zřídkavého ženicha i podomního židovského obchodníka Arona Bouchema, kteří se spiknou, aby ukradli bohatému mlynáři z truhly peníze. Podezření z krádeže padne na studenta Javorníka, který se ve mlýně ocitl při prázdninovém putování. Kačenka, mlynářova dcera, kterou si má vzít správce, se do Javorníka zamiluje. Veselohra končí jak zasnoubením jejich, tak i Jirky se služkou.

Představení mělo obrovský úspěch a zvláště Mácha poutal pozornost benešovských paniček a dívek. Po představení se konala taneční zábava a Mácha, který nebyl velký tanečník, se raději věnoval své herecké partnerce Marii Stichové, dceři konopišťského lesníka ze Želetínky, která hrála roli Kačenky. Mácha se do dívky zamiloval, často za ní na Želetínku chodíval, ale láska

neměla šťastné zakončení. Marinka měla ještě jednoho nápadníka, který byl pro ni, podle mínění jejího otce, lepší partií – Karla Kršňáka z Karlsbergu. Ani Mácha ani Kršňák si ale Marii Stichovou nevzali. Kršňák se oženil velmi pozdě, až roku 1864, s vdovou Feuersteinovou z Benešova a brzy nato zemřel. Jeho pomník na benešovském hřbitově stojí dodnes. Máchův osud je dostatečně znám.

Máchova láska k Marince se odrazila v básních nazvaných „Pomněnky zasázavské“ (otištěny v časopise Krok roku 1833). (Příloha 9)

Ještě jedna památka na Máchovy návštěvy na Želetínce zůstala- pokus o veselohru, která osobami připomíná tehdejší želetínskou situaci (rivalitu mezi Máchou a Kršňákem a nespokojenost otce Stichy s Máchovým vztahem k Marince). Hra nebyla dokončena a měla se jmenovat „Polesný“. Ze tří zachovaných výstupů prvního jednání se dovídáme, že dva muži milují jednu dívku – Lidmilu, dceru polesného Zahořanského (obývá dům u lesa). Lidmila dává přednost nápadníku Podhájskému, který bydlí v Zahořanského domě (opět podobnost – Kršňák, který nastoupil jako adjunkt k lesnímu Stichovi, bydlel na Konopišti, čtvrt hodiny od Želetínky). Druhý nápadník, neúspěšný (Mácha), se vydává za sousedního statkáře, šlechtice Dvoreckého z Borové, který se zde před půl rokem usadil. Protože zde žije teprve krátce, neodvážil se vyznat Lidmile lásku, a teprve zpráva, že má dojít k jejímu zasnoubení s Podhájským, „odvahy mu dodala“. Otec Zahořanský řeší velké dilema, a tak rozhodnutí o půl roku odloží. Za půl roku se vše nějak vyjasní... Údajný pán z Borové opouští scénu, utírá si slzy a hlasitě naříká: „Na lásku mou zapomenouti nelze – nikdy, nikdy“. V dalších scénách nedokončené veselohry se měly uplatnit osoby, které se v jejím fragmentu nedostanou ke slovu: Pro další rozvoj děje této nedokončené veselohry byly připraveny další osoby, které se však ve fragmentu hry nedostanou ke slovu: Sylvie, Jan a jakýsi Václav “co myslivec převlečený“, který doprovází „pána z Borové“ (možná jde o benešovského přítele Václava Macha). Veselohra je v Máchově tvorbě neobvyklým žánrem a byla zamýšlena jen jako kamufláž skutečné situace z podzimu roku 1832, kdy se Mácha do Marinky Stichové zamiloval. Měla vyvolávat smích, být jakýmsi Máchovým pomyslným siláckým vítězstvím, ale dochovala se v tak ubohém zlomku, že konečný autorův záměr lze jen tušit.

3.4. Od 2. poloviny 19. století do roku 1918

V 70. letech 19. století zasáhl do českého kulturního dění v regionu spisovatel **Servác Bonifác Heller (1845-1922)**. Pocházel z vlašimské učitelské rodiny a za studií v Praze byl spolužákem Svatopluka Čecha, se kterým vstoupil do literatury. Byl redaktorem Národních listů, Lumíru a Květů. Psal

novely a romány (Král stepi, Bouře života, Pan markýz, Román na bojišti, V jižním kraji atd.). Nejčastěji zobrazoval prostředí českého měšťanstva a ruské šlechty, kterou poznal za svého pobytu v Rusku. Vydával také cestopisy a práce naučné (Život na Rusi, Pohled na Moskvu). Cenné jsou jeho vzpomínkové knihy „Z minulé doby našeho života národního, kulturního a politického“, kde najdeme mnoho zajímavostí o redakci Národních listů a Lumíru, o Nerudovi, Hálkovi, Staškovi, Arbesovi, nejvíce o Svatopluku Čechovi. V této knize Heller také popisuje Vlašim, zdejší zámek, park i nedaleký kostelík Loretu. Připomíná vlastenecké akademie pořádané v sále hostince Na Poště a zdejší události roku 1848, zejména slavnost svčení praporu Národní gardy. Vypráví rovněž o bohatém hudebním životě ve Vlašimi za jeho dětství, zobrazil zajímavou vlašimskou rodinu Šťastných, o které již byla v této práci zmínka. Heller připojil k vyprávění o ní poznámku: „Románem rodiny pana Šťastného mohl bych nyní udělat pravé štěstí...“. Později skutečně tuto látku románově zpracoval pod názvem „Marie Šťastná“. Dějiště se sice jmenuje Vlachov, ale obraz města i jeho okolí stejně jako některé podrobnosti shodné se vzpomínkovou knihou jasně určují Vlašim. V knize „Jubileum velké doby“ (1918) vypráví Heller o vlašimské slavnosti při odvážení kamene z Blaníku do základů budovy Národního divadla.

Ve Vlašimi působil od roku 1887 jako notář JUDr. **Václav Pittermann (1857-1911)**, který se aktivně účastnil zdejšího veřejného dění. Zabýval se filosofií, později psal divadelní hry, z nichž některé vyšly tiskem (např. Ni zisk, ni slávu (1900), Pan obecní tajemník (1902)). Fraška Pan obecní tajemník, jejíž děj se odehrává v malém městě a dotýká se obecních voleb, byla hrána ve Švandově divadle v Praze. Pittermannův syn, známý v uměleckých kruzích pod pseudonymem **Emil Artur Longen (1885-1936)**, byl malířem, hercem, kabaretiérem a spisovatelem. Napsal řadu divadelních her, kabaretních výstupů a skečů: Lepší lidé, Moje-tvoje, Už to prasklo, František Ferdinand d'Este, Konopišťské růže aj. Nejpopulárnější byla jeho komedie C. k. polní maršálek. Longen byl i oblíbeným hercem a měl významný podíl na počátcích českého filmu.

Na Benešovsku se narodil a část dětství prožil **Svatopluk Čech (1846 – 1908)**, výrazná osobnost české literatury 70. – 90. let 19. století. Přestože jsou místní na autorovu příslušnost k regionu velice hrdí, Čech na Benešovsku pobýval velmi krátce, přesněji jen několik dětských let, a v jeho tvorbě se vzpomínky na onu dobu odrážejí jen zřídka. Narodil se v Ostředku, obci ležící zhruba patnáct kilometrů jihovýchodně od Benešova. Jeho otec, vlastenec a obrozenec František Jaroslav Čech, byl správcem ostředeckého statku hraběte Villaniho. Zakrátko se rodina stěhovala do obce Jezero, kde otec opět spravoval na hraběcím panství. Později, když začal Svatopluk chodit do školy, jej rodiče ubytovali u postupického krejčího Beránka. Pak se rodina přestěhovala

na Berounsko. Čech pobýval na Benešovsku krátce, v letech 1846 – 1852. Přesto najdeme několik děl, v nichž se vzpomínky na dětství i Benešovsko objevují. Možná že je probudila i Čechova návštěva rodného kraje v roce 1890. Vzpomínky zpracoval v knize „Pestré cesty po Čechách“ (1892). Líčí tu své pěší putování z Benešova do Postupic, popisuje krajinu a oživuje dávno zapomenuté příběhy. Zejména v črtě „V jitřních mlhách života“ vypráví své nejranější vzpomínky spojené s Ostředkem. (Příloha 10)

Ve Zdislavicích se narodil **Jan Osten**, vlastním jménem Ohrenstein (1871-1921), kdysi oblíbený lidový spisovatel. Začínal drobnými příspěvky do Národní politiky, Zlaté Prahy, Lumíru a jiných časopisů. Žánrové obrázky s náměty z městského i venkovského života později vydával souborně. Tak vznikly knihy Kancelářské obrázky, Na venku, soubor humoresek Páni a paňáci. Napsal i několik románů – např. Tři lásky, Velké cíle, Pozdě, ale přece. Překládal z francouzštiny a němčiny, např. Moupassanta, Heina. Román „Pozdě, ale přece“ byl inspirován dvouletým pobytem v rodných Zdislavicích v době nemoci. I když autor nikde neuvádí název dějiště – označuje je jen jako „městečko“ nebo zkratkou Z. - jsou to patrně Zdislavice. Stejně tak jsou počátečními písmeny označena místa v okolí - mluví se zde o okresním městě V. (Vlašim), o Loretě, Horní Lhotě, Kačerově, o vicinálce do B. (místní dráze do Benešova). Autor zde pěkně vystihl idylické venkovské poměry na rozhraní 19. a 20. století. Literárně činný byl též přední vlastenecký pracovník v Benešově **Josef Tichý (1801-1878)**, který své vlastenecké verše uveřejňoval v Květech a v České včele. Pro svou satirickou báseň „Jindy a nyní“ byl v roce 1848 vyšetřován a vězněn **Antonín Wiesner (1807-1873)**, vynikající řečník a deklamátor.

Benešovský rodák **Karel Vladislav Zap (1812-1871)** vydal kromě odborných dějepisných, zeměpisných a národopisných prací knihu cestovních causerií, nazvanou „Cesty a procházky po haličské zemi“, kde popisuje nejen své turistické postřehy a zážitky, ale vypráví i příběh své lásky.

K buditelské generaci patřil rovněž **František Mošner (1797-1876)**, rodák z Mrače nedaleko Benešova. Jeho veřejná a literární činnost však spadá až do doby, kdy byl profesorem na lékařské fakultě v Olomouci. Kromě odborných medicínských spisů napsal polobeletristickou – polopedagogickou knihu „Pěstounka“ (1851), jejímž podkladem byly vzpomínky na dětství a rodný kraj.

Zajímavou postavou tohoto období byl lékař **MUDr. Jan Česla (1840-1915)**, lužickosrbský básník a překladatel, který žil od roku 1870 v Neveklově. Své básně, epické s historickými náměty i lyrické, uveřejňoval v lužickosrbských časopisech. Do Lumíru a Hlasu psal články o problémech svého národa. Překládal z češtiny do své mateřštiny povídky a divadelní hry (např. Klicperovy).

Čechovým přítelem a literárním spolupracovníkem byl jeho vrstevník **Otakar Červinka (1846-1915)**, s nímž prožíval dětství v Ostředku. Červinka otiskoval své práce v almanachu Ruch, v časopisech Květy, Lumír a Osvěta. Nejrozsáhlejším žánrem v jeho tvorbě jsou epické básně s historickými náměty domácími („Jan z Dubé“) i cizími („Vanda“). Jeho básnická povídka „Aleš Romanov“ (1881) obsahuje autobiografické prvky. Otakar Červinka psal též prózu- povídky z venkovského života a historické obrázky. Zajímavé svědectví přináší jeho kniha „1848, román a skutečnost“ (1905), v níž vylíčil vlastenecké působení svého otce a jeho přátel v uvedeném roce. Vzpomínky na život v Ostředku zaznamenali i tři Otakarovi bratři. **Jaroslav Červinka (1848-1933)** vydal své paměti v roce 1928, paměti Václava Červinky (1844-1929) zůstaly v rukopise. Tento básník a hudební skladatel tvořil pod pseudonymem Q. F. Renátus. Psal povídky („Márinka“, 1883), romány („Jarní bouře“, 1888) a filosofické úvahy. Literárně činný byl rovněž nejmladší z bratrů **Miloš (1853-1891)**. Napsal mnoho básní s vlasteneckou, přírodní a milostnou tematikou. Jeho tvorba nebyla však většinou publikována.

K téže generaci patří básník **Emanuel Miřijovský (1846-1914)**, vychovatel v rodině barona Villaniho. Pracoval jako redaktor několika regionálních listů a přispíval - často pod různými pseudonymy- do Lumíru, Zlaté Prahy a jiných časopisů. Vydal sbírky básní (Básně, 1869, Nové básně, 1886) a soubory povídek (Povídky a kresby, 1866). Uveřejňoval odborné statě z oboru české literatury a mluvnice a překládal z němčiny (některá díla Goethova). Měl patrně velký vliv na básnířku **Albínu Dvořákovou – Mráčkovou (1850-1893)**, jejíž muž byl lékařem v Postupicích. Již od dívčích let otiskovala verše nejprve v regionálních, později i v pražských listech. Vydala sbírku básní „Chudobky“ (1871), již věnovala Villanimu. V její tvorbě převládají básně vlastenecké a příležitostné. Napsala také báseň o Konopišti, která však zůstala pouze v rukopise.

V letech 70. a 80. tvořil **Karel Bubník (1847-1887)**, rodák z Bedrče, který studoval na benešovském gymnáziu a později působil jako učitel ve Struhařově. Básněmi, historickými povídkami a humoreskami přispíval do různých časopisů. Napsal několik románů (Démon věků, 1875, V temnotách bludů, 1885) a knih pro mládež (Toníkovy osudy, 1881, Rozdílnou drahou, 1887) a pokusil se o historické drama (Král Otakar II, 1872). Jeho vrstevník **Augustin Vojtěch Nevšimal (1847-1916)**, také absolvent benešovského gymnázia, redaktor Obrazů života, Palečku a další časopisů, své humoresky a povídky otiskoval také v Ruchu. Vydal sbírku žertovných básní „Trojlístek“ (1875) a spolu s J.S. Sbirovským (pseudonym J.V. Sládka) napsal parodii „Edip a král“.

Na benešovském gymnáziu studoval **Karel Kučera (1854-1915)**, který psal už v mládí verše a od roku 1873 je publikoval v časopisech. Po nepříznivé kritice svých sbírek (*Básně*, 1884, *Zapadlé hvězdy*, 1890) se věnoval práci překladatelské a uváděl k nám například Ibsenova dramata.

Benešovský rodák **František Sokol Tůma (1855-1925)** byl známý jako recitátor, herec, novinář, romanopisec a dramatik. Většinu svého díla věnoval Valašsku a Ostravsku, kde od 90. let působil. Rodný kraj zobrazil v povídce „Literní učitelka“ (1897), příběhu o ženě, která byla pronásledovaná úřady pro své sociálně kritické verše. Zde zobrazil Benešov, Konopiště a nejbližší okolí.

Spisovatelem byl i jeho starší bratr **Jan Tůma (1846-1910)**, který užíval vlastenecká jména Hanuš Věnceslav. Za studií na pražském gymnáziu se seznámil se Svatoplukem Čechem a stal se jeho spolupracovníkem ve studentském časopisu *Zora*. Psal pod pseudonymem Jaromír Milinský. V 70. letech vydal dvě básnické sbírky - *Básně*, 1872 a *Jaroslav*, 1873- ostatní jeho verše zůstaly v rukopisu. Rovněž další bratr, **Vojtěch Bedřich Tůma (1864-1933)**, který jako herec, režisér a novinář, působil ve Spojených státech. Oblíbené byly hlavně jeho fejetony, které po jeho smrti vyšly knižně.

Benešovským rodákem byl **Emil Ludvík (1859-1894)**, který od studentských let uveřejňoval v časopisech pod pseudonymem Jan Ruda historické povídky, později humoresky a literární studie (o Šmilovském, Arbesovi aj.). Vydal knihu „Drobné črty“ (1893). Působil jako redaktor v *Národních listech*, *České politice*, *Hlasu národa* aj.

V Benešově žil **Vilém Němec (1857-1949)**, ve své době známý cestovatel po severní Africe a majitel cestovní kanceláře v Káhiře. Zázitky z cest zpracoval v řadě knih (*V moci pouště*, 1917, *Na lovu lvů*, 1925, *Má dobrodružná cesta do Afriky*, 1921, aj.). Z pobytu v Benešově vytěžil námět pro práci „Vysoký pán Konopišťský“ (arcivévoda Ferdinand d'Este), vydanou v roce 1930 v knize „Sarajevská tragédie“. K líčení poměrů na konopišťském zámku přistupuje velmi subjektivně a vypráví různé historky z arcivévodova života.

Z Netvořic pocházela **Ludmila Grossmannová – Brodská (1859-1935)**, překladatelka a spisovatelka, jejíž příspěvky podepsané různými jmény najdeme téměř ve všech soudobých časopisech (*Světazor*, *Malý čtenář*, *Jitřenka*, *Paleček*). Byly to básně, obrázky ze života, cestopisné črty. Mnohé z její tvorby bylo určeno dětem. Vydala sbírku básní „Zlaté včelky a jaro“ (1889) a knihu básní a povídek pro děti „Jarní ohlasy“ (1890).

Další spisovatelkou regionu je **Pavla Moudrá (1861-1940)**, provdaná Mrhová, (pseudonym O. Příbylová), která žila v letech 1902-1921 v Neveklově. Byla významnou publicistkou a pracovnící v ženském hnutí. Založila a redigovala časopis Lada. Napsala mnoho povídek (Rok dětství, 1910, Do dívčích let, 1911, Ráj na zemi, 1912, aj.), pokusila se o drama (Lekniny, 1918). Záslužná byla také její činnost překladatelská, především děl autorů anglické (Dickens, Kipling) a francouzské (Musset) literatury.

K autorům, kteří žili nebo čerpali náměty ze sledovaného regionu, patří **Antonie Kavalírová (1804-1879)** se vzpomínkovou knihou „Paměti babičky Kavalírové“, jež se stylem, formou i jazykovými prostředky vymyká běžné dobové literární tvorbě a je i dnes dílem zcela ojedinělým a jedinečným.

V roce 1859 totiž pětapadesátiletá **Antonie Kavalírová**, obětavá, zbožná a neobyčejně pracovitá vdova po zakladateli sklářské hutě v Sázavě, později známé jako Kavalier vyhověla žádosti svých deseti dětí a začala psát vzpomínky na svůj pohnutý život. Vzácný babiččin „památník“ zdědil později Josef Jan Frič, syn Josefa Václava Friče a Anny roz. Kavalírové, který se v roce 1929 rozhodl tento výjimečný záznam rodinných událostí publikovat. Již po prvním vydání se dílo stalo literární raritou.

V předmluvě k 1. vydání doktor Josef Jan Frič píše:

„...Jednali jsme častěji o tom, věčná že byla by škoda, kdyby kniha zůstala pouze památkou rukopisnou, která nakonec upadne snad v zapomenutí přesto, že je rodina chová v několika opisech. Že památník náleží veřejnosti, v tom shodovali se všichni, kdožkoliv jej vcelku či po částech seznali a cenili. Huře však bylo, šlo-li o to, v jaké podobě by měl být uveřejněn. Jinak soudili laici, jinak spisovatelé, jinak filologové podle toho, do jaké míry byl který z nich zaujat gramatikou, nebo láskou k starožitnostem. Jedni byli toho mínění, že nemůže být švabachem psaný rukopis se všemi svými zvláštnostmi vydán jinak, než jako faksimile, druhí doporučovali jakýsi převod do novočeštiny staršího až i nejnovějšího lesku...

...Pieta, která mne poutá ke každé jeho stránce a snaha zachovati zvuk prosté babiččiny mluvy, jak lidu je vrozena, i zachrániti tak onen pel, které v mých očích ji činí stejně cennou jako její poetické jádro, obě vedly mě k tomu, abych pro tisk památníku volil roucho nezvykle drsné. Tím zadost činím svému svědomí...

...Sám jako bych slyšel její měkký hlas: „Moje dobrý děti, k čemu si s tím mým starodávním škrábáním berete takovou práci!“...

(Citováno bez pravopisných a dalších úprav)

Do roku 1941 se „Paměti babičky Kavalírové“ dočkaly celkem devíti vydání. Tento autentický, jazykově konzervovaný skvost lidového písmáctví je půvabný nejen svým obsahem, ale i formou – pravopisnými i stylistickými svéráznostmi, dojíká svou prostotou, udivuje ryzí upřímností, ale i moudrostí.

Pod záštitou a za finanční podpory Skláren Kavalier Sázava vyšlo v roce 1992 desáté vydání této knihy. (Příloha 11)

Paměti babičky Kavalírové připomínají svým charakterem spíše lidovou četbu a ve své době mělo v regionu velký úspěch. Je na místě připomenout, že taková literární tvorba existovala a že je zajímavá z hlediska obsahového i lingvistického. (Příloha 12)

3.5. Meziválečná literatura a okupace

Vlašim 20. století se objevuje na stránkách knihy **Františka Česara (1907-1978) „Ve víru života“**. Autor polobeletристickou formou vypráví o Františku Císařovském, ve skutečnosti sám o sobě. František odchází za prací do štýrské zbrojovky, kde pracovaly stovky našich krajanů. Zapojí se do krajanského života, vstoupí do sociálně demokratické strany a jako převážná většina krajanů považuje své zaměstnání ve Štýrsku za přechodné a touží po návratu domů. Seznámí se zde i s krajany, jež se oženili s německými děvčaty a na návrat do Čech nepomýšlejí a česky už hovoří neradi. Autor popisuje krajanový život ve Štýrsku od roku 1912, začátek 1. sv. války a také živelnou stávkou ve zbrojovce v roce 1916, v níž čeští dělníci sehráli významnou roli. Hlavní hrdina neunikl povolání na frontu. Po válce se vrací zpět domů, do Prahy. S Bellotovou žižkovskou kapslovnou se přestěhoval v roce 1936 do Vlašimi. Zobrazuje město před druhou světovou válkou, líčí poměry v závodě za okupace, činnost ilegální organizace, sabotáže a zatýkání. Vypráví také o partyzánech v okolí Blaníku, o květnových dnech roku 1945 na Vlašimsku i o poválečných obtížích při obnovování továrního provozu.

Dávnou podobu kraje, hustě zalesněného a málo osídleného, zobrazil **Karel Kolman (1883-1965)** v povídce „Štěpánovský hrdina“. Děj se odehrává za braniborského správcovství našich zemí, v roce 1280. Vypráví o opevnování kostela v Trhovém Štěpánově a o jeho obležení nepřátelským vojskem, o těžkých bojích u Tehova a Hrádku a o dobytí a zničení Dalkovic. Okolí Vlašimi Kolman zobrazil také v povídce „Krvavou stopou“. Odehrává v 15. století opět zejména v Trhovém Štěpánově, kde žije hlavní hrdina Tóma Skalák. Autor se zmiňuje o historii města, popisuje štěpánovský hrad i kostel, píše o pouti husitů na Kladrubskou kůru, kde podle pověsti kdysi kázal Hus. Děj se z části také odehrává na vlašimském hradě a na Šternberku. V povídce

vystupují šlechtici z Vlašimi a okolí: Jan Svídnický z Chotenic a Vlašimi, Bohuslav z Čechtí, Mikuláš Divůšek z Jemniště, Vilém Kostka z Postupic, Petr ze Šternberka a další. Autor tu do rámce významných událostí v Táboře a v Praze zasadil obraz husitského hnutí v našem regionu. V povídce lze též nalézt několik podrobně prokreslených pohledů do kraje a zmínky o řadě obcí (Sedmpany, Domašín, Louňovice, Zdislavice, Nespeky, Pravonín).

I několik historických povídek lidového spisovatele **Bohumila Zahradníka Brodského (1862-1939)** se odehrává na Vlašimsku. V knize „Obrázky historické“ (1910) jsou například v povídce „Bouřlivý masopust“ dějištěm Louňovice, Načeradec, Vlašim a Domašín, v povídce „Špaček zloděj“ Načeradec, Soutice a Vlašim. Autor v nich na základě historických pramenů vypráví drobné příběhy ze 14. až 17. století.

Benešovský rodák, univerzitní profesor **Jiří Horák (1884-1976)**, ředitel Ústavu etnografie a folkloristiky ČSAV, zasáhl do krásné literatury svými knihami pohádek, z nichž nejznámější jsou „Český Honza“ (1946) a „Čarodějná mošna“ (1958).

Zvláštní skupinu autorů tvoří spisovatelé – učitelé, kteří věnovali většinu své regionálně zaměřené tvorby dětem. Byli seskupeni kolem vlastivědného časopisu „Pod Blaníkem“, který vycházel v letech 1920-1942.

Antonín Grunt (1882-1945) přispíval básněmi, články i kresbami. Literární práce publikoval i v dětských časopisech a v přílohách novin. Vydal knihu „Srdce na rtech“ (1936). **Jakub Honner (1899-1965)** časopis Pod Blaníkem redigoval a otiskoval v něm své básně a povídky. Vydával knížky pro děti s autobiografickými prvky (Kubíček, kluk ze samoty, 1931, Kubíček studuje a vojančí, 1932, Kubíček a děti, 1934 aj.). Jeho spolupracovníkem a později zástupcem ve funkci redaktora byl **Eduard Vaněček (1902-1965)**, který publikoval články naučné a také zpracovával místní pověsti. Se svým učitelským kolegou **Ladislavem Půlkrábkem (1905-1981)** psal povídky pro nejmenší čtenáře. Ze slohových prací žáků škol v regionu uspořádal zajímavý sborník „Svět podblanických dětí“ (1936).

Známější je jméno **Hany Klenkové** (neteř prezidenta Edvarda Beneše, **1902-1992**), spisovatelky, která tematicky téměř celou svou tvorbu věnovala také dětem. Své dětství a dospívání prožila společně s rodiči v USA. Později žila na svém venkovském zámku v Načeradci, kde od 50. let 20. století pracovala jako vychovatelka v dětském výchovném ústavu. Nejúspěšnější autorčiny prózy těží z její zkušenosti s výchovou problémových dětí a jsou založeny na přesvědčení o rozhodujícím vlivu prostředí na utváření charakteru. Mezi její nejznámější romány patří „Slunečná farma“ (1939), „Vendulka tanečnice“ (1941) či „Darebák“ (1948). V roce 1947 vyšla její vzpomínková kniha „Náš prezident. Listy o životě Edvarda Beneše“.

Dalším přispěvatelem časopisu „Pod Bláníkem“ byl **Miloslav Chmelík (1902-1971)**, profesor benešovského gymnázia a později okresní školní inspektor v Benešově. Psal většinou lyricky laděné přírodní obrázky (Lesní cesta, Král tůně). V časopise se též objevovaly beletristické práce **Jaroslava Košťála (1909-1976)**, **Marie Černé (1912-1984)** a dalších učitelů z Benešova a okolí. Podobně zaměřena byla literární činnost postupického učitele **Jana Maršíčka (1886-1952)**. Tento vlastivědný pracovník vydal několik knih pro děti (Noví broučci, Na pomoc, Světlušky a Světluškové). V místních novinách (Benešovské listy, Náš kraj) najdeme příležitostnou, vlasteneckou a přírodní lyriku a povídky **Květy Sedlecké**. Byl to pseudonym **Marie Charamzové (1889-1964)**, jež žila po léta v Benešově. Samostatně vydala báseň „Betonový hrob“ (1930), inspirovanou neštěstím při zřícení novostavby na benešovském náměstí, dále cyklus básní „Zlomené perutě“ (1931), věnovaný letci Malkovskému z Benešova, který zahynul při letecké katastrofě, a knížku „Z Konopišťských tajů“ (1931), v níž veršovanou formou popisuje Konopiště a vypráví o jeho historii, zvláště pak o osudu Františka Ferdinanda d'Este.

Zakladatelem a redaktorem týdeníku Benešovské listy (1932) byl **Karel Nigrin (1904-1981)**, který prožil v Benešově mládí a krátce zde působil i jako gymnaziální profesor. V Benešovských listech uveřejňoval vlastní práce vlastivědné, beletristické (zejména pověsti) i své románové pokusy s náměty z Benešovska „V benešovském kraji za sto let“, „Mladá republika“. Psal pod pseudonymy Karel Spal a Karin. Regionu se týká rovněž jeho divadelní hra „Bílá paní konopišťská“ (1933), která byla také v Benešově hrána. Napsal rovněž několik divadelních her pro děti. Později se věnoval hlavně činnosti překladatelské.

Literárně činný byl organizátor kulturního života a turistické činnosti v Benešově, **Emanuel Vladimír Danihelovský (1884-1967)**. Kromě vlastivědných prací psal prózu inspirovanou většinou zážitky z putování po vlasti. Knižně byly vydány dva soubory těchto příběhů - „Je to chuze po tom světě“ a „S turisty na besedě“. V mládí, pod pseudonymem Daniel Lvovský, publikoval v Jiskře a jiných časopisech básně, většinou kritické a satirické.

Zcela jiného rázu i zaměření je drobná tvorba **Ladislava V. Trmala (1892-1954)**, který se vedle svého úřednického povolání věnoval v Benešově činnosti kulturní (spolupracovník městského muzea, mnohaletý kronikář města). Psal historické prózy s náměty z dějin kraje, v nichž se hlavně opíral o Vlasákovu topografii. Uveřejňoval je v letech 1932 až 1933 anonymně v Benešovských listech v rubrice Staré pověsti z Benešovska (O založení města Benešova, O zkáze hradu Kozlík, Vražda v kostele sv. Mikuláše v Benešově aj.) a v časopise Pod Bláníkem (r. XI – Rytmistr švédských rejta-

rů – o dobytí Konopiště Švédy roku 1648). Pokusil se i o historický román (Dcera Pikhartova).

Rodák z Tvoršovic, vynikající herec, dlouholetý člen činohry Národního divadla v Praze, národní umělec **Zdeněk Štěpánek (1896-1968)**, zasáhl do krásné literatury svými dramatickými pokusy a vzpomínkovými prózami. V knize „Herec“ se zmiňuje o Tvoršovicích. I jeho otec Vincenc Štěpánek, správce lihovaru, napsal několik divadelních her (trilogie „Lichtágové“), dnes už zapomenutých.

Jaroslav Tumlíř (1902- 1985), herec a spisovatel, působil několik let v benešovském oblastním divadle. V mládí psal básně (Hořící strom, 1924), později se věnoval tvorbě dramatické (Doktor Johánek, aj.). Jeho historická hra „Prameny hněvu“, čerpající námět z počátků husitského hnutí, měla v Benešově premiéru roku 1952.

V Benešově se narodil básník **Jan Noha (1908-1966)**. Do literatury vstoupil na začátku třicátých let v nové vlně proletářské poezie, brzy však přešel k intimní lyrice. Vzpomínky na rodné město se odrážejí v několika jeho básních.

Z Benešova pocházel lékař **Václav Čedík (1908- 1955)**, který se vedle odborné práce vědecké věnoval i činnosti novinářské. Redigoval časopis Slunce, v němž mimo jiné otiskoval své články, fejetony a povídky, které podepisoval Štěpán Srba, Antar nebo značkou – dr. Přispíval též do Tvorby a jiných časopisů. Vydal knihu „Tak mluvil Wolker“ (1934), v níž hájil odkaz tohoto proletářského básníka.

Za svého spisovatele obyvatelé regionu právem považují **Karla Nového**, autora, který kraji věnoval téměř celé své dílo a vyjádřil v něm těsné sepětí se svým rodištěm Benešovem a okolím i svou lásku k němu.

Narodil se 8. prosince 1890 v Benešově jako Karel Novák. Historii rodiny Novákovy známe nejen z jeho románové prvotiny „**Městečko Raňkov**“, ale i z románu „Pekař Jan Marhoul“, k němuž byl autor, Nového přítel a spolužák z benešovského gymnázia Vladislav Vančura, inspirován smutným osudem Novákova otce, pekaře.

Začal psát pod pseudonymem Nový a toto příjmení později přijal i jako jméno občanské. Nového rodný dům stál na rohu Tábořské ulice a Bezděkova, později Novákovi bydleli v ulici Na Blátě. Nějaký čas byl jejich domovem mlýn v Podelhotách, na samotě, v údolí obklopeném lesnatými stráněmi. Na „svůj“ kraj nezapomněl Karel Nový ani poté, když odešel do Prahy, kde se věnoval novinářské práci. Často se vracel do rodného města, pozoroval proměny jak jeho, tak okolí. Hlásil se ke svému rodišti, ke „kraji svého rodu“,

kde se jeho předci lopotili v lesích a na polích, patřících k panství, jehož majitelům byli poddáni...“ (Čas, který zpívá, rok 1960, s. 41). Za druhé světové války, za nucené nečinnosti a pod stálým dozorem, bydlel nejprve na Racku, později v Posázaví, v Čejkovicích. Po válce, když se vrátil z koncentračního tábora a vyléčil se z těžké nemoci, našel si místo pro nerušenou literární práci i pro klidný odpočinek opět na Podblanicku, v pozovských lesích, nedaleko samoty Chudláz. Zde se znovu a hlouběji zamýšlel nad charakterem kraje i jeho obyvatel a seznamoval se blíže s krajskou historií.

Těsný vztah k rodnému kraji určil ráz a směr Nového tvorby. Přihlásil se k tradici regionalizmu, ačkoliv to v době jeho vstupu do literatury bylo již dost nezvyklé. Když po svých novinářských a básnických začátcích přistoupil k práci na prvním románu, zvolil za místo děje Benešov jako městečko „**Raňkov**“ - ve stejnojmenném románu. V trilogii „**Železný kruh**“, která k Novému soustředila pozornost čtenářů i kritiky, nás zavádí především na Podblanicko. Román „**Atentát**“ je spjat s Konopištěm, „**Balada o českém vojáku**“ je rovněž zakotvena v autorově rodném kraji, kde se rovněž odehrává řada scén historické fresky „**Rytíři a lapkové**“. Podblanicko též najdeme v jeho knihách pro mládež a je neustálým zdrojem úvah a citových zastavení v Nového fejetonech. V dílech vymykajících se z regionálního okruhu (Modrý vůz, Chceme žít, Na rozcestí, Třetí větev) nedosáhl Nový takové působivosti a plastičnosti jako v těch krajských. Kraj, jehož charakter i problémy dobře znal, nejlépe vyhovoval jeho realistickému přístupu k literární tvorbě, ale protože jej zároveň stále viděl očima svého mládí, proniká do jeho próz i impresionistický obraz krajiny a jejích nálad.

Dětství a mládí spjaté s Benešovem a jeho okolím jsou Karlu Novému stálým zdrojem inspirace. Benešov v jeho zobrazení je typickým maloměstem, které budí v mladých lidech odpor a touhu po zcela jiném životě, volném a šťastném. Nositeli těchto autorových prožitků jsou především jeho hrdinové Petr Chlum a Jára Tratil, z již zmíněné románové prvotiny. Určitou autobiografičnost zde ovšem nesmíme chápat mechanicky, vnějškově, ale vnitřně, citově a myšlenkově.

Románovou prvotinu „**Městečko Raňkov**“ (1927) věnoval Nový Vladislavu Vančurovi „za staré přátelství a pro společné vzpomínky“. Je to v podstatě monografie nevelkého města, v němž existovaly rozpory příznačné pro dobu společnost a dobu před první světovou válkou, zde ještě přirostlé blízkostí Konopiště, jež bylo majetkem a sídlem následníka rakouského trůnu. „V raňkovském mikrokosmu se mi nepřestával obrazy celý český kosmos,“ (Slovo autora v Plameni a větru, nové přepracované verzi románu Městečko Raňkov, z roku 1964) prohlásil autor o této knize a zdůraznil tak svůj základní tvůrčí princip – přetváření jedinečného v typické. Nový změnil jméno mės-

ta i některé místní názvy, a přece je to Benešov přesně takový, jak ho pamatovali autorovi vrstevníci.

V padesátých letech spisovatel svůj první román přepracoval a v roce 1959 jej znovu vydal pod názvem „**Plamen a vítr**“. Podle jeho slov mu Městečko Raňkov sloužilo při psaní nového románu jako autentický záznam. Napsal o tom: „Jaká tenkrát byla česká společnost, sociální poměry, české dělnictvo, proletariát, podproletariát, živnostnictvo, inteligence, studenti, milostný život, manželství, z jakých tradic jsme rostli a jaké byly perspektivy druhohradého národa ve vídeňské provincii? V rakousko-uherské monarchii, jejíž hlavní sloupy byly polofeudální byrokracie, militarismus a katolický klerikalismus? Je to velké téma. Už před třiceti lety jsem se o ně pokusil. Pokus mě zdaleka neuspokojil. I vrátil jsem se k němu. Téma se za desítky let rozrostlo, bylo nutno vyvolat množství svědků, aby na množství otázek a problémů mohl autor odpovídat“. (Slovo autora v *Plameni a větru*, 1964.) Jinde Nový označil vztah mezi oběma díly jako vztah mezi skicou a výsledným obrazem. Naznačuje to i podtitul k nové verzi: **Z letopisů městečka Raňkova**. Autor v něm mnohem podrobněji vykreslil prostředí a dobu, obohatil rejstřík postav a příběhů. Nelíčí zde jen osud své rodiny, ale život celého města. Jeho pohled je nemilosrdně kritický, odsuzuje maloměšťácké sobectví, domýšlivost, touhu po majetku a lpění na něm, nezájem o duchovní hodnoty, lhostejnost k utrpení jiných. Vedle typů obchodníků, řemeslníků a úředníků vytváří i typy nádeníků a žebráků. Do protikladu k tomuto v podstatě neměnnému a omezenému světu staví své mladé hrdiny, kteří zápasí s vlivem prostředí a snaží se z něho uniknout, jít vlastní cestou.

Nové zpracování románu je nesporně působivější, i když časový odstup pozměnil tón vyprávění: je klidnější a soustředěnější, zároveň však výraznější a poetičtější. Je i nově uvedeno – krásnou předmluvou o smyslu a ceně života – a kompozičně zarámováno příběhem komediantské rodiny, která putuje krajem. Při srovnání s původní verzí zjišťujeme i větší podíl historických motivů. Část jedné z prvních kapitol věnuje autor dávné minulosti města, připomíná významné události z doby husitské – tažení Žižkova vojska přes Benešov v roce 1420, dobytí města a zapálení kláštera, vypráví o utrpení obyvatelstva za třicetileté války, zvláště o švédském vpádu a vydrancování města v roce 1645, připomíná buditelské úsilí studentů v době národního obrození. Později se v románu jako epizodická postava objevuje již zmiňovaný benešovský rodák **Václav Mach**, jenž byl za studentských let přítelem **Karla Hynka Máchy**. Nový ho zde zobrazil už jako starého pána, který v rozhovoru se svou vrstevnicí vzpomíná na básníkovu dávnou návštěvu v Benešově, na divadelní představení, které se hráli benešovští studenti a ve kterém účinkoval i Mácha, na jeho lásku k **Marince Stichové** ze Želetínky. Jeho prostřednictvím připomíná autor také významného historika **Karla Vladislava Zapa**, který žil a zemřel v Benešově. Nový pak vypráví i známý příběh o zneuctění sochy Jana Nepomuckého a vysvětluje tak původ přezdívky „raňkováci – povídláci“. Vě-

nuje pozornost dělnickému hnutí v rodném městě, zvláště neúspěšné stávce pekařského dělnictva a založení odborové organizace v koželužně.

Vyprávění o povodni způsobené průtrží mračen a protržením hráze rybníka Smířence (patrně Konopišťského) spojil autor s hlavním dějem hrdinovou prací na opravě hráze. V závěrečných kapitolách vylíčil Nový reakci města na zprávu o arcivévodově smrti a na vyhlášení války, zobrazil odjezd branců i první projevy odporu proti válce. Některé osoby vystupují v románu pod jmény skutečnými (rada Mach, profesor Kolář, malíř Hrdlička), jiné pod částečně změněnými (krejčí Roudný – Soudný, profesor Cukrář – Krupař, přítel Hars – Hart). Autentičnosti dodávají vyprávění i názvy ulic a částí města (dodnes se nazývají stejně), např. Pod Brankou, Karlov, U Boží vody, Červené vršky aj. Děj románu se dotýká i řady míst v okolí Benešova: Pozova, Pecínova, Brodců, Petroupimi, Lštění, Líšenice – Líšna atd.

Román **Plamen a vítr** je vlastně jakýmsi pokračováním Vančurova románu Pekař Jan Marhoul, neboť se odehrává ve stejném prostředí a osou děje jsou osudy Petra, který je synem raňkovského pekaře Vlka. Chátrání živnosti a Vlkova smrt odpovídají námětu Vančurova románu.

Vančurův **Pekař Jan Marhoul** je pojat monograficky, ale Nový rozvíjí polyfonii. Své vypravování komponuje jako kroniku, kam přistupují postavy nové a jiné, dříve uvedené, zase mizí tak, jak běží život. Usiluje o přístupnou formu výpovědi, osudy svých postav se snaží sdělit co nepřístupnějším způsobem a současně zobrazuje jejich psychiku. Oproti Vančurově patetickému je Nového vypravování střízlivé a realistické. To ovšem neznamená, že by byl jeho jazykový výraz suchý. Zaujme jeho metaforika, zakládající se většinou na personifikaci (př. „Den rozháněl růžové beránky a opět je volal v stádo“, „piaristický kostel zabodával barokní věž do zhaslého nebe“). Při naznačování **dějové linie** jde Nový do zdánlivě nepodstatných podrobností, které jsou však důležité pro navázání děje v dalších dílech.

Z hlediska **jazykové výstavby** rozvinul Nový prvky, které nalezneme téměř v celé jeho tvorbě. S oblibou využívá lyrické líčení rodného kraje a v názorná přirovnání např. „..... spala jako v děravé lodi,“nesla ho dlouho a dýchala při tom jako lokomotiva, ...“šel pomalu, jako se chodívá cestou ke hrobům „). V Nového díle najdeme i prostředky, které byly v jeho době považovány za typické pro modernistickou prózu – například vnitřní dialog.

Širší pohled na kraj se otevírá v trilogii **„Železný kruh“**. Do protikladu k Benešovu, který je i zde viděn očima mladého studenta, staví autor Křešínsko, kraj chudý, ke svým obyvatelům tvrdý, ale krásný. První díl trilogie **„Samota Křešín“** (1927) překvapil novým pohledem na českou vesnici, soustředěním zájmu na venkovskou chudinu.

Obyvatelé regionu jistě poznali hlavní dějiště, pod jménem Křešín se tu skrývá Mezihoří. Napovídá tomu obraz okolí, zejména blízkost vápenky – autor ji nazývá zahořanská – která stála v sedle Chlumu a Strážné hory. Odtud se s Novým díváme daleko do kraje: „Do daleka, do široka se rozprostírá sta-

rý kraj, velická část české země, její střed ohraničený řekou Sázavou a Vltavou, opevněný Neštětickou horou, Konopišťským Chlumem – zámecká bílá věž a skoro vedle kostelík Chvojen – a za vlnami pahorků a lesů na jihovýchodě vysouvá Blaník své drsné témě“ (Železný kruh, 1958, s. 9).

Nejdůležitější část děje této trilogie se odehrává na počátku 20. století. Autor nám předkládá široký obraz života na konopišťském panství, vypráví o chudých lidech, do jejichž osudů zasahuje arcivévoda František Ferdinand d'Este, jenž si buduje na Konopišti pohodlné sídlo a skupuje okolní pozemky, aby je přeměnil v parky a obory. Na Křešíně chce postavit lovecký zámek, protože se mu líbí vyhlídka na řeku Sázavu i na Konopiště. (Nový zde vzpomíná osud Žabovřesk, které byly arcivévodou vykoupeny a přeměněny v typickou tyrolskou vesnici). Očima venkovských proletářů hledíme s autorem na „Vysokého pána“, kterého nenávidí a kterého se bojí. A přece se najde jeden, který se odváží vzdorovat: chalupník Borhoň ani po zastrašování a nátlaku svou chalupu na Křešíně neprodá.

Zájem o historii kraje vedl spisovatele k několika výletům za minulostí. Hned v úvodu připomíná pravěké osídlení doložené objevy robotníků, kteří při kopání na vrcholu Strážné hory narazili na základy pravěkých sídel i na hroby. Vyličil rovněž největší povstání na konopišťském panství, vzpouru sedláků v roce 1775, (viz již zmíněná konopišťská rebelie). Vyprávění předznamenaly již v první kapitole vzpomínky robotníků na statečné předky – bojovníky za spravedlnost. V další kapitole pak na základě výsledků nejnovějšího historického poznání objasnil příčiny povstání, popsal přípravy, jeho průběh a vyvrcholení dne 18. července, střelbu do zástupu před konopišťským zámkem i tvrdé potrestání povstalců. Zmiňuje se také o průmyslovém podnikání posledního Vrtby, který otevřel zahořanskou vápenku a založil v Týnci nad Sázavou „fabriku“ na kameninové zboží. Vypráví o zrušení vápenky, o těžkých pracovních podmínkách v brodecké prádelně, kam křešínští chodili za prací, a o otevření mračského lomu, kde později našli obživu. Autor též zaznamenává střídání majitelů panství – po vymření hraběcího rodu z Vrtby Konopiště zdědili Lobkowiczové a konečně sídlo i zadlužené panství koupil arcivévoda d'Este. Hlavními hrdiny prvního dílu trilogie jsou křešínští chalupníci, kameníci a cihláři.

Ve druhé knize trilogie, nazvané „**Srdce ve vichru**“ (1930), se část děje odehrává v Benešově, kam se odstěhovali z Křešína Tratilovi, část v Okrouhlu (Okrouhlice), kde si koupil chalupu Pazdera a kde s ním později Tratilovi bydleli. Křešín se však objevuje i zde, spíše ale ve vzpomínkách hrdinů, v jejich touze vrátit se do starého domova než v ději. Obraz Benešova je stejně jako v autorově prvotině zatrpkle kritický, ukazuje typické maloměsto, ovládané okresním hejtmanem, oddaným služebníkem arcivévodovým. Hlavní hrdina, student Jaromír Tratil, si ve městě nemůže zvyknout, zdá se mu, „že tu všechno žije na jedné hromadě“. Rád se vrací domů, do kopců, kde se před ním otvírají daleké obzory.

V profesorech benešovského gymnázia vidí „maloměšťácké omezení a tyránie“, zvláště v katechetovi a matematikovi, který zde dostal jméno Butšil a pro své rakušáctví přívlastek „černožlutý. Nový také vypráví o Tratilově spolužákovi Vladislavu Marhoulovi, velkém Butšilově nepříteli, který kvůli němu v kvartě musel gymnázium opustit. Je jím nepochybně míněn Vladislav Vančura. Připomíná zde i Vladislavovo výtvarné nadání (Butšilova karikatura).

I v druhé části trilogie se setkáváme s Konopištěm a jeho pánem. Nový zde dobře vystihuje jeho majetnický vztah k zámku a panství, připomíná jeho loveckou vášň, líčí hony – „opravdové bitvy, při nichž Vysoký pán neúnavně střílel, vraždil, ničil bez ustání vzletující a ubíhající zvěř“. (Železný kruh s. 401). Popisuje krásu parku, zejména Růžové zahrady a rybníka. V závěrečných kapitolách vypráví autor o návštěvě německého císaře Viléma II. na Konopišti, o atentátu na Františka Ferdinanda d'Este a začátky 1. světové války.

Třetí část trilogie, s názvem „**Tváří v tvář**“ (1932) zobrazuje především válku. Přibývá tu nejen postav, ale i dějišť. Protikladem neklidného a válkou rozbitého světa je autorův rodný kraj - Benešov, Konopiště, Křešín a široké okolí (např. Bedrč, Petroupim, Zlenice, Jírovice, Chudláz, Soběhrdy, Vrač – Mrač, Ostředek, Jezero atd.). Jaromír Tratil, byl odveden do války a bojuje na haličské frontě. Je svědkem strašných scén, které mu zničí duševní i fyzické zdraví. Je i lehce raněn a po uzdravení putuje znovu na frontu, kde se setkává se starým Barhoněm. Poslední Křetínský sedlák snáší velmi těžce vojenské útrapy a je brzy zastřelen při šíleném pokusu o útěk. Také Jaromír odpývá trest za přečin, jehož byl svědkem na cestě na dovolenou. Vězení zamění později za nemocnici, z ní Jaromír uprchne.

Ema, jejíž rodiče nepřáli lásce s Jaromírem, zatím odolává snaze rodičů výhodně ji provdat. Útěchou jsou jí návštěvy u Jaromírovy matky. Rozhodne se stát ošetřovatelkou ve vojenském lazaretu v Českých Budějovicích. Zůstává přes všechny nástrahy věrná Jaromírovi. Poté, co Jaromír prchá z nemocnice, nalézá Emu a v závěru Nový popisuje putování Jaromíra a Emy od Blaníku na Křešín, kde se rozhodnou schovat. Je to cesta plná útrap a dobrodružství. Ani na Křešíně se dlouho nezdrží, neboť je vyslídí četník. To už je ale válka u konce. Dochází ke smíření Jaromíra s Eminými rodiči, a hlavní hrdinové konečně zakotvují v rodném kraji. Jaromír se stane učitelem na vrnovské škole, kterou sám kdysi navštěvoval. Zde dochází k tomu pomyslnému uzavření „železného kruhu“ – zklidnění vztahů, nalezení jistoty domova, návrat člověka zpět domů, k vlastním kořenům, které opět ve středním věku nalézá.

V závěru, který je krásným obrazem regionu i oslavou mírového a svobodného života, se znovu vrací vzpomínka na rebely z roku 1775, na padlé, pochované na Chvojně.

V románu „**Plamen a vítr**“ je atentát na následníka trůnu zachycen nepřímo – prostřednictvím dojmu, který zanechal v obyvatelích Benešova, v trilogii „**Železný kruh**“ – kromě citovaných zpráv ze soudobých novin – opět nepřímo, tentokrát prostřednictvím dvojího pohledu na událost – jednak arcivévodových služebníků, jednak prostých lidí z Konopiště a okolí. Spisovatelova pozornost se plně soustřeďuje k této události v románu „**Atentát**“ (1935, pozdější vydání od roku 1948 pod názvem „**Sarajevský atentát**“). Autor zde vychází ze studia dobových dokumentů, odhaluje a sleduje motivy, které k atentátu vedly. Úvodní kapitoly se odehrávají na Konopišti. Nový líčí arcivévodovu povahu, zdůrazňuje na jedné straně jeho touhu po moci, na druhé vřelý vztah k manželce a rodině. Ukazuje též jeho vztah ke Konopišti: „Tu na Konopišti konečně možno se narovnat v kříži a volně vyrazit dech, podle libosti křiknout. Všichni jsou jeho, vše mu náleží, vše kam se podívá“ (Sarajevský atentát, 1963, s. 12). Následník trůnu na svém panství předváděl, jak jednou zavede kázeň a řád i ve velkém. Při vyprávění o arcivévodově příjezdu na Konopiště v březnu 1914 zachytil Nový tehdejší podobu panství a jeho hospodářství. Znovu tu připomíná krásu parku: „Radíkovice, Chvojen, Marianovice, Žabovřesky, Vidláková Lhota, Černoleská cihelna). A mračské a požárské lomy klapou vesele pro nové zadávky na dlažbu pražských ulic. Vydělávají. Pomněnická sírarna se jakž takž kryje. Benešovský pivovar vynáší.... Panství nebylo rozsáhlé, ale nikoli z nejmenších. Především se skvělo krásou starých doubrav s rybníkem, v němž se obřezují nesmírné koruny dubů, černý kužel Chlumu a odříkává bělost chvojenského kostelíka, především se chlubi lo parkem, který se už záhy rozsvítí květy a zaplane vůní, nákladným parkem plným vzácných jižních květů a palem“. (Sarajevský atentát, rok 1963, s. 12-13). Zmiňuje se tu i o romantických stavbičkách, jimiž je park vyzdoben (např. Kleopatřin sloup, obelisky, Dianina socha, lurdská jeskyně, kotva, přenesená na břeh rybníka z hlubin Jaderského moře). Prostředí zámku je připomenuto jen několika detaily zapojenými do děje (např. sloupový sál, muzeum sv. Jiří).

V dalších kapitolách se střídají Konopiště, Vídeň, Bělehrad, Sarajevo. Nový zde vystihuje ne právě vřelý vztah mezi císařem Františkem Josefem a následníkem a podrobně vypráví o přípravách mladých Jihoslovanů na atentát. V kapitole Návštěvy se vrací na Konopiště v čase příjezdu císaře Viléma a zapisuje jeho politické debaty s Františkem Ferdinandem. U příležitosti loučení s Vilémem na benešovském nádraží se objevuje i letný obraz Benešova s dominující zříceninou kláštera. Nový vypráví i o tom, jak arcivévoda na Vilémovu radu nechal na několik dní své parky otevřít lidu v domnění, že si tak získá oblibu. Konopiště se opět objevuje v kapitole Osud trůnu habsburského, ale už po tragickém konci arcivévodských manželů, kde je vyličená prohlídka následníkovy pracovny, provedená z příkazu rakouského císaře.

V **Atentátu** se autor vrací i do vzdálenější minulosti. Poprvé v příběhu Kašpara Waltery, za knížete Lobkowicze zámeckého šaška, který se po koupi

panství „Vysokým pánem“ stal benešovským žebrákem. Nový rovněž připomíná někdejší bývalé majitele panství počínaje Šternberky. K vyprávění o Vilémově návštěvě připojuje jako kontrast vzpomínku na historii zámku v době, kdy patřil českým rodům: „Tvrdá řeč německého jazyka a údery pěstí do stolu zněly nad základy kolébek rodu Benešoviců a pánů z Hvězdy, v bývalém příbytku rodu Hodějovských, kteří se bili v polovině dvanáctého století před Milánem a začátkem sedmnáctého na Bílé hoře proti pradědovi Františka Ferdinanda, jenž jim zloupil tento statek, napůl dal darem a napůl prodal, aby se neřeklo, Albrechtu z Valdštejna, pokřivenému Čechu a zparchantělému Němci“ (Sarajevský atentát, 1963, s. 136). Tyto návraty do historie jsou sice jen stručné, ale funkční – tvoří kontrastní pozadí hlavnímu ději.

Širší historickou perspektivu dodává románovému vypravování ypětný pohled na někdejší slávu srbských králů. Styl románu je věcný, kompozice se snaží vyhýbat časovým zvrátům. Síla vypravování je v realitě, kterou Nový zachycuje a místy se sám neubrání politickým úvahám. Postavy Atentátu jsou zobrazeny velmi plasticky a čtenář je před sebou doslova vidí.

Z rodného autorova kraje vychází i „**Balada o českém vojáku**“, napsaná v tísnivém ovzduší roku 1938 a vydaná v roce následujícím pod titulem „Za hlasem domova“. V pozdějších vydáních se autor vrátil k původnímu názvu (poprvé v roce 1945), který po roce 1938 cenzura nepovolila. Příběh českého legionáře, který byl zajat a odsouzen rakouským vojenským soudem k trestu smrti pro velezradu, je spjat s Podblanickem svou ústřední postavou: Pavel Dřízal odtud pochází. Kraj proniká do jeho vzpomínek a snů i v době největších bojů, horečka mu přináší obrazy domova při léčení v nemocnici i v poslední noci před popravou. V doslovu se pak autor sám vrací ve vzpomínkách do kraje, kde „doznívá Tábořsko zalesněnými vlnami, kde navazuje kopcovina miličinská a jankovská na pahorkatinu benešovského okresu“ (Balada o českém vojáku, 1954, s. 165). Zamýšlí se nad životem svých předků, vidí v duchu střídání pokolení, jejich práci, přetvářející zemi, i jejich touhu po míru a pokoji.

Čtenáři dobře pochopili nejen vlasteneckou myšlenku, obsaženou v Baladě o českém vojáku, ale i aktuální zaměření historického románu „**Rytíři a lapkové**“, zamýšleného původně jako první část románového cyklu „**Železo železem se ostří**“ a vydaného v roce 1940. Značná část děje se odehrává na tvrzi Buchov nedaleko Hostišova. Po úvodní úvaze o dávné minulosti kraje přechází autor k vyprávění o rodu **Buchovců**. Příběh se odvíjí za vlády **krále Václava IV.** a jeho hrdinou je **Zbyněk z Buchova**, který se v mládí zúčastnil bojů proti Rožmberkům a později se stal tábořským hejtmanem. Nový zde vyličil řádění lapků v neklidné době, smělost loupeživých rytířů i kruté potrestání dopadených. Kromě tvrze a jejího okolí se v dovídáme o poměrech i o životě na Benešovsku, Vlašimsku a v Posázaví (Louňovice, Bystřice, Kozmice, Maršovice atd.). S lapky a jejich pronásledovateli se čtenář dostane na Dubou, Zlenice, Čejchanův Hrádek, dovídá se o jejich ležení u

Popovic, o hledání lapků v lesích u Kozmic. V textu se setkáváme s mnoha poetickými obrazy drsného, ale krásného kraje, který se Novému stal symbolem češství. Podblanicko se objevuje i v dalších Nového dílech. Často se s ním setkáváme ve fejetonech, zejména v těch, které výrazně inklinují k lyrice. Vždy je v nich zachycena krajina básníkovi důvěrně známá, která ho inspiruje k zamyšlení nad minulostí i současností. Někde autor připomíná své dětství (V krajině dětství), jinde dobu, kdy byl kraj mezi Vltavou a Sázavou nacisty z velké části vystěhován a proměněn ve cvičiště oddílů SS (např. Hledači zítřků), opět v jiných velké poválečné změny, (např. Mladá brigáda) – všechny Nového fejetony jsou shrnuty v souboru „Čas, který zpívá“ (Praha, 1960, s. 40, 89, 119).

Do rodného kraje se Nový vrací i v **knihách pro mládež**. V knize „**Rožice**“, kterou psal za okupace a vydal v roce 1947, opět zobrazuje Podblanicko, i když název tvrze- Rožice- je smyšlený. Podobně je tomu v souboru povídek „**Nehasnoucí ohně**“ (1951), jenž čerpá z různých období národní historie. Ještě větší podíl má rodný kraj na vzniku povídky „**Rybařici na Modré zátoce**“ (1936). Autora přímo inspirovala zdejší příroda. V úvodu vzpomíná na své každodenní samotářské cesty ze Spáleného mlýna do Benešova do školy a těmito ranými dojmy vysvětluje kořeny své vnímavosti pro život v přírodě, svého zájmu o zvířata, stromy, květiny. V přepracovaném vydání „**Potulného lovce**“ (1963) spojil Nový se svým krajem příběh lišáka z karpatských polonin. V závěrečné části se totiž děj přenáší do vystěhované oblasti na Podblanicku, kde zvířecí hrdina žije v opuštěných chalupách „mrtvých vsí“. Autor tu staví do kontrastu někdejší krásu kraje a jeho zpustošení za okupace. Nezapomíná ani na dramatické chvíle z konce války, kdy poražená německá vojska prchala přes Vltavu, ani na návrat života do pobořených vsí a na zarostlá pole.

Karel Nový není jen prozaikem – romanopiscem, který v románu zobrazil rodný kraj a život v něm, je více- je především jeho básníkem. Líčení krajinných krás jsou přímo básně v próze. Představují nám domov v mnohých lyrických obrazech přírody, v nejrozmanitějších podobách i náladách. Krajina není jen pouhou kulisou pro vyprávění příběhů, je zdrojem citů a myšlenek, přímo součástí života hrdinů. Není mnoho autorů, kteří s takovým mistrovstvím dokáží propojit příběhy svých hrdinů s přírodou a děním v ní.

Karel Nový tkví na Benešovsku hlubokými rodovými kořeny. Jeho předkové, chalupníci, ženci a mlatci na panských dvorech, byli vždy chudí. Nový připomíná svého praděda z otcovy strany Jana, který se narodil roku 1724 a byl uhlířem v pozovských lesích. Umělcův otec pocházel z vesničky Budkov a kouzlo pozovských lesů ho provázelo až do smrti. Obraz Budkova podal Nový v jednom ze svých raných fejetonů s názvem „**Srdce chudých**“:

„Malé chaloupky staročeské, jak je maloval Aleš, s malými okénky a se zápražími, skupeny jsou kol rybníka, jenž přirozeně, nepatří obci, nýbrž „panstvu“ Tloskovskému, ani luka ani pole, v nichž osada leží, nepatří Budkovským, toliko malý nepatrný zlomek ze širokých lánů, toliko malé dlaně půdy, tak malé, že neuživí majitelů, kteří musí proto robotit na cizím a posílat svoje synky a dcery do měst za chlebem, do dalekých chladných měst rozmnožovat bídu a proletariát...“

(Pod svícnem, Praha 1922, s. 169).

Rod Nového matky pocházel z Chotýšan, a jak už bylo řečeno na jiném místě, přestože se spisovatel narodil v Benešově, důležitým momentem pro jeho vztah k regionu a jeho krajině vedle stěhování rodiny za obživou do Podelhotského mlýna, byly později pobyt v Čejkovicích a stálé návraty do pozovských lesů, na Chudláz. Do paměti si na celý život uložil obrazy domova. Přiznává to ve vzpomínkové črtě „V krajině dětství“: „Zůstává ve mně to mlýnské stavení, i když je dávno srovnáno se zemí, jednoduché mlýnské složení s kamenem, který věčně klepe v mých vzpomínkách jako veliké tvrdé srdce...“ (Čas, který zpívá, Československý spisovatel, Praha 1960, s. 43). Jinde napsal: „Tyto lesy mi zpívaly, ukolébávaly, milovaly mne a vychovávaly.“ (Chci a vidím hvězdy, s. 48).

Nového zážitky z dětství byly velmi intenzivní a on je ve svých dílech působivě evokoval. Umí se dívat jak očima dítěte, tak dospělého, například v „Plameni a větru“: „Tentokrát utekl za město Petřík sám a sám.... Utekl k potoku, plynoucímu pod kopcem, který má jméno tak hezké, jako je jméno Svatomír: říkají mu Sladovka. Na kopci se chvějí ojedinělé břízy a za nimi se chumrlají oblaka.

Potok zpívá, v jeho tůni se zrcadlí ten skalnatý kopec s bílými rozkvetlými a zelenými stromy i ta veliká, nesmírná oblaka. A slunce si myje v třesoucí se a běhuté vodě svou tvář. Ne! To není slunce! To je ohnivý kůň, jenž se vzpíná a letí po obloze a zároveň tady dole, někde hluboko v těch vlnách, někde hluboko pod zemí.“ (Plamen a vítr, Československý spisovatel, Praha 1964, s. 102).

Chlapcovy toulky po kraji se brzy nechtěně opakovaly a prodlužovaly. To když musel se svým otcem „bojovat o život chleby“, které vozili do požárnických lomů a stejným chudákům, jako byli sami, do zapadlých vzdálených vesnic, do Mrače, na Křiváček nebo do Poříčí. Nebyly to toulky veselé, ale spíše bezútěšná dřina. Budoucí umělec poznával drsnou tvář kraje, jeho chudobu. Byla to velká a tvrdá životní zkušenost, z níž vyrostl onen silný a jedinečný motiv jeho díla - motiv krajiny.

Nelze od sebe oddělit Nového a rodný kraj ani v jeho skutečném životě, ani v díle. Postavy jeho příběhů, jejich život, city a myšlení, jsou krajem determinovány. Proto také krajině věnuje ve svém díle výjimečnou pozornost. Jeho uměleckou ctížádostí bylo najít a zobrazit duši krajiny. Co duši krajiny rozumí, to vyslovil snad nejpresněji v črtě „Květuš“: „Duše krajiny – kde jest?... Duše krajiny je v plátnech Slavíčkových, jeřáby žamberecké silnice,

vysoké stromy se skvrnami žen poblíž Kameniček, Vilátův kopec – duše Vysočiny.

Duše krajiny je v lidech, v lidských pohybech a v lidské řeči, v drobných šedých událostech, zajíkájících se v proudění času: kdo to dovede? Kdo z nás a jak ji vyvolá, uchopí, postaví na světlo? To je náš věčný zápas.“ (Čas, který zpívá, s. 59)

V románu *Železný kruh* píše:

„Kopce se tu zdvihá za kopcem, vršek za vrškem, na nich pastviny, mezi nimi vsi a borové lesíky, pole jsou úzká, sporá a tvrdá, člověk se musí o ždibec chleba dvakrát tolik prát. Copak tam dole! Copak tam! Tam dole se mohou dvakrát najíst. Dole jsou cesty jako na talíři, to se to jezdí! Kůň v bryčce chodí vesele, jako by jel na svatbu, a volí kráčeji lehce jako na procházku. A tu na šikmých stráních, po vršcích a svazích kopců i dobytčeti se žije hůř, a kopneš-li v roli, kopneš do kamene, oráš-li, rádko skřípe a kleč se ti vysmeká z rukou. Matka Země sem položila nikoliv svou usměvavou tvář, ale zkornatělou skrář: „Tady mě máš dítě moje, rvi se!“

(*Železný kruh*, s. 9)

Charakter kraje chudoby – Nového rodného kraje – se odráží také v povaze jeho obyvatel. Jaromír Tratíl, zdědil po kraji chuť k životnímu boji, bohatství citů a odvahu k lásce. Bylo by však chybou vidět v křešinském kraji jen kraj chudoby. Horský ráz jako by kraj povýšil a jeho obyvatele přiblížil k čistšímu životu, povzbudil k buřičství. Hezky to řekl vranovský pan řídící: „Je to tvrdý kraj, studený, s větry a vichřicemi, avšak lepší, čistotnější než dole v rovině. Je tu blíž k nebesům, to znamená, že tu máš blíž k sobě, k svému srdci i k srdci bližních.“ (*Železný kruh*, s. 281)

Autor působivě líčí jednotlivá roční období. Takto poeticky je například v *Železném kruhu* zobrazen podzim: „Nyní spěchal podzimem, pastviny volně žloutly, studený vítr se ráno toulal po rezavých bramboříštích jako vychudlý pes, na pustnoucích stromech se usadila žlůva a s kvikotem přeletovala. Míhala se rychle v slunci a světla jako pták z duhové báje“.

(*Železný kruh*, s. 38)

Nový miluje venkov, přírodu a velmi kriticky se vyjadřuje k maloměstu. Benešov a Konopiště byly pro něj symboly české malosti a zatuchlosti. Své záporné dojmy vyslovuje v *Železném kruhu* prostřednictvím Jaromíra Tratíla. Do románu „*Plamen a vítr*“, s. 368 je zařazena Nového báseň:

*Horoucně do dálky své ruce vztáhneš,
žlznivý, prudký sen v špíně se zduší.
Mé město! Arcivévodský můj kraji!
Synovi tvému se k smrti až hnusí.*

Velkým přítelem Karla Nového a jeho spolužákem na benešovském gymnáziu byl **Vladislav Vančura (1891 – 1942)**, snad nejvýznamnější meziválečný spisovatel. Přestože navštěvoval gymnázium pouhé dva roky, místní poměry ho inspirovaly k několika literárním pracím. Poměry v předválečném (před 1. sv. válkou) Benešově jsou vyličený již v prvním Vančurově románu „**Pekař Jan Marhoul**“ (1924). Autor si bere na mušku a tepe zejména maloměšťáctví, které se mu hnusí a které nenávidí. Přesto, že sám Vančura vystupuje v románu jako mravokárce, shlíží s až dojemnou láskou a pochopením na dobromyslného pošetilce, pekaře Jana Marhoula, který nešetří a rozdává, i když sám nemá nic do úst. Dějovým základem románu je osud otce Karla Nového. Jsou zde jmenována místa, kam se rodina Marhoulových musí stěhovat a ta se shodují s místy, kam odchází za lepším živobytím rodina Karla Nového (Podelhotský mlýn).

„Městečko Benešov opírá se západním koncem o řeku, je malé, opelichané a starobylé. Veselí kluci řvou zde na návrších a baby, žmoulající atrofickou čelistí jakýsi den dávno minulý, vlekou se čtyřmi ulicemi, jež se protínají na náměstí. Někdy tu břinkne řeznická bryčka a vylezlý kámen, tu se ulice ohlédne a vzdychá národním zaklením. Jindy jede pivovarský vůz a sedlák, setnina vojáků, jako bystrá loď plyne ze svahu a před ní se potlouká mátoha důstojníka. Žaludské eso nad Pejšánkovým krámem hlásá, že tam lze koupiti karty, tento pekelník přemáhá ulici hráčským pohledem, a přece bledne, jakoby scípál, neboť vášně města jsou neveliké“. (Pekař Jan Marhoul, Československý spisovatel, Praha 1976, s. 24-25).

V Pekaři Janu Marhoulovi píše Vančura i o poměrech na benešovském gymnáziu a také vzpomíná na Karla Nového jako studenta:

„ V benešovské primě učilo sedm profesorů a z nich ten, který učil zeměpisu, byl nejmovitější. Nosíval svou oháňku v hubě tento vzteklivec a skřet nespokojený, byt' bys mu dal i pěstí za krk. Vidiš ho, štětinače, popojížděti na zkrivených nožkách, jak mokvá od svého sádra? Profesor Brunculík, ryba ani rak, ale střívko, jemuž, běda, byla propůjčena moc, aby tě políčkoval a řval na tebe ze sprostého chřtánu. To jest on a zde přichází jeho přítel, zvrhlý katecheta Kovář, děvka vévodova. Sperou tě jako kati tito chrochtající vepři, střež se Jene Josefe! Paní Marhoulová znala svinstva, jež kněz tropil se zahradnicí, a znala pasáctví Brunculíkovo. “

(Pekař Jan Marhoul, Československý spisovatel, Praha 1976, s. 52).

Dokladem Vančurova zájmu o Benešovsko je i množství obrazů, které najdeme v románu „**Tři řeky**“ (1936), zobrazujícím českého člověka doma, v Haliči a pak v Rusku. I když spisovatel situoval děj částečně do východních Čech, je zřejmé, že se mu jeho úmysl zcela nepodařil: celá řada vnějších fakt svědčí o tom, že dějištěm je z největší části Benešov (v románu nazýván Skalička) a jeho okolí – zámek Kozlice je míněn zámek Konopiště, vévodou Jiřím arcivévodou František Ferdinand.

„Kolem Skaličky se vine kruh výšin. Jsou to pahorky pokryté lesy, po nichž se honí zvěř a severák. V tom kraji se nedaří réva ani meruňky a sladké broskve. V tom kraji pěstují sedláci len a lán spaseného ovsa často tam zapadne sněhem. A v tom kraji přebývají lidé, abys je pohledal, nepotrpí si na pohodlí a byli, jak se říká, uděláni sekerou. Pán Bůh prý uchopil ten nástroj do obou rukou a oháněje se tím nástrojem, zrobil jim nos a vyhloubil jim oči. Stvořil je kruté a nesličné, ale vdechl jim čtveráckého ducha....“

I v jiných Vančurových prózách můžeme nalézt množství krajinných prvků, které přísluší k Podblanicku. V předzpěvu k „**Polím orným a válečným**“ (1925), který se opakuje na konci knihy jako refrén, lze poznat kraj, jehož tvář stejně působivě vykreslil Karel Nový, kraj, jehož „země, jež sotva pokrývá porfyr, rulu a svor v končinách střední Vltavy, není zdaleka tak nicotná, aby z ní nevzešly lesy“.

I Vančura dovede zřetelně vyslovit odpor k maloměšťáctví a do určité míry snad i k Benešovu samotnému:

„Město se podobá chlévu, v němž se chovají svině, některý kus střečkuje a jiný se válí ve svém prasečinci, chvále vládu a svatá náboženství. Zdá se, že celé stádo má smyčku na noze a že je uvázáno ke kůlu, na němž slouha, bolestně smrkaje, vyřezal sprostým písmem jméno Benešov“ (s. 25)

„Vévoda, který se měl po Františkově smrti státí císařem rakouským, ten vznešený pán, má ve skaličském kraji zámek Kozlice. Patu tohoto zámku omývá převeliký rybník a kol dokola rybníka je obora, která se táhne až k Doubravě a městským branám.

Vévoda měl v Kozlicích rozsáhlé stáje a v těch stájích bylo čisto jako v pokojíčku. Vyhřebelcovaní koníčky byli uvázáni pěkně v řadách a na provazech mezi koňským stáním byly zavěšeny došky. Podle jižní strany vedla po celé délce stáji chodba a na té chodbě visely zbraně ze sedmileté války.

V té době se stavěl ve Skaličce most. Říšská dráha přetínala před městem silnici, jež vedla k zámku. Šlo o to zvednout silnici do takové výše, aby vlaky mohly podjíždět a aby před závorami nevázly povozy.

Představte si skaličskou čtvrť s chrámem a kolejí, jejíž zahrada se opírá o staré hradby. Uvnitř dvora roste nádherný buk, je tu vodní nádrž a tráva mezi dlaždicemi tvoří síť. Kolem desáté tam bývá živo. Studenti se vyhrnou ze svých děr, jedni se krmí, jiní louskají latinu...“

V souvislosti se vztahem a obdivem ke kraji nelze opomenout dalšího z autorů zobrazujícího Posázaví, **Jana Morávka (1888-1958)**, rodáka z **Kamenného Přívozu**. Jeho život byl pestrý. Nejprve vychodil školu v Jílovém, pak se pokoušel o studium na chemické průmyslovce, ale touha po divadle ho zavedla ke kočujícím společnostem. Putování však přerušila 1. světová válka.

Po návratu z ní se stal redaktorem a začal psát jednak veselohry pro lidové jeviště, jednak drobné povídky a črty z hereckého a vojenského prostředí. Změnu v jeho tvorbě přinesl počátek třicátých let. Tehdy se Morávek začal vracet do rodného Posázaví, zejména do Kamenného Přívozu, a pokoušel se vyprávět příběhy ze života prostých lidí, jimž byla řeka živitelkou a kraj domovem po celý život. Podařilo se mu vytvořit dobrý typ lidové četby, která s upřímným vztahem k prostředí a lidem, ale bez velkých uměleckých ambicí předkládá realistické životní příběhy a seznamuje čtenáře s tvrdým životem v kraji, na první pohled idylickém a krásném.

Ve třicátých letech se na knižním trhu každoročně objevil nejméně jeden Morávkův román - nejprve časopisecky, následně knižně. První byli **„Plavci na Sázavě“** (1932) příběh o staré nenávisti dvou plaveckých rodů ve vsi Závoze (tak nazývá Kamenný Přívoz), která má tragické následky. Román i dnes upoutá především postavami podivuhodných, silných, neústupných charakterů, podrobným vylíčením plaveckého života a starých vorařských tradic i obrazem vesnice v koloběhu roku, který přímo určuje proměny nestálé řeky. O rok později vyšel román **„Divočina“** (1933), příběh ze života lesáků a pytláků. V roce 1934 vydává Morávek román **„Skalní plemeno“**, v němž líčí osudy, tvrdou práci lamačů kamene:

....„Ej, žula! Byla osudem chalupnického synka Petra Pangráce jako mnoha jeho kamarádů a jako většiny lidí tohoto skalnatého kraje, kde byl jen les, voda a málo polí, tuze málo, a to nejlepší měli ještě páni. Zato kamene byla všude čertova hojnost, žulové balvany válely se všude, vršily se na temenech kopců až do nebe a padaly ze skalních stěn do kamenitého řečiště Sázavy. Něco se s ním muselo udělat, Pán Bůh ho tu jenom tak nevysypal. Tak se stali zdejší muži kameníky a Petr lamačem. Chodil do skály, jak se zde říkalo. Za chvíli vyšel ve vyruhlém cajkovém kabátě, modrou kamenickou zástěru stočenou kolem pasu. Pod paží nesl v barevném šátku zabalený kastrůlek s jídlem. Šel rovně a těžce jako kyrysar, drtě zem okovanými podešvemi skaláckých bot.....“

(Skalní plemeno, s. 10)

..... Tady byla skutečně fronta, tady byl skutečně boj o chleba, který s nasazením života ulamovali z tvrdého krajíce, zrovna jako ty žulové špalky z boku stráně. Zde obstál jen chlap soustředěný na svůj úkol, nerozdvojený lidskými slabostmi a odhodlaný.“

(Skalní plemeno, s. 13)

Všechny tři uvedené romány se odehrávají na počátku 20. století. To je doba Morávkova dětství a mládí, k té se ve své tvorbě vrací nejraději. Tvoří volnou trilogii, ve které postihl tři typická prostředí kraje, tři typické zdroje obživy v místech, kde je tak chudá půda. Hrdiny jeho románů jsou silní, činní a stateční lidé, kteří nezápasí o štěstí, ale o holou existenci. To určuje jejich postoje i jejich milostné osudy. Autor ve svých knihách exploituje do krajnosti své zážitky z dětství. Vypráví o lidech, které znal, vídal kolem sebe

nebo jejich životní příběhy slýchal vyprávět. Jeho hrdiny jsou sousedé, přátelé, bližší i vzdálenější příbuzní.

V Morávkových dílech stojí v popředí vždy mužské postavy, typově různorodější a prokreslenější než postavy ženské. Ženy líčí jako zakřiknuté, ušlápnuté, ušlechtilé záchránkyně rodin a jejich postavami se zabývá mnohem povrchněji - nezabíhá hluboko do jejich charakteru. Tak je tomu mimo jiné i v baladickém příběhu „**Byl na Sázavě přívoz**“ (1935).

Zde jsou hlavními protagonisty nešťastně provdaná selka, její krutý zpustlý muž, jež propíjí grunt, a pracovitý, laskavý čeledín-Ema, který přejímá odpovědnost za osud sedlákovy rodiny. Hlavní zápletkou je láska selky k čeledínovi, která se zrodí z pocitu vděčnosti, vražda sedláka, kterou selka spáchá ze zoufalství z bezvýchodné situace, aby uhájila sobě a svým dětem holou existenci. Přestože není potrestána zákonem, za vraždu muže je potrestána celým svým dalším životním osudem. Ztratí Emovu lásku, je stále zatrpklejší a citově vyprahlejší-vraždou ztratila schopnost být šťastná. Autor se soustřeďuje na postavu Emy Kolody, přestože je z hlediska tragédie téměř pasivní. Morávka zajímá, jak tento měkký, laskavý a soucitný člověk reaguje v situacích, do nichž se dostává spíše souhrou událostí než vlastní aktivitou. Emu žene soucit i smysl pro dobrý chod hospodářství. Nemůže se přenést přes to, jak sedlák zachází se svou ženou, dětmi-a také s půdou a dobyt看em. Proto vstupuje do dění, proto překračuje svou úlohu čeledína, což ho sblíží se selkou. A opět z pocitu odpovědnosti ji neopouští, i když se nedokáže smířit s jejím činem. Jeho vnitřní pevnost se projeví i ve chvíli, kdy je nucen odejít z gruntu, o který tak pečoval, nezatrpkne nevděkem sedlákových dětí a přestože je již starý a unavený, dokáže si najít nový životní cíl.

Za okupace byl Morávkův kraj tvrdě postižen. Z oblastí jižně od řeky Sázavy bylo nuceně vystěhováno obyvatelstvo a prostor se proměnil ve cvičnou vojenskou střelnici SS. Morávek však psal o svých lidech dál. Tehdy vzniká román „**Opuštěná řeka**“ (1941), dějově navazující na Plavce na Sázavě zobrazující Závoz let třicátých, kdy vorařské řemeslo zcela zničila hospodářská krize.

Posázavské povídky a romány, jež Morávek vytvořil v poválečných letech, jsou dvojího druhu. Jedny se vracejí do minulosti ještě dálnější než předválečné, do 19. století, ukazují dlouhodobé souvislosti a vazby mezi životem v Posázaví a novodobou historií posázavských a jílovských rodů. Autor se v nich často vrací až k napoleonským válkám, popř. k počátkům dělnického hnutí. Do této skupiny můžeme zařadit romány z konce čtyřicátých let „**Zpáteční voda**“(1947) a „**Veselá ves**“(1948).

Ve druhé skupině próz zpracovává Morávek náměty okupační (např. povídka „**Na hranicích života a smrti**“), jednak píše příběhy ze současnosti,

v nichž se pokouší zachytit poválečnou realitu, obnovu zničených domovů a budování nové společnosti. Z těchto děl proslula nejvíce povídka „**Plavecký mariáš**“, podle níž byl roku 1953 natočen stejnojmenný film. Staří plavci jdou příkladem mladým a znovu se vydávají na řeku, aby zachránili dříví z polomů, a svým příkladem strhnou i mladé a nejmladší.

V závěru autorova života vznikla kniha vzpomínek **U nás na Sázavě**, která vyšla v roce 1957:

„Naše řeka! Myslím, že ani dobře nepochopíte, co všechno je v tom „naše“ skryto. Řekl bych to třemi slovy: láska, pýcha, vděčnost. Vyrůstli jsme z ní a živila nás. Nikdo ji neproklíná, ani když nadělala škody. Úmyslně nepíšu Sázava, tak naši řeku jmenovali jen cizí lidé, domácí ji říkali prostě řeka nebo ještě spíše voda. Byla tu panenská řeka, divoký les a skála, oči jsem mohl nechat na tom okouzlejícím panoramatu, ale jakmile jsem procitl z opojení krajinnou krásou, uvědomil jsem si, že za řekou stojí plavci, za lesem dřevaři, za skálou kameníci a za chudými políčky na stráních chalupníčkové se svým těžkým a klopotným životem. Na krásné panorama padl smutný stín, obdiv k němu se však prohloubil láskou“

(s. 7)

Snad nejznámější částí Posázaví je kraj ležící po obou březích řeky a táhnoucí se od Kamenného Přívozu přes Žampach, Luka pod Medníkem až k Pikovicům. Je to nejen domov Morávkových plavců – vorařů, skaláků a lesáků, ale je to také kraj související s počátky a rozvojem **trampského hnutí**. Za 1. republiky vznikl v podstatě neorganizovaný a živelný odpor tehdejší mládeže, studentské i dělnické, proti „pivnímu“ politikaření tatíků. Mladí místo do hospod začali chodit do přírody, mnohdy si přitom žertem hráli na kovboje, desperáty a divoké trampy amerického Západu. Trampové politicky sympatizovali s pokrokovým levicovým hnutím, někteří z nich se stali členy KSČ a téměř všichni ostře vystupovali proti pravicové politice tzv. „měšťáckých pad'ourů“, tj. pohodlné a politikařící generace svých otců. Hnutí mělo i svou poezii, zejména písňovou. Vedle sentimentálních písní, zpívaných při kytarě u táborových ohňů, se často také zpívaly songy bojové, s odvážnými texty, kriticky hodnotícími dobový společenský a politický život.

Zvláštní a naprosto ojedinělý jev, jakým tramping spojený právě s Posázavím byl, ovlivnil i některé české prozaiky, kteří se pokusili zachytit právě jeho výjimečné ovzduší. Mezi první patřil **Jaroslav Jan Paulík (1895-1945)** s trampským románem „**Arizona**“.

Většího úspěchu však dosáhla literární parodie středoškolského profesora **Jaroslava Žáka (1906-1960)**, který je znám spíše jako autor meziválečné humoristické prózy ze středoškolského prostředí („**Cesta do hlubin studákovy duše**“, „**Škola základ života**“ atd.). Ve spolupráci s malířem Vlastimilem Radou (1895-1962) napsal knihu – charakterizovanou jako epos z válek

trampskopadourských - s názvem „**Nové pověsti české aneb Dobrodružství šesti trampů**“.

Občanské jméno dalšího z „trampských“ spisovatelů, jejichž život byl silně spjat s Posázavím, znělo **Josef Peterka (1907-1965)**. Psal pod trampskými pseudonymy **Bob Hurikán** nebo **Bob Peters**. Tento zakladatel nejstarší trampské osady (založena 1920) na Zlaté řece, tj. Sázavě, byl velký vlastenec a za okupace založil trampskou partyzánskou zimní brigádu. Vyznával myšlenku, že politika do trampingu nepatří, že člověk se má vrátit ke všemu přírodnímu a že v přírodě si je každý s každým rovný. Tento ryzí idealista, romantik, snílek a „zlatý kamarád pro všechny“ je autorem 28 knižních titulů (rodokapsy) a 18 trampských písní. Jeho jméno je známé dnes už jen v trampském světě, je nerozlučně spjato s trampíngem, trampskou literaturou a trampskou písničkou. Jako tramp procestoval téměř celou Evropu – dorazil až do Malé Asie i za severní polární kruh. Peterkův život v mnohém připomíná osudy Jacka Londona. Z Peterkových próz jmenujme alespoň romány „**Zálesák od Zlaté řeky**“ (1939) (Příloha 13), „**Toronto**“ (1937), „**Jezdci z Arizony**“ (1969), „**Pobožný střelec**“ (1937) (Příloha 14). Počtem děl Peterku předčili učitel a spisovatel **Jaroslav Pokorný (1899-1940)** nebo **Petr Kalina (1901-1968)**.

Přestože se tento druh literatury řadí k tzv. triviální, představoval ve své době svěbytný kulturní fenomén a plnil specifickou funkci.

Výstižně to vyjádřil Oldřich Syrovátka ve studii „**Literatura na okraji**“ (1990):

„Spisovatelé konzumních románů psali o věcech, které jsou v životě nejdůležitější a nejzávažnější. V jejich románech a povídkách se hraje stále o lásku a život, o majetek a čest. Líčí se v nich univerzální lidské situace, elementární pocity a problémy: zloba, hněv a nenávist, láska a pohrdání, úspěch a pád, vítězství a porážka, tajemství a zločin, boj na život a na smrt...“

Romány do kapsy (Rodokapsy), které začaly vycházet roku 1935, se staly synonymem pro celý jeden druh triviální četby. Velkou četnost těchto sešitů potvrzuje i poznámka v časopise „**Hovory o knihách**“ (9/1937), nazvaná „**Rodokapsová záplava**“:

„Rodokapsy zaplavily celý národ, neboť každý prý to čte: školák, učeník, student, dělník, voják, živnostník, a dokonce prý i značná část inteligence propadla již tomuto narkotiku. Je pravda, ať přijdeme kamkoliv, všude se setkáme s málo vkusnou žlutočervenou obálkou, z níž se na nás šklebí divoký kovboj, detektiv nebo nějaký jiný dobrodruh...“

Postupem času se tyto sešity stávaly předmětem kritiky. Tažení proti nim vyvrcholilo za nacistické okupace, kdy se o nich vedly ostré polemiky a staly se předmětem neméně ostrých kritik (J. Drda, V. Řezáč, J. Hora, Karel Schulz, E. Bass...). Poválečné tažení proti této četbě a její následné odsouzení

mělo tudíž na co navazovat. Nová kapitola historie rodokapsu se začala psát až od 90. let 20. století, kdy došlo k řadě reedic titulů z 30. a 40. let (např. „Toronto“1990).

3.6. Od 40. let 20. století po současnost

Posázaví inspirovalo i básníka **Františka Hrubína (1910-1971)**. K regionu ho poutaly rodinné vazby. Narodil se v Praze v roce 1910, ale jako malý chlapec se na začátku první světové války přestěhoval s matkou do Lešan, odkud pocházela, neboť otec musel narukovat a byl poslán na frontu. Po válce, po otcově návratu, se sice s rodiči vrací zpět do Prahy, ale na léta prožitá v Lešanech, na dědečka Jana Novotného, který ho, jak básník často připomínal, jako první přivedl ke knihám, k četbě, k lásce k literatuře, nikdy nezapomněl. V autobiografických prózách „**U stolu**“ a „**Doušek života**“ líčí krajinu, řeku Sázavu, samotné Lešany, lidi, kteří na něho v dětství zapůsobili. To vše předznamenalo jeho básnickou tvorbu. Vroucí láska k posázavskému domovu zněla v jeho verších od první sbírky až do poslední, i když na něho později neméně silným kouzlem působily jižními Čechy, krajina kolem Chlumu u Třeboně.

Lešanům zůstal věrný i tehdy, když byl již známým spisovatelem. Místní často vzpomínali, že vídali „muže v dlouhém plášti a širokém klobouku, jak se prochází po návsi a toulá se po okolí Lešan“. „Kraji svého rodu“ – tak nazýval tuto oblast, věnoval cyklus básní nazvaný „**Rozekvítek**“, zařazený do sbírky „**Zpěv hrobů a slunce**“ (1947). V jeho básních se stále vrací motiv řeky, průvodkyně dětskými dobrodružstvími i prvními láskami (tři básně s názvem „**Cestou k řece**“, s podtituly **Verše druhovi z dětství**, **Zastavení u Podlešanské studánky** a **Verše pro mého bratra**). Také v pozdějších sbírkách se Hrubín vrací k Posázaví. Věnoval mu i svou známou básnickou skladbu „**Romance pro křídlovku**“ (1962), tklivý příběh, založený na kontrastu lásky a smrti, zasadil do rámce „netvořské“ (obec Netvořice nedaleko Konopiště) pouti. Zkratkově podaný děj se dotýká Lešan, Chlebů a Krhanic, pozadí mu tvoří krásný obraz letní krajiny u řeky. (Přílohy 15, 16)

V kraji mezi Sázavou a Vltavou se odehrává jedna y mála Hrubínových próz, novela „**Zlatá reneta**“ (1964). Očima stárnoucího muže, který se vrací téměř po třiceti letech do míst, kde prožil mládí, hledí autor na změněnou tvář svého kraje. Také sbírka „**Černá denice**“ (1968), naplněná vzpomínkami na zemřelé rodiče a sestru, přináší lešanské motivy, stejně jako autorova poslední velká básnická skladba, vánoční balada „**Lešanské jesličky**“ (1970). (Příloha 17)

V lešanském domku uprostřed sadu se starými stromy si zařídil Hrubín světničku, kde pečlivě a s láskou uchovával památky na své dětství. Byla to především knihovna s knížkami a časopisy, které jako venkovský kluk miloval - ročníky Malého čtenáře, pohádkové knížky s barvotiskovými obrázky, vyprávění o kormidelníku Miloslavu Vlnovském, o dobrodružstvích hrdinného kapitána Korkorána, indiánky, verneovky.

To byl jeden ze zdrojů, z nichž čerpal podněty k tvorbě knih pro děti. První z nich, „**Říkejte si se mnou**“, vyšla v roce 1943 a pak následovaly další. Část z nich byla vydána také souborně pod názvem „**Špalíček**“ (1957).

Jedna z Hrubínových básní, věnována Josefu Horovi k padesátinám jako „pozdrav z kraje“, vychází z malé zmínky v Máchově cestovním deníku. Když se básník vydal na svou italskou cestu, prošel také Kamenným Přívozem. A právě Mácha, básník blízký Horovi i Hrubínovi, se v básni stává symbolem všeho, co pomíjí a co nelze zastavit ani zachytit:

*Vidím své mládí, jak sem pospíchá
s kloboukem v ruce po zelené mezi.
Nedávno teprv vešlo do ticha,
jež na širokých zádech nesou jezy,*

*ale dnes je tu se mnou, dojíká
mně jeho věrnost, trochu lehkovážná,
a vidím opět jeho očima,
jak lípy rozsvěcují světla strážná,*

*jak stojíš nad Kamenným Přívozem:
stín poutníkův, jenž vstřásl se z prachu,
mizí ti v dálce lesním úvozem,
tam za řekou, kde já chci potkat Máchu...*

Ke stejné autorské generaci jako František Hrubín patřil **Jaroslav Seifert (1901-1986)**. I on, přestože z Benešovska nepocházel ani v tomto regionu nežil, měl k němu vřelý vztah. Velmi často pobýval u svého přítele, malíře Václava Pavlíka, v Poříčí nad Sázavou. Posázaví si Seifert zamiloval pro jeho zvláštní tvrdou krásu a věnoval mu řadu veršů. Když se v roce 1949 stal kulturním patronem benešovského okresu, pozdravil jej básní nazvanou „**Benešovsku**“ (příloha 18).

Báseň, kterou napsal k výročí začátku 1. světové války, je vzpomínkou na těžká válečná léta a na hrůzy, které válka přinesla. Seifert ji nazval „**Růže na Konopišti**“ a vrací se v ní do Benešova a na Konopiště, kde žil do atentátu v Sarajevu arcivévoda František Ferdinand d'Este s rodinou. (Příloha 19)

Do Benešova, svého rodiště, se vracel i další básník z této generace, představitel druhé vlny proletářské poezie **Jan Noha (1908-1966)**. V pozdějších sbírkách intimní lyriky, uplatnil vzpomínky na benešovské dětství. V básnické sbírce „**O věčné touze**“ (1962) má vzpomínka konkrétní podobu, kterou evokuje již název, „**Vzpomínka mých sester na náš dvůr**“ (příloha 20). Z básně cítíme, jak je autorova vzpomínka na dětství, rodinu i rodný dům silná a provází ho až do konce života.

Dnes již zcela zapomenuto je jméno **Bedřicha Svatoše (1908-1990)**, kdysi úspěšného prozaika, který působil v Benešově jako středoškolský profesor od konce třicátých let do roku 1946, kdy odešel do Lille ve Francii. V české literatuře byly známy zejména jeho romány ze čtyřicátých let 20. století „**Ruce laskají zemi**“ (1941), „**Patrová hospoda**“ (1943) a „**Cesta leží uprostřed**“ (1943), v nichž líčí život venkovských lidí. Základem jejich bytí je silný vztah k půdě jako jedinému a významnému zdroji obživy a k rodině. Knětovíz a Benešov ho inspirovaly k napsání knihy „**Poslední městečko**“, která vyšla v roce 1948. Svatoš v ní kromě svých zážitků z benešovského gymnázia zobrazuje nucené vystěhování Neveklovska a osudy vystěhovalců v letech 1942-1943.

Osudu násilně vystěhovaných věnovala či věnuje pozornost i řada dalších autorů. Patří k nim **Markéta Vrlová (1906-1995)**, která román „**Psané skály**“ (1949) uvádí slovy: „Bude-li tato knížka vůbec čtena, bude pravděpodobně čtena především mezi lidem „zabraného“. (Příloha 21)

Osudy lidí, kteří museli opustit místa, kde žilo často po několik generací jejich rodů, se staly námětem prózy **Elišky Horelové (1925)** „**Kluci ze zabraného**“ (1982). Autorka s citem a pochopením líčí ztrátu domova, klidu, jistoty i smutek ze ztráty citových vazeb a z rozpadu vztahů, tak jak je vidí a prožívají dospívající chlapci. (Příloha 22)

Vysídlení kraje připomíná rovněž spisovatel **Bohumil Říha (1907-1987)**, rodák z Vyšetic nedaleko Vrchotových Janovic. V románu „**Doktor Meluzin**“ (1973) vypráví o smutných událostech kolem vysídlování městečka Větrov, řada detailů však prozrazuje, že jde o jeho rodiště a blízké okolí. (Příloha 23)

Hlavním hrdinou je stárnoucí pražský specialista, který po rozchodu se ženou, jež zůstala v zahraničí, přijme místo obvodního lékaře ve venkovském zdravotním středisku. Zde chce najít opět duševní klid a rovnováhu. Hledá ji v atmosféře dětství, v kraji, který je v jeho vzpomínkách spjat s Bukovskými hrami a dobrodružstvími. Zpočátku naráží na nedůvěru, nepochopení i pomluvy místních obyvatel. Jeho odborné znalosti, chápání lidských hodnot i

slabostí a moudrý klid však jeho okolí přesvědčí, že je nejen dobrý lékař, ale i člověk. Lidé k němu najdou cestu a on sám získá novou náplň života. V románu je patrné autorovo úsilí o moderní socialistický román a snaha vyjádřit v něm nejnápadnější protiklady nejen své doby jako: solidarita s lidmi x touha po samotě, pokročilá civilizace x nedotčená příroda, úspěch x bloudění, domov x vzdálený svět, útok x obrana, reálná představa x sen, Román končí slovy, která vyjadřují celou jeho myšlenku:

“ člověk má stálou potřebu být osobně šťastný.... Na život nesmíme odpovídat opatrností. Na život je třeba odpovídat odvahou, zvláště, když chceme, aby za něco stál. “ (s. 98)

V Nesvačilech se narodil a v Neveklově žil **Jan Bartůšek (1909-1992)**, který psal povídky z venkovského prostředí a s mysliveckými náměty. Za dějiště próz volil Neveklovsko, Konopiště, Benešov a místa v okolí, rád do děje zapojoval vyprávění o historii kraje. Některé byly otištěny v okresním týdeníku Jiskra, jiné v Zemědělském kalendáři (povídka Sisinka, 1972).

Literárně činná byla též benešovská rodačka **Marie Kovářová** roz. Procházková (1910-1991). Od mládí publikovala pod jménem M. Procházková-Veselková nebo pod značkou M. P. - V. básně, články, kritiky a povídky v různých časopisech pro ženy, dále v benešovském týdeníku Blaník, v domažlickém týdeníku Posel od Čerchova i jinde. Část jejích prací byla určena dětem. Cítíme v nich autorčin zájem o národopis, který se později stal jejím hlavním oborem. V době, kdy byla odbornou pracovnící v okresním muzeu na Jemništi, uveřejňovala kromě odborných statí vzpomínkové prózy (např. Nanynka, Karolínka), vlastní zpracování lidových pověstí (např. Pověst z Chotýšan, Tajemství popovické tvrze), pohádek apod.

Naším regionem byla rovněž inspirována tvorba **Josefa Bobka (1911-1987)**, který pracoval na ONV v Benešově. Tento nadšený myslivec v knize „**Na lovu**“ (1960) vypráví příběhy z honů na Neveklovsku, v další knize, „**V Černoleské bažantnici**“ (1966), zobrazuje nejbližší okolí Benešova, zvláště Černý les, který býval arcivévodovou oborou. Krajina, les však nejsou pouhým pozadím zážitků z mysliveckých toulek, jejich živý a zasvěcený obraz je zároveň dokladem autorova vřelého vztahu k tomuto koutu Čech.

Grafik **Jan Hejtmánek (1914-1990)**, který žil od mládí v Benešově, vydal básnickou sbírku „**Pod okapem**“ (1937). Jako účastník protifašistického odboje přispěl po osvobození verši do sborníku „**Poezie za mřížemi**“, který uspořádal a v roce 1946 vydal Karel Josef Beneš.

Z Václavic u Benešova pocházel **Jaromír Jech (1918-1992)**, spolupracovník a později nástupce už zmíněného Jiřího Horáka v Ústavu etnografie a folkloristiky ČSAV.

V souboru „**Žerty s hastrmany a čerty**“ (1965), lokalizoval pohádkové náměty na Benešovsko. V pohádkách Nenadalý společník, či O nepolepšitelném učedníkovi najdeme zmínky o Konopišti, Tvoršovicích, Benešovu, Vatečkovu nebo Václavicích.

Ke stejné generaci patřil i **Jiří Kafka (1921-1998)**, původním jménem Kudrna, který pocházel z Neveklova a od studentských let otiskoval své verše v různých časopisech pod pseudonymy Ivan Andrenik, později Jiří Paris. V 60. letech vydal dvě básnické sbírky – „**Stolístka naděje**“ (1967) a „**Tmáři**“ (1969). Dlouhá léta pracoval ve Státní knihovně v Praze, v ČTK a v nakladatelství Československý spisovatel.

Literárně činná byla i **Radmila Scharfová (1925-2004)**, benešovská rodačka, která kromě odborných článků, psala básně a sestavila řadu pásem z děl českých i cizích autorů. Dvě z nich jsou věnována našemu regionu – „**Bud' pozdraven, náš rodný kraji**“ (1965) a „**Nad rodnou krajinou zvoň, zvone, zvoň!**“ (1970).

Nejvýznamnějším zástupcem regionu v současné poezii je básník **Vladimír Janovic** (původním příjmením Pičman, narozen 1935). Dětství a mládí prožil v Benešově, kde vystudoval gymnázium. Ve sbírce „**Jarmark v mlze**“ (1981) sleduje „kořeny rodu“, zachycuje vzpomínky na Benešov, zobrazuje řeku Sázavu, Křečovice (např. básně „**Modrý pantograf**“ nebo „**Křečovická kasace**“). Společně s **Alenou Wágnerovou** napsal knihu „**Neohlížej se, zkameníš**“ (1968), reportážní esej o skupině mladých, která se ustavila v roce 1943 a vydávala ilegální časopis Předvoj. Je zde rovněž vylíčen vznik benešovské odbojové buňky, zaměřené na sbírání informací o cvičišti oddílů SS.

Básnířka **Jana Štroblová (1936)**, působila v Benešově jako inspektorka pro kulturu. Některé zážitky odsud zřejmě využila v novele „**Nemaluj srdce na zed'**“ (1966). Dějiště zde nazvala Praženec u Prahy. Že jde o Benešov, svědčí nejen jeho poloha v blízkosti Prahy a četné drobné detaily, ale zejména pasáž o ochotnickém přestavení (dramatizace Rollandovy novely Petr a Lucie, kombinovaná s filmem), které má v ději významnou úlohu a které skutečně benešovští studenti nacvičili v době básnířčina pobytu, a to z jejího podnětu a za jejího vedení.

V roce 1946 se v Bystřici narodil a i dnes žije **Pavel Dvořák**, který stál dlouhá léta v čele Okresní lidové knihovny v Benešově. Od mládí psal verše i prózu. Jeho básně byly zařazeny do almanachu mladých autorů Velká vizita (1974) a recitovány v pořadech Čs. rozhlasu, Rubínu, Zeleného peří. Jeho dramatické pokusy (pohádky a parodie na ně, např. „**Nazdar, pohádkový kolego**“, „**O čem chcete**“) byly hrány kolektivy mladých ochotníků, objevily se

na divadelních přehlídkách a ukázky z nich v rozhlase a televizi. Drobné prózy autor publikoval např. v Zemědělských novinách a ve Svobodě.

Jako redaktor krajského deníku Svoboda a zpravodaj pro benešovský region působil od roku 1981 **Vlastimil Vavřín (1952)**, který dříve pracoval jako redaktor Večerní Prahy. Od roku 1980 uveřejňovala básně v denících Mladá fronta a Práce. V roce 1982 mu vyšla básnická sbírka „**Nůž ve chlebě**“. Výběr z Vavřínových básní byl v roce 1983 recitován v Památníku národního písemnictví v Praze jako součást pásma věnovaného mladým autorům. Jeho verše zazněly také ve dvou rozhlasových pořadech.

V regionálním tisku se objevily práce **Růženy Veselé (1936 Václavice)**, benešovské učitelky, dnes už důchodkyně, která ve Svobodě, Jiskře i v Benešovském kalendáři publikovala příležitostné básně (např. „**Ke Dni učitelů**“, „**Stoleté škole ve Václavicích**“). Přispívala rovněž do Učitelských novin a do Dikobrazu.

V regionálním týdeníku Svoboda lze nalézt verše **Jana Vojtečka (1942)**, benešovského rodáka, žijícího v Poříčí nad Sázavou, v Jiskře vycházely drobné prózy **Milana Koutala (1945)**, obojí většinou inspirované současným životem kraje.

Ve Václavicích se narodil a na benešovském gymnáziu studoval **Richard Feder (1875-1971)**, někdejší vrchní rabín židovské obce v Československu a známý bojovník za mír. Kromě prací náboženských, filosofických a historických psal také vzpomínkové prózy - „**Z mého mládí**“, „**Václavice**“, které vyšly naposledy v knize „**Život a odkaz**“ (1973).

V Podmračí pobýval významný český orientalista, univerzitní profesor **Jan Rypka (1886-1968)**, který kromě odborných děl vydal knihu „**Íránský poutník**“ – souhrn vzpomínek, zážitků a postřehů z cest. Ve spolupráci s Vítězslavem Nezvallem, Jaroslavem Seifertem a Vladimírem Holanem překládal starou perskou poezii.

Benešov a okolí nejsou však zobrazeny jen v díle autorů, kteří odtud pocházeli nebo zde působili, zaujaly i řadu dalších spisovatelů. Pověsti z Benešovska zaznamenali a zpracovali také **Primus Sobotka (1841-1925)** v knize „**Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské**“ (1884), **Josef Kopta (1894-1962)** v „**Kratochvilných dějích z naší vlasti**“ (1952) a **Radovan Krátký (1921-1973)** v „**Kocourkovských povídkách**“ (1969).

Budování opevněného dvorce a zrod osady, která se stala základem Benešova, vyličil **Jiří Ludvík (1919-1995)** - pseudonym archiváře Jiřího Tywniaka- v několika kapitolách, uveřejněných v Benešovském kulturním kalendáři v jubilejním roce města (1970) pod názvem „**Z letopisů města Benešova**“. Obraz Benešova za husitství najdeme v Jiráskově románu „**Proti všem**“ (1893), kde autor vypráví o Žižkově tažení na pomoc Praze v roce 1420. Spišovatel popisuje srážku husitů se zbrojnoši Petra ze Šternberka, zapálení benešovského kláštera i zkázu města způsobenou požárem. Tento boj v rozsáhlé povídce „**Krvavou stopou**“ (1931), zobrazil také **Karel Kolman** (1892-1962).

Detektivní příběh pro mládež s názvem „**Zločin na Zlenicích hradě L.P. 1318**“ (1941) napsal **Radovan Šimáček (1908-1982)**. Tento příběh byl ve své době prvním pokusem o historický detektivní román a zůstal vcelku ojedinělým. Kniha vyšla za okupace, a proto v něm měla zvláštní význam postava vlasteneckého kronikáře Dalimila.

Kromě dobrodružství a romantiky nabývá příběh pravděpodobnosti tím, že jeho hrdiny jsou rytíři, lapkové a středověcí dobrodruzi. K větší věrohodnosti přispívá i to, že jsou se smyšleným dějem promíšeny skutečné události a osoby.

Děj románu je zasazen nejen do odpovídající historické doby, ale i do vhodného krajinného prostředí Posázaví, které je svými hrady a zámky pro čtenáře lákavé.

Příběh se odehrává na počátku 14. století za vlády Jana Lucemburského, kdy se česká šlechta proti králi vzbouřila. Zlenický pán, Oldřich ze Zlenic, se k odboji nepřidal. Když svolal na svůj hrad setkání šlechticů, byl později nalezen mrtev. Záhada zamčeného pokoje i neobvyklé vraždy se poodhaluje moderními pátracími metodami vyšetřovatele Petra Ptáčka, který sídlí na týneckém hradě.

V příběhu vystupují historicky doložené osoby. Dějem se mihne Vilém Zajíc z Valdeka, Jan ze Zlenic, majitel hradu Kožlí – Ctibor, jež se objevuje mezi těmi, kteří v roce 1318 strojili v Čechách nepokoje. Jednou z hlavních postav je zeman Zdislav z Mrače i popravce Oldřich z Týnce, jež pocházel z rodu pánů z Valdeka. O panu Benešovi z Konopiště se dozvíme, že byl synem Miloty z Dědic, budovatelem hradu Konopiště a jeho majetek byl později zabrán.

Z hlavních postav je zcela vymyšlena jen postava Petra Ptáčka. V příběhu vystupuje „pouze“ jako detektiv, nikoliv jako historická postava. Uplatňuje moderní metody detektivního pátrání, přestože jsou omezovány historickými rekvizitami. V příběhu samotném však nejde o historii, a proto ani o historicky pravdivé soudní řízení, vyřizování sporů.

Děj povídky **Václava Beneše Třebízského (1849-1884) „Konopišťský zbrojnoš sedlákem“** (ze souboru **V záři kalicha**, 1882) se odehrává částečně na Konopišti. Její hrdina je zbrojnošem Zdeňka Konopišťského ze Šternberka a účastní se jeho výpravy proti vojsku krále Jiřího.

Konopiště je zobrazeno také v románu **Leontiny Mašínové (1882-1975) „Hořící sloup“** (1936), jehož námětem jsou životní osudy Václava Budovce z Budova. S Konopištěm spojuje tohoto významného českého šlechtice v době předbělohorské a později představitele stavovského odboje sňatek jeho syna Adama s Markétkou, dcerou Přecha Hodějovského z Hodějova, který tenkrát sídlil na Konopišti.

Benešov na konci 19. století zobrazuje ve vzpomínkové knize **Pavla Kytlicové (1874-1932) „Rodiče a děti“** (1927). Vypráví o svém pobytu u babičky v Benešově, o benešovském jarmarku, o výletech do okolí.

Stejný námět má dvojdílný román slovenského autora **Jána Hrušovského (1892-1975) „Ruže a trón“** (1969). Memoárovou formu má německy psaná kniha **„Před světovou válkou“** (1926), jejímž autorem je následníkův sekretář **Paul Nikitsch – Bouless (1878-1930)**. Podrobně v ní zobrazuje život na zámku. Podobný obsah, ale zcela jiný ráz mají vzpomínky jednoho ze služebníků, jak je podle jeho vyprávění zpracoval **Jaroslav Veselý** a nazval je **„Jak se Emanuel Rak ze Štěchovic dostal k arcivévodovi na Konopiště“** (1932). Toto vyprávění inspirovalo **Jindřišku Smetanovou (1923)** k črtě s téměř shodným názvem **„Jak se dostal Emanuel Rak ze Štěchovic na Konopiště“**, - ze souboru **„Ustláno na růžích“** (1966). Polodokumentární, spíše reportážní formou jsou atentát na následníka a jeho důsledky zpracovány v knize **Františka Kafky (1909-1991) „Smrt následníka“** (1971).

Spisovatel **Bernard Horst (1905-1979)** se věnoval událostem spojeným s vystěhováním části Benešovska za okupace v knize **„Štít a meč“** (1956). Uvolněné území je dějištěm příběhu statečného železničáře, který provádí sabotáže v dopravě, v povídce **Pomocník Homolka**. Autor připomíná historii vystěhování a jeho příčiny a charakterizuje kraj řadou podrobností. Povídka **Četa půlnočního vlaku** vypráví o tažení nacistických tanků z okolí Benešova na Prahu za květnového povstání v roce 1945. I v dalších povídkách nacházíme zmínky o našem kraji. Podobně je pojata reportážní kniha **Bohumila Škorpila (1890-1970) „Paběrky“** (1948), která se však zaměřuje hlavně na Sedlčansko a Benešovska se dotýká jen okrajově (báseň **Neštětická horo!**, kapitoly **Jak to začalo**, **Před prvním vyklizovacím termínem** aj.).

V beletrii je rovněž zobrazeno budování Slapské přehrady. V souboru próz **Emy Řezáčové (1903-1997) „Proudy“** (1954) nacházíme kromě příběhů ze stavby i obraz už zaniklé krásy Svatojánských proudů a jejich okolí.

Také kniha **Evžena Peřiny (1916-1990)** „**Řeka na dně jezera**“ (1963) zobrazuje zdejší region.

Benešovsko figuruje i v detektivním příběhu. Děj detektivního románu **Františka Kafky (1909-1991)** „**Večeře s vrahem**“ (1970) se odehrává v zotavovně blízko Benešova, pojmenované vymyšleným názvem Habřina. Případ řeší pracovníci VB z okresního města. Autor, který pocházel z Louňovic pod Bláníkem a kraj dobře znal, zdůrazňuje jeho příznačné rysy a prostřednictvím postav vyjadřuje svůj vztah k němu.

Ani v současné době nechybějí v regionu autoři, kteří, přestože nepatří k celonárodně známým, jsou inspirováni krajem, životem a lidmi v něm. Jedním z nich je **Pavel Hoza (1964)**, rodák ze Slavěnic u Divišova. Po absolvování vlašimského gymnázia vystudoval pedagogickou fakultu v Českých Budějovicích a dnes vyučuje na benešovském gymnáziu. Verše začal uveřejňovat koncem 80. let 20. století v regionálních novinách, ve sbornících „BN“ 88 a 89, v Benešovském kalendáři a v okresním týdeníku Jiskra.

Koncem 90. let 20. století mu vyšly básnické sbírky „**Archeologie svědomí**“ (1996), a „**Kam vedou stopy**“ 1998 (příloha 24). V roce 1997 vydal novelu „**Kámen a voda**“, která je úvahou o dobru a zlu a myšlenkovým návratem k domovu.

Nedávno, v roce 2007, vyšla kniha „**Vyprávělo se aneb Pověsti mezi Bláníkem a Neštětickou horou**“ (příloha 25) od **Bohumila Ježka (1967)**. Autor se narodil a žije v Bystřici u Benešova. V knize shromáždil známé i méně známé místní pověsti z regionu.

Na sklonku roku 2009 vyšla kniha s názvem „**Odnikud nikam**“. Její autorkou je **Jitka Neradová (1969)**. Jde o příběh Neveklovska, odkud pochází autorčina rodina. Připomíná vystěhování Neveklovska v roce 1942 a časová linie fiktivního příběhu hlavní hrdinky se táhne dále přes nástup komunistické diktatury k porevoluční době, která nesplnila očekávání místních obyvatel. Autorka přichází s touto knihou jako s připomínkou těch, kdo na vlastní kůži zakusili život v Čechách ve dvacátém století a pro něž to byla často cesta „odnikud nikam“. (příloha 26)

Jak je patrné z přehledu, Benešovsko dalo literatuře řadu spisovatelů a i mnoha dalším poskytlo náměty zejména ze své zajímavé historie a přírodních krás.

Zmínky o Benešově a jeho nejbližším okolí najdeme u **Jaroslava Haška (1883-1923)** v románu „**Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války**“ (1921-1923), kde se objevují Benešov a Konopiště, **Josefa Sekery (1897-1972)** („**Česká rapsodie**“ vydaná v roce 1963 -Benešov), **Norberta Frýda**

(1913-1976) „Krabice živých“- 1956 (Benešov), „Vzorek bez ceny“-1966 (Postupice), Zdeny Salivarové (1933) „Pánská jízda“-1968 (Benešov), Jana Kloboučnicka (1914-1974) „Návrat“-1953 (Benešov), Bohumila Hrabala (1914-1997) „Taneční hodiny pro starší a pokročilé“- 1964 (Benešov), „Ostře sledované vlaky“-1965 (Bystřice), Václava Kaplického (1895-1982) „Táborská republika“ – 1979 (Benešov – Konopiště), Jaromíra Johna (1882-1952) „Večery na slamníku“- 1920 (Benešov).

4. Literatura regionální a celonárodní

Stavění pojmů **národní** (či celonárodní) a **regionální literatura** vedle sebe nebo také proti sobě je velmi ošidné. Slovo regionální je sice používáno, ovšem jeho význam není zcela jednoznačný.

Která literární díla označujeme jako regionální? Ta, co nepronikla do povědomí široké vrstvy čtenářů a nejsou známá ani odborníkům, nebo termínu regionální používáme tehdy, jestliže je námět zcela jednoznačně vytěžen z určitého konkrétního místa či oblasti a přesto je autor takového literárního díla celonárodně známý? Anebo o regionální tvorbě budeme hovořit tehdy, jestliže autor - i když ohlas jeho díla je široký- nežije tzv. v centru, chce vědomě svým bytím patřit k určitému místu a zcela pomíjí úzké kontakty s hlavním městem?

Do rozporuplného pojetí pojmu regionální literatura vnesl ještě další hlediško literární vědec **Josef Hrabák**, který se zamyslel nad významem slova regionální i s ohledem na čtenáře, s ohledem na „konkretizaci díla“. Podle Hrabáka patří do regionální literatury vše, co je v určitém regionu čteno. Tedy nejen díla tematicky se vážící k určitému kraji, ale podle Hrabáka do regionální literatury patří i všechno ostatní, co se konkretizuje, tedy čte v dané oblasti. Takové pojetí termínu regionální literatura se dnes považuje za příliš vágní a nepřesné.

Podle mého názoru je chybou příliš oddělovat literaturu národní a literaturu tzv. regionální. Dochází přece k jejich neustálému prolínání. Vše psané česky přece patří do literatury českého národa a jen čas prověří, zda jde o díla s hodnotou trvalou nebo pomíjející.

V současné době vzniká problém v souvislosti s nově koncipovanými dějinami české literatury po roce 1945, které zpracovává Ústav pro českou literaturu Akademie věd. Ty by měly v širokém záběru představit vývoj tzv. národní literatury a literatury zvané regionální. Při jejich přípravě a zpracování se ukázalo, že většina jmen autorů se zde objevuje dvakrát v různých kapitolách- v kapitole o literatuře národní, a zároveň stejným právem a ve stejném významu i v kapitole o literatuře vznikající v jednotlivých regionech. Právě tato nejnovější metodologická literárně vědná zkušenost názorně ukazuje, že se stírá rozdíl mezi literaturou národní a regionální.

V době, která je charakteristická stíráním a vyrovnáváním rozdílů mezi městem a venkovem, mezi centrem a tzv. periferií, postupnou větší propustností mezi zeměmi Evropy, nelze, podle mého názoru, vymezovat striktně literaturu regionální a národní. Ať už jsou literární autoři inspirováni životem v Praze, jihočeskými rybníky nebo krásami Benešovska, o významu a dosahu

jejich díla rozhoduje pouze intenzita uměleckého projevu.

Jsou díla úsměvná, jsou také díla velké vnitřní tragiky, ať vznikají kdekoliv. Vždy ale musí jít o plné nasazení umělce a o jeho touhu vyjádřit jedinečnost životního prožitku. Nakonec každá kniha má svého čtenáře, ať už je autorem spisovatel celonárodně známý nebo ten, který je významným a známým "pouze" v určitém regionu.

Závěr

V práci nazvané „Literární tradice a současnost Benešova a okolí“ jsem se pokusila o ucelený přehled vývoje literatury v oblasti Posázaví, Podblanicka, v samotném města Benešově a v jeho nejbližším okolí prvními významnějšími literárními památkami počínaje a současnou literární tvorbou konče.

Ačkoliv prvotně byla práce zamýšlena jen jako souhrnný přehled literárních tradic i současného literárního dění na Benešovsku, je v ní věnována větší pozornost třem autorům 20. století, kteří do literatury vstoupili v meziválečném období a k regionu je poutají pevné vazby. Jde o prozaiky Jana Morávka, Karla Nového a Vladislava Vančuru. Pro první dva je region rodištěm, domovem a trvalým zdrojem inspirace. Třetího z nich, i když zde prožil relativně krátkou dobu, inspiroval k několika významným prózám.

Jana Morávka lze charakterizovat jako autora dobrých próz určených početným lidovým čtenářům a jako **pokračovatele realisticko-naturalistických tendencí** v české literatuře. Věnuje pozornost především **mezilidským vztahům**, které jsou základní hybnou silou dění. Jeho hrdinové-voráři, lamači kamene, těžce pracující ženy- jsou postavy pevné, jako by je vytesal z jednoho kusu žuly, jejich slovo platí jako psaná smlouva, vzájemně na sebe spoléhají a pomáhají si. V mezních situacích neodmítnou pomoc ani tomu, kdo jejich řady – především z důvodu vyhlídky na snazší a lehčí život – opustil, ale mezi sebe jej už nepřijmou. Morávek vidí a zobrazuje jejich tvrdou, namáhavou a leckdy i nebezpečnou práci při plavení dřeva i v lomech, **vidí a uvědomuje si sociální problémy**, přesto však **nehledá východisko ve změně společenského uspořádání**, nereaguje svými prózami na aktuální sociální realitu.

Reakci na dobovou realitu a na potřebu řešit problémy doby najdeme až v několika kratších prózách, které Morávek napsal po 2. světové válce (např. Plavecký mariáš).

I díla **Karla Nového** patří k **realistické linii české prózy**, ovšem autorovo levicové zaměření jej řadí spíše k **realismu socialistickému**. Nejen že vidí a uvědomuje si **třídní rozvrstvení** společnosti, ale ukazuje i cestu k lepšímu životu, jíž jsou veskrze **společenské změny**. Tuto myšlenku razí jak **v prózách s tématy dobovými** (Městečko Raňkov- později přepracováno jako Plamen a vítr), tak **historickými** (Rytíři a lapkové, povídky z knihy Nehasnoucí ohně).

Viděním a reflexí společenských problémů má k Novému blízko **Vladislav Vančura**, jeho celoživotní blízký přítel. Od Nového se však liší způso-

ben zobrazení reality, především pak **jazykovými prostředky**. Jeho způsob vyjadřování se výběrem slov i tvořením vět blíží spíše k poetismu (Pekař Jan Marhoul, Pole orná a válečná, ba často v nás vzbuzuje dojem, že spisovatel se přes staletí vrací k češtině humanistické.

Pro **vztah k regionu**, který se projevil především zobrazením v jejich tvorbě, jsem těmto třem autorům a dílům s regionem spjatým věnovala podstatně více pozornosti než ostatním.

Při přípravě práce a během psaní jsem se stále setkávala s dalšími poznatky o literární činnosti v kraji, a to zejména v archivních materiálech, které mi bylo umožněno studovat v Okresním archivu města Benešov. Díky tomu mohla být do práce zařazena kapitola **o vývoji literatury v období pobělohorském a pasáž o činnosti a významu piaristického řádu** nejen pro samotný Benešov, ale i pro celou oblast.

Získala jsem tak četné zajímavé a cenné poznatky **o obrozenecké tradici regionu** a potvrdila si názor, že snaha o zachování a rozvoj českého jazyka, literatury a kultury se netýkala výhradně Prahy, ale že byla rovněž součástí života českého venkova.

Snažila jsem se o ucelený přehled regionální literatury, jak se na Benešovsku rozvíjela v souvislosti s historickými, společenskými a politickými událostmi v Čechách.

U spisovatelů, jejichž dílo má zásadnější význam, charakterizují jejich tvorbu a pozornost soustřeďuji na jejich vztah k regionu. Rovněž pokud jde o méně známé autory, pokusila jsem se charakterizovat jejich osobnost i dílo. Jde o práci povětšinou pramennou, usilující shromáždit a využít co nejvíce materiálu, který se vztahuje k tématu „Literární tradice a současnost Benešova a okolí“.

Vyhledávání a shromažďování příslušného materiálu bylo leckdy poměrně obtížné. Pokud se můj záměr podařilo realizovat, je tomu tak díky možnostem nahlédnout do archivních materiálů v Okresním archivu měst Benešov a Vlašim, řadu poznatků jsem získala též v Okresní knihovně Benešov.

Práce má podobu uceleného přehledu vývoje literatury v benešovském regionu a snaží se regionální tvorbu začlenit do nejdůležitějších vývojových etap české literatury.

Conclusion

In the work entitled "Literary Tradition and the Contemporary Region of Benešov" I have attempted to compile a comprehensive overview of literary developments in the region of Posázaví, Podblanicko, the city of Benešov and its surroundings beginning with the period of first important literary heritage through contemporary literature.

Although the work was initially intended as an overview of literary traditions and contemporary literary events in Benešov, it pays greater attention to the work of several authors of the 20th century. The authors, whose work begins in the interwar period, have strong ties to the region. It regards three prose writers - Jan Morávek, Karel Nový and Vladislav Vančura. For the first two is the region their birthplace, home and permanent source of inspiration. The third writer, who spent a relatively short time in the region, was inspired by it for several significant proses.

Jan Morávek can be characterized as an author of good prose intended for numerous readers, and as a follower of realistic-naturalistic tendencies in Czech literature. He pays particular attention to interpersonal relationships, which are the basic driving force behind the events. His heroes: rafts men, stone breakers, and hard-working women are strong characters, as if carved from one piece of granite, their word is as true as a written contract, and they mutually rely and help each other. In extreme situations, they do not refuse assistance to anyone (primarily those who left in prospect of an easier life) but will not let them back among themselves. Morávek sees and displays their hard, strenuous and sometimes dangerous work of floating wood even in the quarries. He sees and is aware of social problems, but does not seek change on the basis of social structure, his prose does not respond to current social reality.

Response to contemporary reality and the need to address the problems of the time is found only in a few short novels, which Morávek wrote after World War II (e.g. "Swimming Mariash").

Even works of Karel Nový belong to the realistic line of Czech prose, but the author's leftist orientation, rather ranks among socialist realism. Not only does he see and recognize the class stratification of society, but he also shows the way to a better life, which is in the end social change. The idea is minted in both novels with contemporary themes (Raňkov Town, later revised as *The Flame and Wind*) and historical (*Knights and Robbers*, short stories from the book *The Never-ending Fires*).

Views and reflections of social problems of Karel Nový are close to those of Vladislav Vančura, his lifelong close friend. However, he differs from Nový in the view of reality, especially in the language resources. His expression, choice of words and sentence formation is closer to being poetic (John Baker Marhoul, *Arable and War Fields*).

Because of the author's relationship to the region, which was mainly displayed in their works connected to the region, I paid these three writers much more attention than the others.

During the preparation work and the writing of this work I came across other information on literary activities in the region, especially in archival materials, which I was able to study in the archives of the city of Benešov. Thanks to this, the chapter on development of literature in the Post-white Mountain period and the passage on activities and importance of the Piarist order, not only for Benešov itself, but for the whole region could be included.

I got so many interesting facts about the revivalist tradition of the region and confirmed the view that efforts to preserve and develop the Czech language, literature and culture did not relate exclusively to Prague, but that was a part of life in the Czech countryside.

I tried to make a comprehensive overview of regional literature, as it developed in Benešov in relation to historical, social and political events in Bohemia.

For writers whose work bears much more importance, I want to describe their work and concentrate on their relationship to the region. Similarly, the lesser-known authors, I tried to describe their personality and work. It is work comprised of many leads, striving to collect and use as much material that relates to the theme "Literary Tradition and the Contemporary Region of Benešov".

The research and collection of relevant material was sometimes quite difficult. If my intention was obtained, it is thanks to the opportunity to consult archival material in the archives of towns of Benešov and Vlašim. A great deal of knowledge, I also obtained at the District Library of Benešov.

The work is a comprehensive overview of developments in literature in the Benešov region and seeks to integrate the regional writing into the most important stages of development in Czech literature.

Resumé

Rigorózní práce Literární tradice a současnost Benešova a okolí se pokouší zmapovat vývoj literatury ve zmíněné oblasti od baroka po současnost. Snaží se rovněž vyložit obsah pojmů region, regionální a hledá vztahy a vazby mezi literaturou tzv. regionální na straně jedné a označovanou jako celonárodní na druhé.

Práce se opírá o poznatky z odborné i krásné literatury i o četné cenné a dosud jen málo zpracovávané prameny (např. městské pamětní knihy, farní zápisy a jiné archivní materiály). Dokumentuje bohatý literární život region a uvádí rozsáhlý přehled autorů, jejichž úsilím byl položen základ místní literární tradice i těch, kde s nemenší snahou v jejich činnosti pokračují a tradici úspěšně rozvíjejí.

Třemi autory se práce zabývá důkladněji. Jde o Karla Nového, Vladislava Vančuru a Jana Morávka. Výběr těchto tří prozaiků nebyl činem náhodným. Všichni vstoupili do české literatury v meziválečném období a Benešovsko se v jejich tvorbě stalo nezastupitelným a nosným prvkem. Dva se v regionu narodili, trvale se sem vraceli a stal se jim stálým zdrojem inspirace (Jan Morávek, Karel Nový). Třetí z autorů zde sice prožil relativně krátkou dobu (Vladislav Vančura), přesto zde však našel inspiraci k dílům trvalé umělecké hodnoty (Pekař Jan Marhoul, Tři řeky, Pole orná a válečná).

Summary

The rigorous work of "Literary Tradition and the Contemporary Region of Benešov" is trying to map the development of literature in this area from the Baroque period to the present. It also aims to define terms "region" and "regional" and is also looking for links and relationships between the so-called regional literature on one hand and nationwide literature on the other.

Writing is based on findings from scientific literature as well as from *belles-lettres* and from valuable yet less used sources (e.g. urban memorial books, parish records and other archival materials). The work is documenting the rich literary life of the region and provides a comprehensive overview of the authors, whose efforts laid the foundation of local literary tradition. It also presents overview of authors who with equal effort in their work continue successfully in developing the tradition.

This composition deals with three authors more in depth. It regards Karel Nový, Vladislav Vančura and Jan Morávek. The selection of these three writers was not a random act. All of them entered the Czech literature in the interwar period and Benešov in their work has become indispensable and supporting element. Two of the authors were born in the county and permanently kept returning to this region which became a constant source of inspiration to them (Jan Morávek, Karel Nový). The third writer (Vladislav Vančura), who spent a relatively short time in the area, was inspired by it for several literary works with lasting artistic value (John Baker Marhoul, Three Rivers, Arable Fields and War).

PŘÍLOHY

Příloha 1

František Jaromír Rubeš

Blanická píseň - (parafráze písně Horo, horo, vysoká jsi)

Horo, horo, vysoká jsi,
Všem věrným Čechům svatá jsi!
Ty jsi plná bohatýrů,
Padlých za vlast a za víru.
Na komoni svaté kníže,
Prápor skvoucí pne do výše,
Za ním Boží bojovníky
Otec Žižka staví v šiky.
Kněz jim žehná ani klečí
K svaté ozbrojení seči.
Aj! toť Mistr, kněz vojínů,
Jehož popel plyne v Rýnu.
atd.

(Z pamětní knihy města Vlašimi)

Příloha 2

Jaroslav Vrchlický
Balada blanická

Na Veliký pátek při pašijí hlase
vždycky jednou za rok Blaník otvírá se.
Zle je, zle je tomu, čím krok tam se šine,
musím čekat, musí, až rok zase mine
ještě věru šťastný, když rok v sklon se chýlí,
pakli onu hroznou nepropase chvíli,
v které opět žalném při pašijí hlase
na Veliký pátek Blaník otvírá se.

Mnohem hůře tomu, komu těžké spaní
na znavená víčka zázrakem se sklání,
usne tu a zaspí třeba na sto roků.
Oj, což darmo želí pak svých bludných kroků!
Smutná je to chvíle na Veliký pátek!
Vyšel soused Jíra z chaty svojí vrátek,
místo do kostela, pašije kde pěli,
obrátil se k lesu. Den byl šerý, stmělý,
jak se stromy smutně, teskně rozšuměli!

Soused Jíra ve vsi platí za písmáka,
víc jej lesní šero než dům boží láká,
kráčí dál a dále, pod Blaníkem stojí,
staré zvěsti dědů v lebce se mu rojí,
usměje se trochu. – Aj tu skalní stěna
pod kořáním sosen kyne otevřená!
Soused Jíra vejde, hlavou přitom kývá.

Z dálky pašijí hlas v dumy lesa splývá.
Dlouhá chodba před ním, na konci cos kmitá,
jak hvězdička bílá oblakem když svítá,
Jíra za tím leskem kráčí dál a stále,
až se octne náhle ve kamenném sále.
Kolem stěny stojí pěkně řady koní,
občas řemeny jim o třemeny zvoní,
jak hnou hlavou v dumě, jak přešlápnu časem,
zní to dálnou chodbou temným dutým hlasem.

Vedle koní vskutku, báje pravdu měla,
rytířů se tlupa v šeru tajném tměla,
v pláštích zahalení, kolem rozložení,
jako v těžké snění byli pohrouženi.
U nohou jim zbraně v hromadách se leskly.
Na hlavách jak hvězdy občas přílby bleskly,
velkých štítů plály plochy stříbroškvělé,
velké, přikrýt mohly tělo s koněm celé,
meče obrovité, mlaty okované,
houfnice a praky k střelbě uchystané,
hvězdy na řetězích, oštěpy a dýky,
palcáty a kopí. Seřaděno v šiky,
boží vojsko stálo v pláštích zahaleno,
k boji připraveno, v sen však pohrouženo.
V středu toho davu praporec se zdvihal,
na něm svatý Václav s orlicí se míhal.

Než to Jíra prohlíd, než mohl chápat,
balvan skalních dveří s hrozným třeskem zapad,
pašijí pláč dozněl v pustém šerém lese,
ohlas ještě slabý v skále sem se nese,
jak pták postřelený perutě když vzpíná,
o klenby se třepe, třepe, uhasíná.
Náhle Jíra cítí v údech těžkou mdlobu,
sedne, myslí, malou odpočinu dobu,
sedne, a již dřímá, ve živém tom hrobu.
Bůh ví, jak spal dlouho. Když se vzbudil zase,
chvíle byla, v které Blaník otvírá se.
Nevědělť to ovšem, kolem zraky těkal,
mnul si žasem oči, znovu se zas lekal...

Pašijí zvuk z dáli
zmírajícím zvukem zaleh mezi skály,
holá, Jíro, vzchop se, chceš li v lesním klestu
najít otevřenou ku domovu cestu!

Ještě pohled zpátky! Koně zařehtali,
bezdech Jíra vyšel ze blanické skály.
Ví Bůh, ký řad roků nad hlavou mu táhnul!
K potoku se Jíra jako maně nahnul.
Zachvěl se, neb viděl v zřídle obraz kmeta,
jehož lebka celá šedinami zkvétá,
jehož skráně bledé vrásky jsou a rýhy

jako toho, kdo čet mnoho z divné knihy,
kterou Bůh nám dává jenom zřídka k čtení
a pro jejíž velké, těžké pochopení
jedni lhostejní jsou – druzí zaslepení.

Udivený Jíra přišel do vesnice,
nepoznal jí – jeho rovněž nikdo více.
V polích plno ruchu, kam jen zrak se díval,
a nad smavým krajem vesel skřivan zpíval.

(Vrchlický, J.: Selské balady, 1885)

Příloha 3

Jan Pilař

Tam, kde se Blaník promodrává

Tam, kde se Blaník promodrává
pod křišťálovou klenbou oblohy,
kde houstne les a srnec nabodává
ohnivé léto na své parohy,
kde zarůstají trávou pěšiny
a rybník hledí zaslzeným okem
na čas, jenž pádí kroky dlouhými
přes strže kolem otevřených oken,
tam viděl jsem jít mezi metlicemi
po polních cestách mladou českou zemi.

Chrpové oči clonila si dlaní
a všichni ptáci slétali se za ní
a všechna stébla se jí ukláněla
a včelstva vzlétla, vojska much se chvěla
a hořká vůně mařinky a máty,
jež rozdrtily její bosé paty,
se jako vlečka táhla úvozy,
v nichž cvrčci bravurními úhozy
rozeznívali všechny svoje struny.

Šla liduprázdným krajem kolem tůní,
remízků, šípků, nízkých ovsíků,
žlutnoucích zvolna v kamenité suti
na mírných svazích kolem Blaníku,
kde mlčet něco teskného tě nutí,
jen naslouchat a přemítavě snít.
A viděl jsem ji ze studánek pít
a v Blanici se brodit lýtka její
a slyšel jsem ji mezi stébly žit
a ve větrech, jež osikami chvějí.

Šla plna míru, dráždivá a mladá,
a zaháněla do ovčínů stáda,
do chlévů krávy, hřibata a koně,
s večerem vešla na sad pod jabloně,

a potom tiše, zpívajíc si, vklouzla
do zádumčivých světnic plných kouzla,
vonících vápnem čerstvě hašeným.

Osměliv se, já vešel jsem tam za ní.
A našel jsem ji v teplém pousmání
maminky česné nad kolébkou syna,
jenž s pěstičkami zaťatými dřímá
a Blaník přes tvář posouvá mu stín.

Příloha 4

Při pěstování lnu se zpívalo:

Toto pro konopě,
toto pro len,
toto pro počísku,
to pro koudel.

Toto pro konopě,
toto pro len,
něco ukradneme,
něco vemem.

Správce byl vítán písní:
„Poníženě vítáme,
obě ruce líbáme,
pan správce je hodnej pán,
jestli nám pošle piva džbán!

Zelená se vobora,
na zdraví pana direktora!

Zelená se háječek,
že je pan správce jak soudeček!

Zelená se verhánek,
že je pan písař jako obrázek!
Není tu žádnéj tak hezkej,
jako pan písař tejneckej!

Sedlák posílal svého chasníka na robotu s potahem, kdežto chalupník vykonával „pěší“ robotu vždy jen sám. O tom se zachovala z okolí Vlašimi píseň:

„A vy chudí chalupníci,
sedlák je přece jenom pán
sedlák pošle na robotu
a chalupník musí sám!“

(Převzato ze záznamu Okresního archivu Vlašim)

Příloha 5

„V Betlémě v chlívečku je děťátko – leží tam překrásné nemluvňátko. – Já tam půjdu na koledu – ponesu Ježíšku kousek medu. – Jozífek, stařeček ušlechtilý – kolébá Ježíška bez přestání, - Jak kolíbá, tak mu zpívá, Ježíš a Maria odpočívá“.

Na Vlašimsku chodívaly před „Třemi králi“ dvě „baby“, celé i na hlavách v plátno zahalené. V jedné ruce držely peroutku, v druhé hrneček s kolomazí. Přistoupily ke dveřím nebo nahlédly do okna a volaly:

*„Dejte holky nebo vdolky,
když nemáte lívance,
dejte nám mládence!“*

Před Velikonocemi, na masopustní neděli se říkalo:

*„Paní mámo, pečte šišky,
medvědři jdou,
než vy jednu upečete,
oni tady jsou.“*

*Kdyby byla šiška
jako panská dížka,
to by se radovala,
moje mlsná držka!“*

*Na „škaredou“ středu:
„Na škaredou středu
nerada předu,
ráda spím,
něco dobrého sním!“*

Říkadla a popěvky o „pomlázce“

„Ó srdce jediný, probud' se včas, dejte mi vajíčko, já půjdu zas, dejte mi červený nebo bílý, však nám ta slepička snese jiný za kamny v koutku na zeleném proutku.“

Já jsem malý chocholáč, přišel jsem si pro koláč: koláček je červený a mazaneček bílý. Jakpak je vám, tetičko, koledníček milý?“

(Převzato ze záznamu Okresního archivu Vlašim)

Příloha 6

Čarodějnice z Chlumu (Chlum u Trhového Štěpánova)

„Tam někdo škodil rolníku Jeřábkoví na dobytku, protože krávy mu málo dojily. Šel na radu k cizímu čarodějníkovi a ten mu za odměnu dal tuto radu: Když se v chlévě dojí, musí on dávat pozor, co vejde do chléva v nejrůznější podobě. To bude ona čarodějnice, kterou má hned vidlemi mlátit a bodat. Jeřábek tedy dával pozor, když jeho žena dojila, náhle se mu zjevila žába. Hnal se po ní, žába odskočila, porazila nůši a byla pryč. Druhý den večer sedlák opět při dojení hlídal. Náhle vešel do chléva černý kocour. Jeřábek okamžitě zamkl dveře, kocoura chytil do pytle a začal ho holí mlátit hlavně přes pazoury. Potlučeného pak vyhodil z chléva ven. A druhý den slyšel, že čarodějnice, kterou podezíral, má prsty potlučené. A od té doby mu už neškodila“.

(Převzato ze záznamu Okresního archivu Vlašim)

Příloha 7

Haisova jarmareční píseň

(na nápěv písně Znam já jeden krásný zámek)

Poslyšte, milí vlastenci,
co se skutečně stalo,
zvlášť pak vy, páni mládenci,
není to jistě dávno,
ve Vlašimi, městě malým,
o hrozné vraždě vám povím,
jak dva zamilovaní
vzali bídné skončení.

Tam u krajského notára
jedna dívka sloužila
sotva šestnáct roků stará,
Tonička jméno měla.
Chodil za ní hoch učený.
Karlíček jménem pokřtěný,
asi dvacetčtyři let,
spanilý co z růže květ.

Matička oné dívčiny
dcerušce své bránila,
aby žádného důmění
na mládence neměla.
S přísností jí domlouvala,
budoucnost ukazovala,
že on je hoch učený,
bude chtít děvče možný.

Večer před Svatou Trojicí
dvakrát tam byl Karlíček,
žádal se vší důrazností
o několik slovíček.
Ona však mu odepřela
a srdečně vyjevila,
že s ním nesmí mluvit,
by tam přestal chodit.

Karlíček smyslů zbaven
chopil břitvu v rychlosti,

ubohé dívce pod chrástem
podřezal krk v prchlivosti.
Jak se mu chudák bránila,
prsty sobě pořezala,
malé dítě pánovo
bylo krví zbarveno.

Dívčina se schodů sběhla,
ještě tolik síly měla,
pak jí všechna krev uběhla,
duši svou vypustila.
Milovník smyslů zbavený
běžel k zámku až ke křoví,
tři rány si k srdci dal,
ještě krk podřezal.

Ach, to bylo naříkání
nad tou láskou, obětí,
ze všech stran lidu sbíhání,
plakali jako děti.
Toničku ctnostně pohřbili,
duchovní ji provodili
až na pole hřbitovní
u hrozném pláči, kvílení.
Mladík co vrah, zoufanlivec
od práva pokládáný,
ach, ten neměl žádný pohřeb,
za zeď byl zahrabaný.
Jakou bolest rodičové
trpěli tenkrát v té době,
žalostně naříkali,
ruce k nebi spínali.

Ach, lásko, ty jsi ukrutná,
blaze těm, kdo tě nezná,
mnoho set mladých smrt krutá
na věčnost provodila.

Bože, smiluj se nad nimi,
odpusť jim vše provinění
skrz smrt Krista Ježíše,
očisti jejich duše.

(Převzato ze záznamu Okresního archivu Vlašim)

Příloha 8

Vzpomínky Serváce Bonifáce Hellera

„Jednou o druhém velikonočním svátku ubírali jsme se z kostela. Na konci lipového stromořadí jsme spatřili pestrou kavalkádu: šest zlatem a purpurem vyšňořených trubačů na opentlených koních a v jejich středu hlasatele v kostýmu z 15. století. Jakmile se k nim přival lidu z kostela přiblížil, spustili trubači efektní fanfáru a po ní hlasatel oznamoval, že bude odpoledne ihned po skončení požehnání se svolením Jeho Jasnosti knížete Karla Auersperka (majitele vlašimského zámku), jakožto i zeměpanského úřadu, uspořádáno na vnitřním zámeckém nádvoří elegantní představení krasojezdecké, gladiátorské a šermířské, ke kterémuž se všechno císařskokrálovské, panské i obecní úřednictvo, měšťanstvo i ostatní slušné obyvatelstvo uctivě zve“.

Dále pokračoval, že „honorace městská, jakož i měšťanstvo, které se dostaví ve svátečním obleku, má místa vykázána ve vnitřním nádvoří samém. Ostatní pak obyvatelstvo na připravených lavicích mezi vnitřní mřížovou přehradou a zámeckou bránou. Každý se žádá, aby dle libosti nějaké vstupné zaplatil, ježto se slavnost pořádá ve prospěch pohořelých (oběti požáru v Kondraci a Domašíně pozn.) v sousední obci a tomuto dobročinnému účelu se celý hrubý výnos odevzdá.“

(Okresní archiv Vlašim)

Příloha 9

Karel Hynek Mácha Pomněnky zasázavské

Želetínky háje
modré stíny plodí,
modrými tam stíny
mnohá srnka chodí.
Jedna srnka bíláť
nadevšecky jiné,
které tamo mají
své obydlí stinné.
Stověžitou Prahu
odemísta toho
dělí řeka Bystrá,
dělí hor i mnoho,
přece noha moje
v onou stranu spěje,
své kde Želetínka
tiché stíny seje.
Vzešly hvězdy zlaté,
lůna zasvítla,
všecky srnka bílá
krásou převýšila.
Toužím vždy jen, aby
mojí srnkou byla,
rychlost však mých kroků
 pryč ji zaplašila.
Srnko, bílá srnko,
uposlechni radu,
opušť háje tmavé,
pojď v město do sadu.
Ubíhala ona
dále ve křovinu:
„Miluje vždy srnka svobodnou hájinu.“
Pro ni oko moje
v noci slze lilo,
vzešlo slunce zrána,
mne nepotěšilo.

(Pomněnky zasázavské I)

„Proč, Vltavo, řeko divá,
tmavou nocí v bouři lkáš?
S mými snad tvé vzdechy pojíš?
Mé snad žely také znáš?“
U Vorlíka skály krásné,
pod nimi květnatý břeh!
Ó by k nim mé vlny bystré
vrátily svůj rychlý běh!
„Darmo, řeko, tvoje lkaní,
darmo tmavou nocí zní,
vlna tvoje v moře spěje,
oných břehů neuzří!“
Darmo též i tvé vzdychání,
dnové, pro které zde lkáš,
oni dnové zašli dávno,
více jich již nepoznáš!
„Ano zašly – časy milé!
kdy jsem bloudil v mladý den
podle Želetinky hájů
v krátké noci krásný sen.“

(Pomněnky zasázavské II, časopis Krok, č. 10, r. 1833)

Příloha 10

Svatopluk Čech

Pestré cesty po Čechách (úryvek):

„Po devíti měsících, počátkem května 1850 přesídlili jsme na panství barona Villaniho. Mé dětství vstoupilo do nového období. Byly mi tehdy čtyři roky a dva měsíce. Husté mlhy, které předcházející dobu v mé paměti zahaluji, začínají zde řídnouti.....

.....Prozelenává se nějaká louka, probleskuje nějaký rybník, za ním vidím nejasně nějaké chaloupky a před ním polozřetelně se míhá dvůr s hospodářskými staveními s jednopatrovým domem. Rozeznávám dřevěné schody, vedoucí k našemu obydlí v prvním patře, zdá se mi, že vidím nějaké dveře, jimiž se tyto chody nahore uzavírali, síňku cihlami dlážděnou a dveře do dvou nebo tří pokojíků. I vnitřek jednoho z nich.....

.....Otec brával mne také do blízkého Střížkova, kde bylo sídlo jeho chlebodárců, barona Villaniho. Zámeček střížkovský zajal mne hned při první návštěvě pohádkovým kouzlem, vždyť mi tam otec ukázal báječně krásného, velkého ptáka, který uměl ocas rozpínati v nádherné kolo pestroskvoucích per, tvořících odtud nejvzácnější hříčku mé dětské obraznosti. Paví péro nesmělo nikdy scházeti mezi ozdobami líbezných princezen, jejichž podoby vzdušné jsem v duchu vídal před sebou, naslouchaje báchorkám.....

.....Na sklonku otcova pobytu v Jezeře stal jsem se přespolečným členem rodiny. Byl totiž čas, abych začal chodit do školy. Otec dal mne až do městečka Postupice, snad že tam byla škola lepší a kde farářoval p. J., s nímž byl tuším otec spřátelen. Bydlel jsem tam u jednoho krejčího a na prázdné dny putoval jsem prý na zádech poklasného, kterého rodiče pro mne posílali.....

.....Místopisných upomínek mám také z Postupic pramálo. Určitěji pamatuji se toliko na byt mých stravovatelů, proti jehož oknům pod malým kopcem ležela hospoda, nejasně připomínám si školu a ještě nejasněji faru.....

.....Podoba lidí, s nimiž jsem se v Postupicích stýkal, nezachovala se v mé paměti. Víím jen, že pan farář k vánocům s velikou pílí a zálibou vlastnoručně zhotovil velkolepý Betlém z lepenkových, pěkně pomalovaných figur, domů a stromů. Pro nás děti byl to arci div světa.....

.....Tím chýlí se mé skrovné upomínky z krajiny Benešovské z nejprvnější doby mého dětství až asi do šestého roku ke konci. Na sklonku roku 1852 nebo začátkem roku 1853 přijal můj otec výhodnější místo za

správce na statku Liteňském u Berouna. Stěhující se tam, učinili jsme zastávku v hostinci Dnespeckém, božská polévka, kterou nás tam vyčastovali, polévka, jakou jsem potom již nikdy nejedl a do smrti jísti nebudu, představuje mou poslední právě dětinskou vzpomínku z Posázaví“.

(Čech, S.:Pestré cesty po Čechách, 1892, s. 54)

Příloha 11

Antonie Kavalírová Vostředek

Dyž sme vyjeli na Třemošnici na kopec, okázal mi muj dobrej Můž Vostředek, vesnici a hut', kam sme se stěhovali. Bylo mi ňák divně, myslila sem, Bůh ví jak se nám tam povede a jaký třebas neštěstí na nás čeká a slze mi lily z očí. Mezi tím sem prosila boha, aby nám tam dal zdraví a o jiný že sme se poviny starat. To bylo moje první myšlení, dyž sem Vostředek prvně spatřila. Muj dobrej Můž se mi smál, dyž viděl, že si oči utírám, a řek „ty seš blážínek! ňák se toho túze bojíš“ a sám mněl víc starostí než já. Přijeli sme k huti okolo sameho rybníka. Myslila sem „tohle bude něco pro moje Děti, tady se mi asi utopěji.“...

...Ve Vostředku v Zámku vostařoval pan Zubatý, keremu patřil Vostředek. Všecko mu říkali: milost pane. Milost pán Zubatý, to bylo jeho přimnění, přišel za pár dní do huti k nám a vlídě nás uvítal. Nečekal, až mi k němu dřív přídě. A mněl hroznou radost s toho, že se bude zas v huti moct pracovat. Muj dobrej Můž ho prosil, aby s nima, s tou celou společností, dobře jednal a řek mu, jak nás Lide strašěji. On řek „nic se nelekaji pane Kavalír, co se bude mně týkat, já jim jistě udělám, jen co budou chtět. Dřív jim dám dost, dobrý a laciný, a jiný všecko. Jen co budou potřebovat si řeknou všecko jim z radostí učinim. Jen dyž se bude zas v mý huti pracovat, s toho mám hroznou radost.“ Podal memu Můžovi ruku a odešel. Bylo na ňom vidět, že je hodnej pán a taky jistě byl, upřimně a spravedlivě jednal...

...V tom Vostředku nám skutečně štěstí neveprálo, ale nemocí mezi Děťma co sme skusili, to bylo ukrutný. Dokad byly maličký rostly jako z vody, a dyž byly věčí, nevycházela nemoc z domu. Mněli sme jich arici šest a v každý Rodině něco bejvá, co Rodiče trápí, ale u nás toho bylo skutečně moc. Za krátkej čas zas stonala Ana z očima. Museli sme jí dát moc píhavek a potech píhavkách jí tak oči uslábly, že dlouhej čas málo viděla... Takových nemocí a skutečně dycky takový zlý, že nás túze trápily, bylo v naší rodině moc. Ty menčí, jako spály, sou taky někdy zlí – kolikrát nám třebas tří na spálu stonali a neveděla sem, keremu mám dřív sloužit. Zuby bolení to sme taky dost skusili, muj Můž, a já, a Děti. Všecky nás dost bolely a dali sme trhat. A coš ty malý! Děťem – ty dycky daly práce, než se vytrhaly desíti Děťem! To dycky byla naše ubohá Ana, ta všem těm našim Děťem zuby vyndala. Ty to budeš, milá Aničko, pamatovat.

(Kavalírová, A.: Paměti babičky Kavalírové, Č.S., Praha,1993, s. 47)

Příloha 12

Antonie Kavalírová

Paměti babičky Kavalírové

V úvodu komentáře Frič uvádí:

„Máme před očima zjev zajisté vzácný. Dívka z chudé české sklářské rodiny, nemající většího vzdělání, než jakého mohla získat do svého dvanáctého roku, to na počátku minulého století, ve venkovském městě za válek napoleonských, prožívá pak osudy věrné ženy a matky po boku pracovitého sklářského dělníka a nakonec v pozdních svých letech vše, co ve svém dlouhém věku zakusila, spisuje pro památku svým dětem. Neznalá spisovné mluvy, píše po zvuku mluveného slova, tak, jak tomu sama uvykla a jak se mluvilo v jejím okolí. Sloh spisu je plný jasu a života, pro stavbu i volbu slov je všude rozhodnou harmonie řeči. Jsem přesvědčen, že pro volně myslícího filologa, jemuž mluva není jen věrným odlitkem nejnovější gramatiky, nýbrž živlem jako sám život nespoutaným a tvárlivým, zůstane babiččin památník dokladem cenných poznatků.

Pisatelka nejednou sama si stěžuje na svoji nehotovost v písmu. „Dobropisnost snad ani dřív za mých mladejch let pání Učitelove neučili, ani to nepamatuju, tak vás prosím milý dobrý Děti, co nebude dobře odpuste mi.“

(Kavalírová, A.: Paměti babičky Kavalírové, Č. S., Praha, 1993)

Příloha 13

Josef Peterka

Zálesák od Zlaté řeky

„Tři dny trvalo bouřné červencové počasí, než opět zasvitlo slunce a naplnilo životodárným teplem širý kraj. Déšť smyl prach z listoví i travin a tím se zaskvěla všecka nádhera Divočiny v nové kráse. Gassidy vyšel ze své zroubené chaty a krácel vonným lesem k velké pasece, jež končila širokým průsekem hluboko dole v údolí, na samém břehu Zlaté řeky. Lovec se vyhýbal suchým větvičkám a tlejícím dubovým listům, aby jejich praskotem na sebe neupozornil. Jeho kožené mokasíny našlapovaly tiše na vrstvu jehličí. Vlhký zápach dřeva, půdy a listí se mísil s vůní tisíců lesních květů. Konečně se vynořil z houští, jež lemovalo paseku, a stanul. Jeho oči přelétly mýtinu, porostlou křovinatými duby. Upoutal ho starý rozložitý smrk, stojící uprostřed této dubiny. Po malém váhání krácel rovnou k němu. Vysoká lesní tráva mu šustila pod nohama a před ním vyskakovali lesní koníci. Okolo se ozýval veselý bzukot hmyzu. Když došel k majestátnímu stromu, zastavil se a pozorně pohlížel na jeho silné větve, stářím prohnuté. Byly obsypány květy. Prášnikové květy, sestavené v kulovité purpurově červené jehnědy, jsou nejmilejší potravou divokých včel... „

(Peterka, J.: Zálesák od Zlaté řeky, Riopress, Praha, 2001, s. 27)

Příloha 14

Josef Peterka

Pobožný střelec

„Dick Gampard se vrátil z Jerome. Seděl před chatou a díval se do Zlatého kaňonu, na místo, kde bylo jezírko, dovedně zřízené bobří rodinou. Bobři se vrátily. Vlastně jen mladý, silný samec. Dick ho spatřil v okamžiku, kdy jeho zavalité tělo se objevilo na malé planince u vchodu do kaňonu. Bobr se posadil na zadní běhy, opřel se ocasem o tvrdou skálu a natáhl tělo, jak jen mohl nejvíce. Jistil a věřil na všechny strany. Potom spokojeně zabubnoval předními běhy do vzduchu, spustil je k zemi a běžel k jezírku. Dlouhou dobu nebyl k spatření až pojednou se objevil na konci pobožené hráze. Chvíli ji prohlížel, chvíli věřil a potom předními běhy udusával spleť větvíček, vypořádaje si chvílemi i svými hlodavými zuby. Dick Gampard se po celou dobu nepohnul. Nechtěl bobra zahnat dřív, než se usadí. Byl rád, že je o jednoho tvora více v jeho blízkosti. Samota opět na něho dolehla. Posunul si sombrero do týla. „Myslím, Dicku, že máš po všem,“ řekl. „Ten starý Norwell tomu dal korunu.“ Po těchto slovech se otrásl a všechna sklíčenost z něho spadla. „A přece Vás dostanu,“ vzdorně šeptal. „Zatím tady čekám na Vaše pochopy. Jen ať přijdou!“ jeho hněv vzrůstal. Hrozil pěstí. „Dick Gampard si vždy ubrání svůj majetek.“

(Peterka, J.: Pobožný střelec, Českosl. spisovatel, Praha, 1967, s. 59-60)

Příloha 15

František Hrubín Romance pro křídlovku

*Včera večer (27. srpna 1930)
Ještě včera, deset dní po velké pouti,
stál kolotoč na netvořském náměstí,
Terina vybírala peníze,
lesklé řetízky spoutávaly závrat', jež se z nich
pokaždé na pár minut divoce vysmekla.*

*A ještě včera stála na náměstí střelnice.
U ní nabíjel pušky Viktor.
Všechno to bylo okoukané,
než Terina stiskla páčku na aristonu,
než Viktor vyndal z podpultu křídlovku,
než hodil na pult dvě plné hrsti broků:
„Nabíjejte si sami!“ Pokryl ariston
hřebčími zvuky, nechal si pod kůží
hubených tváří běhat kuličky vzduchu
a na křídlovce vynesl vysoko
Herkulovy lázně, prohnal je povětrím
až nad kostel, všelijak je zpřevracel,
nakonec srazil do husí travičky
a nechal u hvězd zatřepetat se sólo.
Přitom ani na chvíli nespustil oči
ze mne a z Teriny.*

*Z těch deseti každý
večer jsem běžel pod Běsnou k Netvořicům
A z těch deseti každý večer Terina
V jízdě si ke mně vyskočila na sedačku
„Utrhne se to!“ vykřikl jsem. Zavýskla,
Opřela se mi koleny o lopatky a má křídla se rozprostřela v její krvi.*

(Hrubín, F.: Romance pro křídlovku, Mladá fronta, Praha, 1998)

Příloha16

František Hrubín

Zastavení u Podlešanské studánky

(Cestou k řece – úryvek)

*Tou dávnou cestou spolu jdem,
v jetelích šumí splav
a cvrček výská pod vřesem,
nažloutlé vlasy trav.
Za námi cupá naposled,
podobno oslíkům,
tvých šestnáct a mých dvacet let –
věř nevěř jejich snům.
Studánka: kleče nabírat,
Křišťálem zkřehne dlaň.
A tvoje lýtko objal chlad
Jak štíhlý horký džbán.
A po mně stéblem piješ ty.
Svůj obraz mi tam nech,
Já z něho jednou vypiji
Tvé oči a tvůj dech.
Prskavky lučních kobylek.
Slunce ti na počest
křesá z trav jako z ocílek
osleplé jiskry hvězd.
Přimhouřenýma očima
hledíme do dálky,
snad i tu dálku dojímá
čas naší zahálky,
jak dvě slzy u víčka
u nebe z čekanek
třpytí se rybník Ovčička
a rybník Beránek.
Tou dávnou cestou spolu jdem,
v jetelích šumí splav
a cvrček víská pod vřesem
nažloutlé vlasy trav.
Za námi cupá naposled,
podobno oslíkům,
tvých šestnáct a mých dvacet let.
Věř nevěř jejich snům.*

(Hrubín, F.: Černá denice, I. Železný, Praha, 1998)

Příloha17

František Hrubín
Lešanské jesličky

.....

*V tu chvíli se v naší lešanské světnici
ještě víc sešeřilo a včerejší světlo
úplňku zastřel mi temný rubáš, jenž padá
s jasanu na dvůr, otírá se o okno
zkouším se dorozumět s ustaranýma
očima maminky, také už dávno nejsem
v nejblaženějším věku, kdy se nevzpomíná
na nic a na nic nečeká, já pamatuji,
jak šel tatínek do války, a čekám, kdy
se vrátí, jde mi na pátý rok, od té doby
budu stále na něco vzpomínat a stále
na něco čekat, bát se věčně o někoho,
čekat pohromy a když přijdou zase čekat,
kdy skončí, zoufat a doufat. A co mi bude
dáno prožít, krunýřem, který má
chránit to dítě ve mně, jenom krunýřem,
který vyztužily láska i neřesti,
radost i žal, a všichni, které navždy ztratím,
budou se ke mně vracet ve snách přesvědčit se,
zdali je pod ním nemluvně, jež kdysi
volaly mým jménem, aby se probralo
z blahého nevědomí. Ne však pokaždé
bude se jim chtít sem a z otevřených hrobů
pod naším zápražím bude je hrobník Šobich
zvedat a oni se mu budou bránit tak,
že bude svazovat jednoho po druhém,
aby je dostal z hlíny ven, jako by měli
hrůzu z vezdejšího světa, a jejich rty
vždy přitom budou vykrouženy do úsměvu
ostrého a děsivého jako srp. Sbohem!*

.....

*Josef a Marie s dítětem se mu prve
ztratili ve stráních a právě otvírají
dveře světnice: až v plotně zapraská klest,
ať vody zamrzly, ať nikde není dnes
vidět křepelka, jenom zimní metelice,
ať na šestery žalosti je sotva jedna
radost, ať nad světem se viklá balvan pohrom,
rozvoní se tu balšámová zahrada
a jasnost veliká zaskví se od dětátka*

(Hrubín, F.: Lešanské jesličky, Českosl.spisovatel, Praha, 1970)

Příloha 18

Jaroslav Seifert
Benešovsku

*Jen vzácně v Čechách, místy na Labi
dozrává réva v plné kráse,
A už tě hrozen vína nezvábí,
jenž o list lehce opírá se
jak voják o štít.
Svůj žal přetěžký nesem si všude. Řekl jsem své holi:
pojd', půjdeme spolu kolem vojtěšky
a kraj je náš, ať patří komukoli.
Vsi, mrtvé kdys, nám vyšly vstříc
a byly plny písní, stuh a chvění
a stříbro vod zčechrané do kytic
padalo s výše, se skal, po kameni.
Už nad střechami stoupá opět dým,
jenž voní ještě lehce pryskyřicí.
Říkám si něčí jméno, ale smím?
Smím si jen šeptat jako ve snu spící?
A dole odpovídá zpěvavá,
ta, která mluví, dívčí, mnohohlasá,
budu ti říkat třeba Sázava,
budu ti říkat třeba krása.
Když jsem se pozdě ráno probudil,
ptal jsem se: bože, jaká vína,
jaká to vzácná vína jsem to pil,
i když jsem vůbec nevkusil vína?*

V Poříčí nad Sázavou 23. ledna 1949

(Seifert, J.: Benešovsku, Kulturní patroni pozdravují
Benešovsko, Okresní rada Benešov, 1982)

Příloha 19

Jaroslav Seifert
Růže na Konopišti

*Vodotrysk zpívá na Konopišti
tichoučkou sloku, větu za větou,
červené růže v kapek tříšti
už pokvetou.*

*Po žlutém poli vojska letí
v šíleném rozletu,
císaři, pojd'te si přivoněti,
růže jsou ve květu.*

*Děla již duní, padli první,
nesou je na hřbetu,
císaři, růže voní krví,
a rosa – to jsou slzy vdov.
Z trnů však proutí růžového
koruna bolesti uvita,
pro tebe, pro mne, pro každého,
pro všechna srdce rozbitá.*

*Vodotrysk zpívá na Konopišti
tichoučkou sloku, větu za větou,
o mrtvých vojácích na bojišti,
písničku všemi prokletou.*

(Dílo V (1929 – 1954), Praha, 1957)

Příloha 20

Jan Noha

Vzpomínka mých sester na náš dvůr

Báseň Vzpomínka mých sester na náš dvůr

*Jediný ořech rostl na dvorku
a stínil okna, stínil také zed'
a padal na ni svými lupeny,
pohled oken byl upřen někam tam,
kde světlo v plísniích mívá kořeny,
kde žene k slunci dlouhý štíhlý kmen,
kde z jeho větví je pak bílý den
a jeho letorosty tvoří čas,
jenž prorůstá a obkličuje nás.
Ze dvorku šlo se jenom na oblohu
a na náměstí chodbou sklíčenou
trvalým vlhkem, podlouhlými stíny,
naš dvůr měl bratra za zdí pískovcovou,
byl to dvůr s višní a byl zcela jiný
o vrabce, kteří višně rádi klovou,
když jiní ptáci neměli dost křídel,
aby i tam se mohli někdy snést.
Mé čtyři sestry měly dvorek rády
a zvykly si, jak ořech i jak višně,
přesnit si chudou travku do zahrady
a stíny dvorku považovat pyšně
za vlny řek a vybájené hrady.*

*Dvorek a místo, v kterém byl a žil,
vlastně už o nás neví,
kdybych však čas a vítr obnažil,
určitě se nám zjeví
v nahotě jejich krásní,
jako býval:
ořech a višně, mezi nimi zídka,
sestry, s kterými plakal bych a zpíval....*

(Noha, J.: O věčné touze, Českosl. spisovatel, Praha, 1962)

Příloha 21

Markéta Vrlová

Psané skály

„Cyklista prudce sjížděl se svahu a po celou dobu vesele cinkal zvonek. Dalihod poznal hůreckého podnikatele a zaradoval se. Dá přednost jiné společnosti než je blouznění o paní Janotové. Zamával na něho od pluhu. Kamarád seskočil ještě v jízdě, hodil kolo do příkopu a vydrápal se nahoru k Dalihodovi. „Bůh s tebou, rychtáři“. „Něco nového, Lojzíku?“ „Vážného. Jednu ze schůze Záložny“. (podnikatel byl v představenstvu). Pomlčeli chvíli. „Abych byl stručný. Má tu být zřízeno vojenské cvičiště. Pro SS. Dělostřelecké. Větší kousek země České, na mou věru. Od Živohouště k Davli – celý pravý břeh Vltavy. Od Sázavy na jih až po Selčanskou lokálku. Na východ to uřízne tábořská silnice až po Bystřici a od Bystřice to půjde podle trati. Padne na to kus Benešova – ty vilky ke Konopišti. A z Bystřice ty nové domky k Semovicům a všechna pole za dráhou. Co bude se Selčany se ještě neví. Až jak se páni rozhodnou“. Bylo náhle tak obtížno dýchat. Svět se zakolísal, ale skřivani proto nezpívali o nic méně pronikavě. Ohlédl se po nich mrzutě – tak tak, že se na ně nerozkřikl jako na neposedného psa. „Dovedeš si představit, že se z našich vesnic zachová jen hospoda na Výrově? Jenom proto, že je za silnicí“. Podnikatel mluvil horečně dál, byl nervózní z kamarádova mlčení, chtěl pohnout Dalihoda k řeči, ať už se proboha k tomu nějak vyjádří, ať už řekne cokoli. Ať kleje, ať zuří, ať třebas brečí – ať se třebas rouhá Bohu. Bůh by mu to odpustil, nějaké to malé rozhání – po takové zprávě. Všechno by bylo Lojzovi milejší, jen ne tento strnulý, opovržlivý pohled, ta mlčenlivá bleďost, ta brada zpupně vysunutá kupředu, ta bolestná ústa“.

(Vrlová, M.: Psané skály, Družstvo moravských spisovatelů, Brno, 1949, s. 28-29)

Příloha 22

Eliška Horelová

Kluci ze zabraného

„Vytáhli jsme se jeden po druhém na lavičku vedle komína a rozhlíželi se kolem. Prahu samozřejmě vidět nebylo. Ale náš domov byl před námi jako na dlani. Bylo přede žněmi. Políčka připomínala podomácku utkaný koberec. Co pruh, to jiná barva, podle toho, co tam bylo naseto nebo vysázeno. A taky podle toho, jak budoucí úrodu pročísl právě vítr. A mezi tím vším střípek vody nebo chomáč lesa. Měli jsme najednou toho svého domova plný oči. A nejen oči, ale i nos. Vítr nám totiž přinášel nahoru tu těžko popsatelnou směs vůní. Byla to vůně dozrávajícího obilí namíchaná s vůní pokosené trávy, kvetoucích jetelů a bůhvíčeho ještě. Stoupala nahoru k nám, jako při mši stoupá dým z kaditelnice k oltáři. A nejen stoupala, ona nás najednou celé prostoupila a já jsem si v té chvíli náhle uvědomil, jak nádherně ten náš domov voní. Už předtím jsem takhle párkrát vnímal zem, po které chodím. Nejvíc na jaře, když se oralo. Pak když se objevila první tráva, když kvetlo obilí a stromy, když se kosila sena nebo otavy. Ale tady na střeše jako by se to všechno slilo v jeden jediný proud. A najednou jsem věděl, že kdykoliv některou z těch vůní ucítím, vzpomenu si právě na tenhle kousek země mezi Vltavou a Sázavou, kde jsem se narodil já, táta, maminka, Vojta s Haničkou i všichni ostatní, co byli před námi, které už nemůžou vyhnat, ale od kterých my živí musíme odejít. A najednou mi došlo, že už nikde nebudu tak doma jako tady. I kdybychom se v tom novém domově měli sebelíp. Podíval jsem se na kluky. Taky se zalykali voňavým větrem a taky se dívali dolů, jako by se něčeho napili a točila se jim hlava.“

(Horelová, E.: Kluci ze zabraného, Albatros, Praha, 1982, s.47)

Příloha 23

Bohumil Říha
Doktor Meluzin

„Na podzim roku 1943 vydal Reichsprotektor podle 3. článku staršího československého zákona ze dne 4. června 1927 příkaz ke zřízení vojenského cvičiště pro zbraně SS. Byl vysídlen celý kraj, musel se vystěhovat i Větrov. Zůstal tam jen kovář, porybný, cestář a hrobník. Městečko zaplavili mužové v černých uniformách, jejich rodiny obsadily všechny lepší domky. Ty zbylé posloužily jako kryty pro tanky. Stačilo provalit jednu zeď a tank měl útulný domov. Ze začátku se lidem z Větrova zdálo, že přijde konec světa. Ale konec nepřišel. Ukázalo se dokonce, že Větrov sice leží na území Ubungsplatzu Bohmen, ale v jeho tichém koutě, takže tam bylo možno zřídit tábory pro lidi nějakým způsobem nehodné nebo jinak závadné. Velitelé SS mezi nimi příkře rozlišovali tři druhy provinilců: politické vězně v pruhovaných šatech, české uprchlíky z říše se zvláštní čepicí a botami s dřevěnou podrážkou a konečně židovské míšence. Ve všech třech táborech se umíralo snadno a rychle, takže smrt ve Větrově zevšedněla. Větrovští občané se vrátili domů až se sovětskými tanky. Řekli si podle všeho: z toho, co bylo, zůstane bezpochyby jen to, co bude. A dali se znovu do práce.“

(Říha, B.: Doktor Meluzin, Českosl. spisovatel, Praha, 1985, s. 49-50)

Příloha 24

Pavel Hoza

Kam vedou stop

Ve Slověnicích a v dávné písni I

*Přešlo mnoho zim
a ty vyprávěl jsi mi
o smrti
o smíření se zemí
o sobě i o mne.
Les
šustil po polích
barevnými klíči léta.
Jako pohanský básník unavený vpodvečerj
usadil ses pod nehybnými stromy
na chladnoucí trávě a znovu jsi vyprávěl.
"...a nezapomeň
zjara vyčistit studánku,
vykácet suché stromy a
spálit klestí,
obejít stará místa
a políbit kříž,"
volal jsi na mě
protože mlha už zhasínala tváře
a odnášela hlas.

Potom jsem viděl
jak mizíš na cestě
mezi šípkovými keři
které voněly čajem
a žlutým vínem.
Až na jaře jsem uvěřil
že se už nevrátíš
ve studánce plavalo listí
a mrtvé stromy volaly tvé jméno.*

Ve Slověnicích a v dávné písni II

*Babička...
ještě ve snu ke mně přichází
a zavírá vrátka.
Pak pohladí psa a kočku
na modravém zapraží
usměje se na mě
postaví na stůl šálek kávy
a je tak ráda
že mi může vyprávět.
Když odcházím
zhlédnu záblesk dlaně
za oknem mezi muškáty
které kvetou do dnešního dne.
Zítra se vrátíš
šumí stromy
v krajině tajemné.*

(Hoza, P.: Kam vedou stopy, Start, Benešov, 1998)

Příloha 25

Bohumil Ježek

Vyprávělo se

O strašidle a žebrákovi

V jednom z nesvačilských domů dříve strašivalo. Zvláštností onoho přízraku bylo, že se zjevoval pouze v jediné světnici. V té by nikdo z domácích ani za živý svět nepřespál. Kdokoliv to zkusil, musil se po celou noc dívat na ducha, jak si to do svítání bez přestání rázně rázuje po místnosti sem a zase tam. Ráno pak vypadl spáček z postele stejně unavený a rozlámaný, jako když se do ní večer ukládal. Jednoho sychravého večera zaklepal na dveře žebrák. Počasí, že ba psa nevyhnal, nad Nesvačily se ženili všichni čerti. Celý zmrzlý a promoklý stál chudák mezi futry a prosil o nocleh. Ve stavení nebylo místo. Jen místnost se strašidlem bylo volná. Žebrák nedal jinak, smlouval s domácími, jen aby ho tam nechali přespát, že prý si poradí. A tak pantáta nakonec svolil a utmácený noční návštěvník se i přes veškeré varování uložil na noc ve strašidelném pokoji.

Ráno všichni s napětím čekali, s jakou žebravý pocestný vstane. Čas ubíhal a dveře do světnice byly stále zavřené. Nakonec se před nimi tísnili všichni. Děti ležely ušima na dveřích a snažily se zachytit, co se za nimi v pokoji děje. Dospělí se dohadovali, kdo do místnosti nahlédne a jakou si k tomu vymyslí záminku. Hodina pokročila a všichni začali mít o pocestného strach. To bylo úlevy, když se dveře po desáté hodině otevřely samy. V nich stál žebrák vyspalý do růžová. Všichni ho nedočkavě obklopili a jeden přes druhého se začali vyptávat. „Viděls strašidlo? Viděls?“ A chud'as plný dobré nálady jim odpověděl: „Neviděl. Jak bych mohl. Celou noc jsem spal jako zabitý.“ Hospodáři to bylo divné, a tak žebrák dodal vysvětlení: „To máte tak, pantáto. Já když jdu večer spát, odříkám vždycky modlitbičku a žádný duch pak nemá ke mně přístup.“ A spustil: „Kříž boží přes tento dům leží. Kdo v něm leží? Anděl boží. Odstupte ode mne zlí a nehodní, abych já hříšný mohl spáti a svou duši Kristu Pánu odevzdati. Pán Ježíš leží v hlavách, Panna Marie v nohách, andělé boží po stranách, svatý Benedikt nade mnou a ten ostříhá duši mou. Ďáble šeredný, neměj ke mně moci žádný, až ty spočteš v lese dříví, listí na stromech, písek v moři a šlépěje na zemi. K tomu ti dopomáhej Bůh Otec, Syn i Duch svatý.“

A tak v domě přestalo strašit. Možná, že strašidlo počítá všechno to listí, písek a šlépěje dodneška.

(Ježek, B.: Vyprávělo se, S.I.B., JEŽEK, 2007)

Příloha 26

Jitka Neradová
Odnikud nikam

„Do Ouštic jsme se prodírali mlhovou clonou sychravého říjnového rána, která maskovala naše strachem, napětím i touhou sešněrované obličej. V pohodě jsme prošli nezabraným územím, které bylo prošpikováno odpornými vyhláškami o velkoněmeckém prostoru. Bez propustky jsme asi v pět ráno překročili hranice zabraného. V zešeřelých ss-hoffech zlověstně bučel dobytek, který se těšil na ranní dojení. V dlouhém zimním Františkově kabátě mě najednou zběsile roztřásla zimnice. Zaujatě jsme ruku v ruce postupovali důvěrně známou cestou k našemu statku. Nervy jsem měla napjaté k prasknutí. Štěkávé „halt“ jsem očekávala za každým stromem, ale nezdálo se, že tady někdy vysedávají četníci, kterým lidová tvořivost vymyslela přezdívkou cintáci. (Proč, to jsem nevěděla, snad podle identifikační známky, kterou nosili na krku.) Každopádně z nich šel strach. Nás ale, zaplat' pán bůh, nepotkali, takže jsme se úspěšně propíchlí až nad Ouštice.

Rozlítostněně jsem pohlédla na naši zahradu. Vylomené latky plotu pamatovaly naše dětské hry, rozbité harampádí bez ladu a skladu naházené kolem chléva, vytlučené sklo u koňské stáje. Uražená petlice od prázdné sýpky a rozvrzané kolečko plné zahnívající dešťové vody. Jinak brutálně mrtvé ticho. Kráva tedy nezabučela, koně neržáli, slepice nekvokaly. Srdce se mi sevřelo úzkostnou bolestí.

Můj domov. Civěla jsem vyděšeně na náš vlastní zaneřádný dvůr. Jen aby nás tady nikdo nenačapal.“

(Neradová, J.: Odnikud nikam, Jalna, Praha, 2009)

Prameny a literatura

A/ Prameny

Benešovská příruční kniha zpěváků, 1567, archiv pražské hudební konzervatoře

Česar, F.: Ve víru života, Práce, Praha, 1964

Hanousek, J.: Liber Sedlcanensium memorabilium, die I., s. 69, Okresní archiv Příbram

Horelová, E.: Kluci ze zabraného, Albatros, Praha, 1982

Hoza, P.: Archeologie svědomí, Benefit, Vlašim, 1995

Hoza, P.: Kam vedou stopy, Start, Benešov, 1998

Hoza, P.: Kámen a voda, Benešov, (s.n.), 1996

Hrubín, F.: Lešanské jesličky, Českosl. spisovatel, Praha, 1970

Hrubín, F.: Černá denice, I. Železný, Praha, 1998

Hrubín, F.: Romance pro křídlovku, Mladá fronta, Praha, 1998

Janovic, V.: Jarmark v mlze, Čs. spisovatel, Praha, 1981

Ježek, B.: Vyprávělo se, S.I.B. JEŽEK, 2007

Kavalírová A.: Paměti babičky Kavalírové, Č.S., Praha, 1993

Klenková, H.: Darebák, Mladá fronta, Praha, 1962

Klenková, H.: Vendulka tanečnice, Družstevní práce, Praha, 1941

Morávek, J.: Byl na Sázavě přívoz, Melantrich, Praha, 1935

Morávek, J.: Lidé od vody, Čs. spisovatel, Praha, 1955

Morávek, J.: Plavci na Sázavě, Čs. spisovatel, Praha, 1974

Morávek, J.: Skalní plemeno, Melantrich, Praha, 1934

Morávek, J.: U nás na Sázavě, Čs. spisovatel, Praha, 1957

Neradová, J.: Odnikud nikam, Jalna, Praha, 2009

Neruda, J.: Humoristické listy, 17. 2. 1883, Státní knihovna Praha

Noha, J.: O věčné touze, Čs. spisovatel, Praha, 1962

Nový, K.: Balada o českém vojáku, Čs. spisovatel, Praha, 1967

Nový, K.: Městečko Rankov, Čin, Praha, 1927

Nový, K.: Plamen a vítr, Čs. spisovatel, Praha, 1980

Nový, K.: Rybařící na Modré zátocce, SNDK, Praha, 1958

Nový, K.: Rytíři a lapkové, Družstevní práce, Praha, 1940

Nový, K.: Samota Křešín, Čs. spisovatel, Praha, 1980

Nový, K.: Sarajevský atentát, Čs. spisovatel, Praha, 1960

Nový, K.: Tváří v tvář, Českosl. spisovatel, Praha, 1975

Nový, K.: Železný kruh, Družstevní práce, Praha, 1951

Peterka, J.: Pobožný střelec, Českosl. spisovatel, Praha, 1967

Peters, B.: Zálesák od Zlaté řeky, Riopress, Praha, 2001

Říha, B.: Doktor Meluzin, Čs. spisovatel, Praha, 1985

Seifert, J.: Dílo V (1929-1954), Českosl. spisovatel, Praha, 1957

Seifert, J.: básen Benešovsku, Kulturní patroni pozdravují Benešovsko, Okresní rada Benešov, 1982

Šimáček, R.: Zločin na Zlenicích hradě L.P.1318, SNDK, Praha, 1968
Štroblová, J.: Nemaluj srdce na zeď, SNDK, Praha, 1996
Topol, J.: Jejich den, Čs. spisovatel, Praha, 1959
Topol, J.: Konec masopustu, Čs. spisovatel, Praha, 1963
Vrlová M.: Psané skály, Družstvo moravských spisovatelů, Brno, 1949
Vančura, Vl. : Pekař Jan Marhoul, Praha – Fronek, 1929

B/ Literatura

- Bartůšek, V. a kol.: Piaristické tradice benešovské vzdělanosti a kultury, Benešov, 1995, s. 42, 46, 57 – 61, 76 – 77, 90, 102 – 106
- Brandl, Z.: Sborník vlastivědných prací Podblanicka, 24/1983, Okresní muzeum Benešov
- Brandl, Z., Petrář, J.: Slovník vlastivědných prací z Podblanicka, č. 24, 1983, Okresní muzeum Benešov
- Chaloupka, O.: Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti, Centa, Brno,
- Janáček, P.: Bob Hurikán a K. H. Mácha, Tvar 7, č. 13, 1996, příloha
- Lehár, J. a kol.: Česká literatura od počátků k dnešku, nakl. Lidové noviny, Praha, 1998
- 2005, s. 789
- Mocná, D., Peterka, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů, Paseka, Praha – Litomyšl, 2004, s. 436-437, s. 690
- Pamětní kniha města Vlašimi, Okresní muzeum Benešov
- Poláček, J. kol.: Průhledy do české literatury 20. století, Cerm, Brno, 2001
- osvětová, Benešov, 1949
- Slovník cizích slov, Encyklopedický dům, s.r.o., Praha, 1996, s. 287
- Šimek, E., Zelený, V.: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, č. 6, 1965, Vlastivědné muzeum Podblanicka na Jemništi
- Tywoniaková, J.: Posázaví v krásné literatuře, Sborník vlastivědných prací Podblanicka, č. 10, 1969, s. 179 – 182
- Tywoniaková, J.: Vlašimsko v krásné literatuře, Sborník vlastivědných prací Podblanicka, č. 9, 1968, s. 165 – 169
- Tywoniaková, J.: Karel Nový a Podblanicko, Sborník vlastivědných prací Podblanicka, č. 11, 1970, s. 228 – 235
- Urbanec, J.: Osamělá cesta Jaromíra Šavrdy, in Česká a polská samizdatová literatura (eds. L. Martinka, M. Tichý, 2004)
- Vlašín, Š.: Slovník literární teorie, Čs. spisovatel, Praha, 1984, s. 312-313